

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БЄЛЯЄВОЇ НАТАЛІЇ ПЕТРІВНИ

УДК 378.011.3-051:373.3]:37.015.31:613/614"364"](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО
РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ (Н.П. Бєляєва)

(підпис)

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
М.С.Корець

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Беляєва Н.П. Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ, 2024.

У дисертації проведено аналітичний огляд стану досліджуваної проблеми в теорії та практики професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Здійснено контент-аналіз понятійно-категоріального апарату проблеми формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища початкової школи у психолого-педагогічній, правовій та науково-методичній літературі. Визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища. Теоретично обґрунтовано структурні компоненти готовності майбутніх учителів. Спроектовано організаційно-педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у визначених педагогічних умовах.

Теоретично обґрунтовано та верифіковано ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, а саме: застосування широкого спектру методів формування стійкої позитивної освітньо-професійної мотивації майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; поетапне формування готовності учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, починаючи з першого, базово-пропедевтичного етапу, через другий технологічний етап, до третього етапу професійної майстерності; інтеграція проектної діяльності до змісту професійної підготовки

майбутніх учителів шляхом впровадження змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі».

Підтверджено за результатами формувального педагогічного експерименту науково-педагогічну та практичну ефективність розробленого проекту формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дисертаційного дослідження, висвітлено його зв'язок із науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито методи дослідження, його наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, визначено особистий внесок здобувача наукового ступеня в опублікованих працях, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, окреслено структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** *«Теоретичні аспекти формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі»* здійснено контент-аналіз понятійно-категоріального апарату проблеми формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у психолого-педагогічній, правовій та науково-методичній літературі; визначено наукові засади розуміння поняття «середовище» в філософському, психологічному та соціальному аспектах; уточнено сутність поняття «освітнє середовище»; уточнено поняття «безпечне освітнє середовище у початковій школі» як ключова проблема в контексті розбудови Нової Української школи та військової агресії; охарактеризовано та розглянуто нормативно-правові та психолого-педагогічні аспекти реалізації безпечного освітнього середовища в початковій школі у психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців; проаналізовано стан реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у сучасній педагогічній практиці.

У другому розділі *«Педагогічні аспекти моделювання формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі»* здійснено конструювання змістового наповнення професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; розроблено змістову характеристику готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; обґрунтовано та спроектовано організаційно-педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у визначених педагогічних умовах; розкрито педагогічні умови формування готовності; визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі»* описано організацію педагогічного експерименту: етапи та методику; була здійснена верифікація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Апробована організаційно-педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, що впроваджувалася за принципами комплексного підходу (поєднанням особистісно-орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного та системного підходів) до навчально-виховного процесу в сучасних педагогічних закладів вищої освіти, особливістю якого виступає інтеграція педагогічних технологій проектування та реалізації безпечного освітнього середовища здобувачів освіти в умовах воєнного стану; охарактеризована програма формувального експерименту з реалізації організаційно-педагогічної моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього

середовища у початковій школі, проаналізовані результати експериментального дослідження, підтвердження їх статистичної достовірності.

У загальних **висновках** дисертаційного дослідження ми представимо результати теоретичних узагальнень, проведеного педагогічного експерименту щодо практичного вирішення проблеми.

З метою виявлення динаміки готовності студентів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі проаналізовано дані констатувального і формувального експериментів. Порівняльний аналіз діагностичних зрізів зафіксував позитивну динаміку цього феномена, а саме статистично значущі кількісні та якісні зміни рівнів готовності у визначених компонентах.

Ключові слова: професійна підготовка, підготовка майбутніх учителів початкової школи, освітнє середовище, безпечне освітнє середовище у початковій школі, готовність до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

ABSTRACT

Belyaeva N.P. Formation of readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school. Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.04 "Theory and methodology of professional education". Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv, 2024.

In the dissertation, an analytical review of the state of the researched problem in the theory and practice of professional training of future teachers for the implementation of a safe educational environment in primary school is carried out. A content analysis of the conceptual and categorical apparatus of the problem of forming the readiness of future teachers to implement a safe educational environment of primary school in

psychological-pedagogical, legal and scientific-methodological literature was carried out. Criteria, indicators and levels of readiness of future teachers to implement a safe educational environment are characterized. The structural components of the readiness of future teachers are theoretically substantiated. An organizational-pedagogical model for the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school under defined pedagogical conditions has been designed.

The effectiveness of pedagogical conditions for the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school has been theoretically substantiated and verified, namely: the use of a wide range of methods of forming sustainable positive educational and professional motivation of future teachers to implement a safe educational environment in primary school; step-by-step formation of teachers' readiness to implement a safe educational environment in primary school, starting from the first, basic-propaedeutic stage, through the second technological stage, to the third stage of professional skill; integration of project activity into the content of professional training of future teachers through the implementation of the content module "Design and implementation of a safe educational environment in primary school".

Based on the results of the formative pedagogical experiment, the scientific-pedagogical and practical effectiveness of the developed project of forming the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school was confirmed.

The introduction substantiates the relevance and expediency of the dissertation research, highlights its connection with scientific programs, defines the goal, task, object and subject of the research, discloses research methods, its scientific novelty, theoretical and practical significance of the work, defines the personal contribution of the recipient of the scientific degree in the published works, information is provided on the approval and implementation of research results, publications, the structure and scope of the dissertation are outlined.

In the first chapter, "Theoretical aspects of the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school", a content analysis of the conceptual and categorical apparatus of the problem of the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school in psychological-pedagogical, legal and scientific-methodological fields was carried out literature; the scientific principles of understanding the concept of "environment" in philosophical, psychological and social aspects are determined; the essence of the concept of "educational environment" has been clarified; the concept of "safe educational environment in primary school" has been clarified as a key problem in the context of the development of the New Ukrainian School and military aggression; normative-legal and psychological-pedagogical aspects of the implementation of a safe educational environment in primary school are characterized and considered in psychological-pedagogical studies of domestic and foreign scientists; the state of implementation of a safe educational environment in primary school in modern pedagogical practice is analyzed.

In the second chapter "Pedagogical aspects of modeling the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school" the content of the professional training of future teachers to implement a safe educational environment in primary school is constructed; a substantive characteristic of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school was developed; an organizational-pedagogical model for the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school in defined pedagogical conditions was substantiated and designed; the pedagogical conditions for the formation of readiness are revealed; criteria, indicators and levels of readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school are characterized.

The third chapter "Experimental verification of the effectiveness of pedagogical conditions for the formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school" describes the organization of the

pedagogical experiment: stages and methodology; verification of the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future teachers for the implementation of a safe educational environment in primary school was carried out.

The tested organizational and pedagogical model of formation of the readiness of future teachers to implement a safe educational environment in primary school, which was implemented according to the principles of a comprehensive approach (a combination of personality-oriented, activity-based, competence-based, axiological and systemic approaches) to the educational process in modern pedagogical institutions of higher education, a feature which advocates the integration of pedagogical technologies for the design and implementation of a safe educational environment for students in martial law; the program of the formative experiment for the implementation of the organizational-pedagogical model of the formation of the readiness of future teachers for the implementation of a safe educational environment in primary school is characterized, the results of the experimental study are analyzed, and their statistical reliability is confirmed.

In the **general conclusions** of the dissertation research, we will present the results of theoretical generalizations, the conducted pedagogical experiment on the practical solution of the problem.

In order to identify the dynamics of students' readiness to implement a safe educational environment in elementary school, the data of ascertaining and formative experiments were analyzed. The comparative analysis of the diagnostic slices recorded the positive dynamics of this phenomenon, namely statistically significant quantitative and qualitative changes in the levels of readiness in the specified components.

Key words: professional training, training of future primary school teachers, educational environment, safe educational environment in primary school, readiness to implement a safe educational environment in primary school.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. **Бєляєва Н. П.** Проблема готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. Вип. 31. Полтава. С. 17-21.

2. **Бєляєва Н. П.** Модель формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Молодь і ринок*. 2023. № 6–7(214-15). С. 125–130.

3. **Бєляєва Н. П.** Підготовка майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу. *Педагогічні науки: науковий журнал*. 2023. Вип. 81. С. 06-110.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних

4. **Bieliiaieva N.,** Holiiad, I., Dynko V., Mogilat A. Developin and Implementing a Distance Learning Model for Training Specialists of the Future (Розробка та впровадження моделі дистанційного навчання для підготовки спеціалістів майбутнього). *Futurity Education*. 2023. 3(2). С. 182-198.

5. **Bieliayeva N.,** Zatserkovna O., Mohylat A., Lukashenko K. Scientific-pedagogical research on a safe educational environment (Науково-педагогічні дослідження безпечного освітнього середовища). *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2024. № 127. С. 48-55.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. **Бєляєва Н. П.,** Зацерковна О.П., Ребрина М.В. Проектування безпечного освітнього середовища в умовах реформування нової української школи. *Наукові дослідження та методи їх проведення: світовий досвід та вітчизняні реалії: міжнародний науковий журнал «Грааль науки» VI заочної міжнародної науково-практична конференції*. № 30, 04.08.2023. Вінниця, Відень. С. 288–292.

7. **Бєляєва Н. П.** Стан підготовленості майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища. *Сучасні тенденції підготовки*

майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 24-25.05.2023. Полтава. С. 123-124.

8. **Бєляєва Н. П.**, Пінаєва О.Ю., Московчук О.С. Розвиток соціальної активності у підготовці майбутнього фахівця. *Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30.03.2023. Кропивницький. С. 67-70.*

9. **Бєляєва Н. П.** Організаційно-педагогічні умови формування безпечної поведінки майбутніх учителів в умовах повно масштабної війни в Україні. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України: Матеріали ІХ Всеукраїнської заочної науково – практичної конференції. 28.04.2023. Київ. С. 17-18.*

10. **Бєляєва Н. П.** Підготовка майбутніх учителів до впровадження цінностей безпечної освіти в практику закладів загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 30.05.2023. Кременець. С. 16–19.*

11. **Бєляєва Н. П.** Проектування безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті: збірник матеріалів XV-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції присвяченій 95-й річниці з Дня народження академіка Національної академії педагогічних наук С. У. Гончаренка, 20-24.06.2023. Кропивницький. С. 101–102.*

12. **Бєляєва Н. П.** Формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: матеріали V Міжнародної наукової конференції, 7.07.2023. Тернопіль. С. 201-203.*

13. **Бєляєва Н. П.,** Корець М.С. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища. *Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 29.08.2023. Полтава. С. 237-240.

Опубліковані праці апробаційного характеру

14. **Бєляєва Н. П.** Вибіркова навчальна дисципліна «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 013 Середня освіта (Початкова освіта). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 11 с.

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ....	24
1.1. Характеристика базових понять дослідження.....	24
1.2. Нормативно-правові та психолого-педагогічні аспекти реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.....	39
1.3. Сучасний стан реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі	58
Висновки до 1 розділу	73
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	75
2.1. Конструювання змісту професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.....	75
2.2. Сутнісно-змістова характеристика готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі	89
2.3. Організаційно-педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у визначених педагогічних умовах.....	104
Висновки до 2 розділу.....	121

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	124
3.1. Організація педагогічного експерименту: етапи та методика формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі	124
3.2. Верифікація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі	138
Висновки до 3 розділу	159
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	167
ДОДАТКИ.....	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДСНС – державна служба з надзвичайних ситуацій

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗЗСО– заклад загальної середньої освіти

КМУ – Кабінет міністрів України

МВС– Міністерство внутрішніх справ

МОН України – Міністерство освіти і науки України

НС – надзвичайна ситуація

НУШ – Нова українська школа

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у необхідності забезпечення реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (далі - НУШ) (2020 р.) для соціальних гарантій правового і цивільного захисту прав дітей, формування умов надання якісних і безпечних освітніх послуг та сервісів здобуття освіти й здоров'язбереження з метою соціальної реалізації інтелектуального, психоемоційного, фізичного, індивідуального розвитку учнів, а також нарощення потенціалів громадського здоров'я, демографічного, соціально-економічного та екологічнобезпечного розвитку України на засадах сталості.

Низкою причин сучасного стану розбудови безпечного (і здорового) освітнього середовища актуалізовано проблеми – недостатньої сформованості в закладах освіти умов безпеки та доступу до освітнього середовища; відсутності в повній мірі ефективності організації освіти зі забезпечення безпекового та здоров'язбережувального компонентів сприяння сформованості готовності учнів зі безпеки (життєдіяльності, екологічної, інформаційної, соціальної, фізичної, психологічної) здорового способу життя; невідповідності вимогам системи управління якості підготовки працівників закладу освіти (педагогічних працівників/учителів) спроможних і професійно компонентних для формування відповідних компетентностей і сформованої готовності учнів, життєво необхідних для забезпечення культури якості й безпеки життєдіяльності в умовах соціальної турбулентності глобального виміру (геополітичні та екологічні ризики й небезпеки воєнного стану: суспільно-політичні – маргіналізації, вимушеного переселення, міграції; біосоціальні – пандемії і обмеження життєво необхідних ресурсів).

Методологічним підґрунтям розкриття комплексу педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану в нашому дослідженні були провідні положення теорії пізнавальної діяльності таких науковців, як Т. Байбара,

Г. Костюк, О. Савченко, С. Сисоєва та ін., загальної та професійної педагогіки С. Гончаренко, В. Радкевич, Н. Ничкало, В. Сидоренко та ін.; дидактики та методики професійної освіти І. Зязюн, В. Мадзігон, Л. Хомич та ін.; моделювання освітніх систем Н. Брюханова, Т. Водолазська та ін.

Проблеми організації та методичного забезпечення освітнього процесу в початковій школі, а також питання, пов'язані з організацією освітнього середовища та різноманітні підходи до їх розв'язання, розглядаються такими науковцями, як В. Андрущенко, Н. Бахмат, О. Бондарчук, В. Бондар, Н. Бібік, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, О. Коваленко, О. Матвієнко, Г. Мешко, С. Миронова, Л. Петухова, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Т. Цюман, А. Цимбалару та ін.

Теоретико-методичні засади професійної освіти обґрунтовуються в наукових працях таких вчених-педагогів, як А. Алексюк, В. Білик, М. Бірка, І. Вдовенко, Н. Дем'яненко, М. Корець, О. Пінаєва, окремі аспекти професійної підготовки фахівців розглядаються в дослідженнях С. Заветного, О. Пономарьова, Є. Кулика, Л. Сущенко, О. Федій, А. Цини та ін.

Питання створення безпечного освітнього середовища висвітлені в наукових дослідженнях П. Вікторової, Н. Карапузової, Є. Колісника, М. Корця, Є. Кулика, Є. Починок, В. Помогайбо, О. Пуляк, Л. Сидорчук та ін. Питання екологічної безпеки висвітлювали – Г. Білявський, Н. Євтушенко, П. Писаренко, Н. Праховнік; психологічної безпеки – О. Бондарчук, О. Гульбс, Н. Пінчук, О. Тонне; інформаційної безпеки – В. Богуш, С. Гнатюк, М. Присяжнюк, Н. Рідей, Н. Титова, В. Настрадін; фізичної безпеки – І. Богданов, А. Опанасюк, Л. Биковська, О. Бабінець; соціальної безпеки – О. Іляш, О. Сидорчук, С. Линдюк.

Встановлено, що Україна активно імплементує національного правового регулювання з міжнародного в сфері безпеки. Здійснено добір законодавчих актів, визначено добірку стратегій за видами безпеки: Стратегія воєнної безпеки України (2021 р.), Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні (2021 р.), Стратегія національної безпеки України «Безпека людини-безпека країни» (2020 р.), Стратегія інформаційної безпеки (2021 р.), Стратегія

кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни» (2021 р.), Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період (2021 р.), Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України (2019 р.), Енергетична стратегія України (2017 р.), Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року (2021 р.), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2021 р.). Встановлено, що в сфері безпеки не передбачено цільової підготовки фахівців з безпеки та формування безпечного освітнього простору.

Теоретичний аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок, що в контексті викликів, спричинених війною, зміст підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі потребує модернізації відповідно сучасних вимог до професійної підготовки фахівців. Ці проблеми викликають **суперечності** між:

- зростаючими вимогами сучасного суспільства до майбутніх учителів в умовах НУШ і викликів, соціальної турбулентності глобального виміру та реальним станом їх професійної підготовки в контексті реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі;

- об'єктивною потребою в педагогічних працівниках з високим рівнем готовності до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі та недосконалістю підходів до відбору та структурування змісту освітньо-професійних програм (навчальних програм фахових дисциплін та розширення переліку вибіркового освітніх компонентів) щодо забезпечення готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі;

- доцільністю створення в умовах НУШ безпечного освітнього середовища у початковій школі і традиційними підходами до організації теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Отже, актуальність визначеної проблеми, зумовлена недостатньою теоретичною і практичною її розробленістю, зумовили вибір теми дослідження: **«Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова за темами: “Освітня політика якості й безпеки життєдіяльності соціокультурних форм для сталого розвитку України” (номер держреєстрації: 0122U000046); «Психолого-педагогічні основи формування національно-культурної ідентичності дітей та студентської молоді України в умовах воєнно-політичних, соціально-економічних, інформаційних викликів XXI століття, (номер держреєстрації: 0120U001013).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 30.12.2015 р.).

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити контент-аналіз понятійно-категоріального апарату проблеми формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища початкової школи у психолого-педагогічній, правовій та науково-методичній літературі.

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

3. Спроекувати організаційно-педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у визначених педагогічних умовах.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх учителів для початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання завдань застосовувався комплекс наукових методів:

- *теоретичні* (аналіз і синтез; систематизація, порівняння, класифікація та узагальнення інформації літературних джерел, програм, дисертаційних досліджень та авторефератів, підручників і посібників, нормативних документів) - що допомагає визначити сутність та особливості проблеми формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в контексті сучасних психолого-педагогічних теорій, уточнити структуру ключових понять дослідження, виокремити критерії та рівні діагностики сформованості готовності;

- *емпіричні* (спостереження, бесіди, анкетування, тестування, вивчення результатів навчальної діяльності), які можуть використовуватися для діагностики сформованості готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі;

- *експериментальні* (констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту) - з метою перевірки результативності педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі;

- *статистичні* (кількісна та якісна обробка результатів педагогічного експерименту із використанням методів математичної статистики), які можна використовувати для підтвердження достовірності отриманих результатів

дослідження (критерій χ^2 Пірсона).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що дисертантом *уперше*:

- *розроблено, обґрунтовано та апробовано* спроектовану організаційно-педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, яка складається з концептуально-цільового, змістового, процесуального і результативно-діагностувального блоків;

- *обґрунтовано та верифіковано* ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, а саме: застосування широкого набору методів формування стійкої позитивної освітньо-професійної мотивації майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; поетапне формування готовності учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, починаючи з першого, базово-пропедевтичного етапу, через другий технологічний етап, до третього етапу професійної майстерності; інтеграція проектної діяльності до змісту професійної підготовки майбутніх учителів шляхом впровадження змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі»;

- *визначено* критерії (когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-емпатійний, компетентісно-педагогічний), схарактеризовані показники та рівні (особистісно-орієнтований (високий), колективно-орієнтований (середній), репродуктивно-орієнтований (початковий)) готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; теоретично обґрунтовано структурні компоненти готовності майбутніх учителів;

- *уточнено* зміст понять «формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі», «готовність майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі», «безпечне освітнє середовище»;

- *подальшого розвитку набули* методики професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в закладах вищої освіти в умовах військової агресії.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні в практику підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» навчальної вибіркової програми змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» та вибіркової навчальної дисципліни «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану», які сприяють удосконаленню змісту, форм та методів організації процесу формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; розроблено діагностичний інструментарій до навчальних дисциплін «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» / «Організація і управління освітнім процесом у НУШ»; розроблено комплекс дослідницьких, творчих, ігрових, інформаційних та практико-орієнтованих проєктів, диференційованих та індивідуалізованих за рівнем складності шляхом застосування проєктних технологій.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами, які здійснюють освітній процес у закладах вищої педагогічної освіти, а також слухачами системи післядипломної освіти з метою підвищення їх професійної кваліфікації.

Результати дослідження впроваджено у освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 273/01 від 23.02.2023 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (довідка № 1563/01-35/57 від 26.07.2023 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка № 111 від 28.09.2023 р.), Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 219/2 від 24.10.2023 р.), Кременецької обласної

гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (довідка № 05-16/140 від 30.11.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, що містить результати дослідження, отримані автором особисто. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, авторові належать: у [4] – підходи до розробки та впровадження моделі дистанційного навчання для підготовки спеціалістів майбутнього; [5] – наукові аспекти дослідження безпечного освітнього середовища; [6] – методика проектування безпечного освітнього середовища в умовах реформування нової української школи; [8] – педагогічні засади розвитку соціальної активності у підготовці майбутнього фахівця; [13] – організаційні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, рекомендації та результати дослідження були оприлюднені та обговорені на наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях різних рівнів, зокрема:

- *міжнародних*: «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (Київ, 2020); «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (Кропивницький, 2023); «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (Тернопіль, 2023 р.);

- *всеукраїнських*: «Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України» (Київ, 2023); «Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти» (Кременець, 2023); «Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» (Полтава, 2023); «Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів» (Кропивницький, 2023); «Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи» (Полтава, 2023).

Публікації. Основні теоретичні положення та практичні результати виконаного дослідження відображено у 14 наукових публікаціях, серед яких: 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 8 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та програма вибіркової навчальної дисципліни.

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження, яке складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (299 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінка, з яких 148 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У розділі проведено аналіз базових понять дослідження в педагогічній теорії і практиці, аналіз нормативно-правової бази дослідження, проведеного емпіричного дослідження серед вчителів початкових класів і керівників шкіл, щодо реалізації безпечного освітнього середовища в початковій школі.

1.1. Характеристика базових понять дослідження.

Протягом останнього десятиріччя увага вчених і практиків зосереджувалася переважно на новому змісті початкової освіти, підручниках, інноваційних технологіях, новій системі оцінювання. Безперечно, це важливі складові освіти. Однак не менш важливим є безпосереднє оточення, тобто освітнє середовище щоденного перебування дитини в школі. Щодо сутності самого поняття «освітнє середовище», яке дедалі будемо використовувати на сторінках нашого дослідження, слід наголосити, що у загальнонауковому значенні «середовище» – це сукупність природних і соціальних умов та впливів, які оточують людину. Це життєвий простір, який активно чи пасивно впливає на свідомість і почуття особистості.

Дитина, переступаючи шкільний поріг, знайомиться не тільки з учителем і учнями, а й потрапляє в освітнє середовище.

Учні молодшого шкільного віку мають прямі чи опосередковані зв'язки з *освітнім середовищем*. За своєю психікою діти цього віку, наче губка, вбирають у себе як позитивні, так і негативні впливи навчально-виховного середовища. Вихованість, навченість сучасної дитини – результат не лише педагогічної діяльності вчителя, а й впливу навчально-виховного середовища.

Саме поняття освітнє середовище (і похідні від нього) активно розробляється протягом останніх десятиліть ученими як нашої країни, так і закордонними освітянами.

Увагу цьому питанню ще на початку 30-х років ХХ ст. приділив видатний психолог-гуманіст Л.Виготський, який обґрунтував можливість і доцільність навчання, орієнтованого на розвиток дитини, як на свою пряму та безпосередню мету. Не відкидаючи необхідність засвоєння знань, умінь і навичок, учений розглядає їх як найважливіший засіб розвитку учнів. Концепцію Л.Виготського підтримував С.Рубінштейн, який вважав, що дитина не розвивається і виховується, а розвивається, виховуючись та навчаючись, тобто саме визрівання і розвиток дитини під час навчання не тільки виявляється, а й удосконалюється. На експериментальній основі концепцію Л.Виготського почали трансформувати у освітнє середовище основоположники системи розвивального навчання (В.Давидов, Д.Ельконін, Л.Занков).

Для нашого дослідження важливо звернути увагу на відмінність таких двох понять, як «освітній простір» і «освітнє середовище». Говорячи про простір, маємо на увазі набір певним чином пов'язаних між собою умов, які можуть мати вплив на освіту людини. При цьому поняття «простір» не включає людину, яка навчається. Простір може існувати незалежно від школяра.

Поняття «освітнє середовище» теж відображає взаємозв'язок умов, які забезпечують освіту, і обов'язкову присутність особистостей у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня, їх взаємовплив і взаємодію. Тому, коли йдеться про середовище, то мається на увазі вплив умов освіти на учня (так само, як і вплив учня на умови, в яких здійснюється навчання). Також під «освітнім середовищем» розуміють частину соціокультурного простору, зону взаємодії освітніх систем, їх елементів, освітнього матеріалу і суб'єктів освітніх процесів [195].

Середовище також має декілька рівнів – від регіонального до основного свого першоелемента – навчально-виховного середовища конкретного закладу освіти і класу.

Таким чином, особистісний розвиток молодшого школяра відбувається на перетині навчально-виховних середових соціуму: мегасфери, метасфери, мезосфери, мікросфери (освітнє середовище школи (класу)).

Мегасфера (від грецьк. *megas* – велика форма) утворюється взаємодіями соціальних інститутів – державного і освітнього: за формою це втілюється у визначенні місця та ролі освіти в державній системі, за змістом – відображається в освітній політиці держави і відповідних документах.

Метасфера (від грецьк. *meta* – між, через, перехід) організовується взаємодіями в системі освіти: формальний бік представлений освітньою системою (ступені навчання, багатоманіття типів освітніх закладів), що склалася (або складається), а змістова виявляється в концепції освіти, в осмисленні теоретичної й методологічної бази мета і мега рівнів системи педагогічних взаємодій.

Мезосфера (від грецьк. *mesos* – середній, проміжний) відображає зв'язки («в» і «між») певних педагогічних систем: реалізується у формі організації процесу освіти, навчання, виховання (конкретних освітніх закладів), а зміст опосередковується навчальними програмами (що поєднують державну, національну, регіональну й іншу специфіку), статутами, кодексами, правилами тощо.

Мікросфера (від грецьк. *micros* – малий) формується у безпосередньому зв'язку учасників освітнього процесу. Визначення «мікро» уточнює місце даної сфери щодо останніх, ніж вказує на її значущість.

Отже, процес формування особистості, її виховання та розвиток безпосередньо залежать від впливу оточуючого середовища, в якому перебуває дитина. При розгляді системи розвитку під час навчання в школі, ключові поняття, які вимагають уваги, включають «освітнє середовище», «безпечне

освітнє середовище», «освітній простір», «розвивальне освітнє середовище», «мотивуюче середовище» та «інклюзивне середовище».

Розглядаючи результати аналізу науково-педагогічних досліджень (В. Мелешко, О. Савченко, О. Ярошинська та ін.) [169, 234, 235, 291], розуміємо, що поняття «освітнє середовище» є комплексним і багатограним. Дослідники пропонують різні тлумачення цього поняття, розглядаючи його як частину соціокультурного контексту, елемент суспільства, область взаємодії педагогічних систем, або як загальну сукупність умов, організованих у навчальному закладі. О. Коломієць визначає поняття «освітнє середовище» як «комплекс впливових факторів, які визначають процес навчання і виховання людини в умовах освіти» [137]. В. Сухомлинський підкреслює, що «формування особистості значною мірою залежить від освітнього середовища» [249]. Цей видатний педагог відіграв ключову роль у розробці педагогічної системи, спрямованої на створення сприятливого для розвитку дитини освітнього простору. За його переконанням, «виховання не обмежується лише міжособистісними взаємодіями, прикладами та словами старших. Важливу роль відіграють також матеріальні та духовні цінності. Створення такого середовища, в якому учні самостійно беруть активну участь і яке сприяє розквіту духовного життя колективу, визнається одним із ключових аспектів педагогічного процесу» [249].

За словами І. Зязюна, «системний підхід дозволяє перетворити оточення в простір для виховання» [107, с.24]. Отже, вчений визначає «освітнє середовище» як «спеціально організоване педагогічне середовище, систему педагогічних чинників та умов для розвитку дитини» [109, с.24]. Крім того, вчений наголошує на таких характеристиках простору, як «протяжність, структурованість, взаємозв'язок і взаємозалежність, а також на його відокремленні від загального середовища» [108, с.24].

У педагогічній літературі поняття «освітнє середовище» та «освітній простір» часто прирівнюють. О.Смолінська висловлює думку, що середовище є складовою частиною простору [245, с.15]. Проаналізувавши праці сучасних

дослідників, можемо виокремити основні погляди на поняття «освітнє середовище», а саме: як елемент просторово-предметного оточення (В. Рибалка [231]), як сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання й розвитку особистості (В. Вербицький [54], як розвивальне середовище (Ш. Амонашвілі [4]).

Отже, сучасне освітнє середовище варто розглядати як інтегровану систему, що включає різноманітні елементи для забезпечення якісного та навчального процесу. Ключовими складовими сучасного освітнього середовища є безпечне, інклюзивне, розвивальне та мотиваційне, які сприяють повноцінному розвитку та успіху учнів.

Встановлено, що міжнародною організацією зі стандартизації, як органом регулювання якості й безпеки, здійснюється нагляд за впровадженням стандартів у закладах освіти щодо системи управління якістю (ISO 9001, 9004), екологічний менеджмент (ISO 14001), системи управління гігієною та безпекою праці, вимоги з використання (ISO 45001:2018), системи менеджменту безпеки харчової продукції (ISO 22000, HACCP, FSSC), управління інформаційною безпекою (ISO/IEC 27001) та соціальної відповідальності (ISO 26000, SA8000), а також управління інформаційними технологіями в організації (ISO/IEC 38500), що в свою чергу імплементовано при організації професійної підготовки майбутніх учителів для початкової школи.

Безпечне освітнє середовище включає в себе різні компоненти для забезпечення добробуту всіх учасників навчального процесу. Фізична безпека визначається санітарними умовами, здоровим харчуванням, відповідністю приміщень стандартам безпеки тощо. Психологічна безпека має запобігати конфліктам між учасниками освітнього процесу, слугувати середовищем, вільним від дискримінації та відсутністю насильства у всіх його проявах. Екологічна безпека охоплює заходи для захисту від негативного впливу екологічних факторів. Інформаційна безпека включає кібербезпеку та контроль якості інформації. Важливо враховувати, що безпечне освітнє середовище набуває нових викликів і контекстів, зокрема під час воєнного стану.

Розвивальне освітнє середовище визначається як «соціокультурний простір, що сприяє процесу розвитку особистості. Серед ключових факторів розвивального середовища – гнучкість, неперервність, інтегрованість, відкритість та установка на сумісне діяльнісне спілкування всіх суб’єктів освітнього процесу» [195]. Просторово-предметний, соціальний та психодидактичний компоненти складають «структурну основу розвивального середовища, сприяючи творчому потенціалу учнів та їхньому повноцінному особистісному розвитку» [195]. Розвивальне освітнє середовище є засобом стимулювання творчого потенціалу учнів і сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та особистісному розвитку. Персоналізовані методики сприяють виявленню та розвитку талантів учнів, надаючи їм можливості вибору та самовираження у навчальному процесі. Розвивальне освітнє середовище відіграє важливу роль у розвитку молодших школярів, оскільки надає їм позитивні стимули для навчання і підтримує їхні академічні зусилля.

Україна прийняла та ратифікувала основні міжнародні документи, які стосуються захисту прав дітей та осіб з інвалідністю. Відповідно до світових стандартів у сфері освіти, соціального захисту та охорони здоров’я, стаття 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю визначає обов’язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти. Повномасштабна війна призвела до збільшення кількості дітей, які мають особливі освітні потреби, тому створення інклюзивного освітнього середовища в школах стає ще більш актуальною необхідністю. Згідно з Законом України «Про освіту» № 2145 від 5 вересня 2017 року, «інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [103]. Інклюзивне освітнє середовище забезпечує реалізацію права кожної дитини на освіту, надаючи рівні можливості та підтримку для її повного розвитку, незалежно від її фізичних і психологічних можливостей, ступеня травматизації від війни, регіону проживання, етнічного походження, соціального походження чи економічного статусу її сім’ї.

Забезпечення інклюзивного освітнього середовища в школах вимагає уваги педагогів до використання різноманітних навчальних методів, які враховують індивідуальні стилі навчання, темпераменти і потреби різних категорій учнів. Крім того, важливо адаптовувати навчальні матеріали, використовувати різні підходи до формування груп, щоб враховувати різнорівневість та потреби дітей, сприяти співпраці, формуванню здорових відносин та взаємопідтримки між учнями [249].

Мотиваційне освітнє середовище – ще один ключовий компонент сучасного освітнього простору, спрямований на створення не лише сприятливих, але й стимулюючих умов для навчання. Це особливо важливо для учнів початкових класів, оскільки воно має вирішальне значення для їхньої успішної адаптації до шкільного середовища та мотивації до активного та цілеспрямованого навчання.

У навчальних кабінетах повинні бути різні зони, такі як місце для навчально-пізнавальної діяльності, творча зона, де можна зберігати матеріали для мистецької творчості, місця для виставки робіт, тематичні зони з дошками, стендами тощо, ігрова зона з настільними іграми та іграшками для рухливих ігор, зона відпочинку з килимами та зручними сидіннями, куточок з живою природою, дитяча бібліотека [169]. Важливо, щоб освітній простір був адаптований для проведення різних видів активностей. Для цього навчальні кабінети мають бути забезпечені мобільними меблями, відповідним обладнанням.

Можна стверджувати, що освітнє середовище, де відсутні роботи дітей, роботи їхніх сімей і місцевої громади, не відповідає інтересам та потребам дітей, їхнім попереднім знанням і досвіду. Таке середовище створюється лише вчителем з метою навчання за програмою, ігноруючи потреби та індивідуальні особливості дітей. В такому класі вчитель контролює, як, де і з якими навчальними матеріалами працюють діти. У такому середовищі важко розвивати творчість, проводити дослідження та сприяти позитивній самооцінці дітей.

Таким чином, сучасне освітнє середовище представляє собою інтегровану систему важливих складових, спрямованих на забезпечення ефективного навчання та розвитку учнів. Воно включає в себе різноманітні аспекти, які

сприяють цілісному всебічному розвитку особистості, забезпечуючи не лише передачу академічних знань, а й розвиток необхідних компетентностей, формування ставлень та цінностей у дітей. Збалансоване й адаптивне середовище освітнє середовище створює умови для розвитку кожної дитини, сприяючи її гармонійному зростанню та підготовці до успішної та щасливої самореалізації в сучасному світі.

Реформа шкільної освіти «Нова українська школа» відіграла ключову роль у трансформації освітнього середовища в початковій школі. Її концептуальні засади відображають не лише важливість змін у навчальних програмах, а й удосконалення самого організаційного виміру освітнього середовища. Концепція впровадження державної політики у реформуванні загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р, визначає основні напрями проведення кардинальної та системної реформи освіти. Одним з цих напрямів є створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків. Модернізація освіти базується на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання. Причинами впровадження шкільної реформи «Нова українська школа» слугували різні фактори, серед них: нерівні умови доступу до якісної освіти, зокрема, у містах та селах; неефективні методи навчання; освітнє середовище, яке не відповідає потребам дітей та цілям навчання; низька оплата праці та соціальний статус педагогічних працівників; відсутність мотивації молоді йти в професію; цифровий розрив між учнями та вчителями; приділення уваги лише передачі академічних знань і здебільшого нехтування соціально-емоційним розвитком дітей [189].

Державні стандарти початкової і базової середньої освіти внесли істотні зміни у підходи організації освітнього процесу [84, 85]. Ці стандарти пропонують сучасні методики для реалізації компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого і ціннісного підходів у навчанні.

Реформа «Нова українська школа» супроводжувалась освітніми субвенціями, зокрема, на вдосконалення освітнього середовища. Органи місцевого самоврядування використовували субвенцію для придбання навчальних матеріалів та обладнання для початкових шкіл, дотримуючись наступних принципів спільного фінансування:

- не більше 70% фінансування здійснювалося за рахунок субвенції, і не менше 30% – за рахунок коштів місцевих бюджетів для обласних бюджетів, бюджетів міських територіальних громад та міста Києва, де населення станом на 1 січня 2020 року перевищувало 40 000 осіб;

- не більше 90% фінансування здійснювалося за рахунок субвенції, і не менше 10% – за рахунок коштів місцевих бюджетів для бюджетів міських територіальних громад, селищних територіальних громад та сільських територіальних громад, де населення станом на 1 січня 2020 року було менше ніж 40 000 осіб;

- не більше 95% фінансування здійснювалося за рахунок субвенції, і не менше 5% – за рахунок коштів місцевих бюджетів для навчальних закладів, що розташовані у селах (селищах), які мають статус гірських населених пунктів, а також населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення [184, с.54]. Концепцією Нової української школи передбачено застосування вчителями під час освітнього процесу не лише традиційних методів, а й ігрових.

Одним з таких методів є LEGO-технологія. Технологія LEGO включає в себе елементи експерименту та гри, вона стала популярною завдяки своїй гнучкості застосування та ефективності. Ця технологія сприяє формуванню в учнів уявлень про творчий процес, робить акцент на важливості співпраці та взаємодії в команді, а також активно застосовується для розвитку інтелектуальних та соціальних навичок дітей. Вона успішно використовується на різних уроках для досягнення різноманітних цілей. Наприклад, сприяє розвитку в дітей вміння розв'язувати проблеми, ставити перед собою завдання та складати план досягнення цілей, слідувати розробленому алгоритму. Також вона розвиває такі важливі навички як креативність, командна робота, критичне мислення. Крім

того, дана технологія розвиває сенсорне сприйняття про зовнішні властивості предметів (форма, колір, величина, положення у просторі); збагачує мовлення в процесі пояснення своїх дій, надання інструкцій, висловлювання власних думок; позитивно впливає на дрібну моторику [184, с.64].

У контексті реформи «Нова українська школа» особлива увага приділяється створенню просторово-дисциплінарної складової. Оптимізовані класні кімнати, наявність сучасних навчальних засобів, створення ігрових і творчих зон сприяють створенню сприятливого навчального середовища, яке заохочує дослідження та творчість [186, с.56].

Діти, які вже навчалися в початковій школі за новою українською освітньою програмою, звикли до активних методів навчання, мобільних робочих місць, які можуть бути використані для групової роботи, та практичних підходів для закріплення знань. Модельні програми, обрані вчителями-предметниками, вимагають зміни змісту освітньої діяльності та оновлення навчального обладнання, такі як STEM-освіта, робототехніка, фізична культура, де в якості варіативних модулів вводяться різні види спорту, які раніше не були доступні. Важливим елементом є створення комфортного психологічного клімату в класі, підтримка права учнів на вибір, формування спільних цінностей та правил, розвиток відповідальності та участі учнів у розвитку освітнього середовища, а також подальше партнерство з батьками. Освітнє середовище може бути класифіковане за різними критеріями. Один із можливих підходів до класифікації освітнього середовища включає такі типи: [189, с.18]

1. *Традиційне освітнє середовище.* Цей тип середовища характеризується формальною структурою, стандартними навчальними програмами та методиками викладання. Вчителі виступають у ролі джерела знань, а учні вчать з підручників та лекцій.

2. *Інтерактивне освітнє середовище.* У цьому середовищі акцент робиться на активній участі учнів в освітньому процесі. Використання групової роботи, досліджень, проєктів та діалогу між учителем та учнями є характерними ознаками цього типу.

3. *Віртуальне освітнє середовище.* Цей тип середовища передбачає використання інформаційних технологій та онлайн-ресурсів для навчання. Учні можуть вивчати матеріал в мережі, брати участь у відкритих онлайн-курсах та спілкуватися з учителями та однокласниками віртуально.

Основною функцією освітнього середовища є створення відповідних умов для якісного та ефективного навчального процесу, що передбачає передачу знань і формування компетентностей. Освітнє середовище також відіграє важливу роль у соціалізації учнів. Учні вчаться взаємодіяти з однолітками, у них розвиваються соціальні навички, формуються цінності та ставлення. Освітнє середовище сприяє розвитку різних аспектів особистості, включаючи інтелектуальний, фізичний, моральний та емоційний розвиток [195, с.85]. Якісна організація освітнього середовища впливає на реалізацію ключових завдань навчального процесу, серед яких: забезпечення доступу до здобуття знань і навичок; стимулювання інтелектуального та соціального розвитку учнів; підготовка учнів до викликів сучасного світу та ринку праці; сприяння соціальній інтеграції, взаєморозумінню, взаємоповазі; формування ставлень на основі цінностей [195, с.85].

Концепцією Нової української школи передбачена організація освітнього середовища, яке буде сприяти вільному розвитку особистості. Варто враховувати і фізичне просторово-предметне оточення, і програми та засоби навчання. А саме звернемо увагу на застосування проєктної, командної, групової діяльності під час уроків, організацію навчального простору у класі, що передбачає мобільність робочих місць, які легко трансформувати для різних форм роботи. Дизайн освітнього простору школи має сприяти розвитку дитини і мотивації її до навчання [144].

Все це має здійснюватися за допомогою восьми організованих навчальних центрів:

- 1) Центр навчально-пізнавальної діяльності, де розташовані парти та столи для проведення уроків.

2) Центр змінних тематичних матеріалів, обладнаний дошками, фліпчартами та стендами для діаграм з ключовими ідеями.

3) Центр ігор, де доступні настільні ігри та інвентар для рухливих ігор.

4) Центр художньо-творчої діяльності, оснащений полицками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт.

5) Центр живої природи для проведення дослідів, де є камінці, мушлі, інші природні матеріали, а також необхідне обладнання та література з природознавства.

6) Центр відпочинку, оснащений килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами та подушками з м'яким покриттям.

7) Класна бібліотека, яка включає в себе книги та ресурси для читання та дослідження.

8) Робоче місце вчителя, що включає в себе стіл, стілець, комп'ютер, полиці/ящики та шафи для зберігання дидактичного матеріалу.

Проаналізувавши дослідження Д.Князькіної та ін., [126, с.101], які в результаті ґрунтового дослідження дійшли до висновку щодо загальної класифікації шкільного середовища під назвою «виміри шкільного клімату». Ці виміри складаються з трьох основних категорій:

1) фізичні, що стосуються стану шкільних приміщень, якості навколишнього середовища шкіл та їхнього зв'язку з успішністю і поведінкою учнів;

2) академічні, де згадується, що особисті навички та характеристики вчителів слугують факторами розвитку їхніх учнів;

3) соціальні, ця специфічна категорія передбачає, що якість стосунків між учасниками шкільної спільноти є основоположною в конфігурації шкільного клімату.

Ці категорії формують концептуальну основу, яку можна розглядати як багатовимірну конструкцію компонентів та умов позитивного або безпечного шкільного середовища, ігрового майданчика та бібліотеки; академічний вимір складається зі змінних, пов'язаних з учнями, методикою викладання,

дидактичними стратегіями та оцінюванням; а соціальний вимір складається зі змінних, пов'язаних зі справедливістю, сталістю та соціальною поведінкою [126]. Загальний висновок полягає в тому, що якісна організація освітнього середовища, урахування всіх його аспектів та виважене поєднання фізичного, академічного та соціального вимірів мають значущий позитивний вплив на добробут дітей.

У педагогіці під безпекою прийнято розуміти стан захищеності життєво-важливих інтересів особистості, суспільства, організації, підприємства від потенційно і реально існуючих загроз, або відсутність таких. У сучасних словниках із психології під безпекою розуміється «стан людини або характеристика відповідної обстановки, в якій людина відчуває себе досить комфортно, не боїться говорити, те, що думає, і робити те, що хочеться робити в даний момент часу» [126]. Це такі умови, в яких знаходиться людина, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не тягне дій, що вважаються негативними по відношенню до даного об'єкту [126].

На думку В. А. Ананьєва безпечна поведінка – це поведінка, що забезпечує безпеку існування особистості, а також не завдає шкоди оточуючим людям [3]. Згідно С. Л. Рубінштейну, поведінка – це особлива форма діяльності. Вона стає саме поведінкою тоді, коли мотивація дій з предметного плану переходить в план особистісно суспільних відносин.

Необхідними компонентами у формуванні основ безпечної поведінки у дітей молодшого шкільного віку, є: передбачення небезпеки, ухилення від небезпеки, подолання небезпеки [7]. Передбачення небезпеки передбачає знання людиною різноманіття її джерел. Заздалегідь, знаючи про небезпеку того чи іншого об'єкта, людина може мобілізувати всю свою увагу і проявити обережність як засіб захисту. Ухилення від небезпеки передбачає: знання про можливий характер розвитку небезпечної ситуації; знання запобіжних заходів і своїх можливостей з подолання небезпеки; вміння дати правильну оцінку ситуації, що склалася. Подолання небезпеки передбачає: правильну і вмілу поведінку в

небезпечних ситуаціях; знання і застосування способів захисту (укриття від небезпеки, застосування способів боротьби з її наслідками).

Виходячи з цих позицій виділяються наступні показники досвіду безпечної поведінки, що відображають рівень її сформованості:

- знання дитини про правила безпечної поведінки (про джерела можливої небезпеки, запобіжні заходи і способи подолання загрози);
- вміння діяти в ситуаціях контактів з потенційно небезпечними об'єктами навколишнього світу;
- розуміння дитиною необхідності дотримання заходів безпеки та оцінювання своїх можливостей щодо подолання небезпеки.

З вищесказаного можна зробити висновок, що формування безпечної поведінки – це усвідомлені дії в мінливій обстановці, що дозволяють зберігати індивідуальну цілісність і комфортність поведінки, попереджає фізичний і психічний травматизм, створює нормальні умови взаємодії між людьми.

Молодший шкільний вік – це найважливіший період формування людської особистості. Важливим фактором при відборі змісту і методів навчання дітей виступає знання джерел небезпек і причин потрапляння дітей в небезпечні ситуації, пов'язані з особливостями молодших школярів. Принципове значення мають наступні характеристики:

1. Анатомо-фізіологічні особливості. Діти мають маленький зріст, через що у них невеликий кут огляду, мале поле зору. У 6 років з'являється можливість оцінити події в десяти метровій зоні, що становить приблизно 0,1 частини поля зору дорослої людини.

2. Складнощі в управлінні своєю поведінкою (імпульсивність поведінки). Це пов'язано з високим рівнем довільної регуляції, самоконтролю, в результаті чого вчинки нерідко відбуваються під впливом емоцій.

3. Підвищена рухова активність, імпульсивність поведінки, емоційність і цікавість за відсутності контролю з боку дорослих можуть стати причиною потрапляння дітей в небезпечні ситуації.

4. Емоція страху є причиною виникнення безлічі проблемних ситуацій в молодшому шкільному віці; при цьому в небезпеці опиняються і діти, які «нічого не бояться», і діти, чиє життя «переповнена страхами» [7].

І ті й інші не здатні, не вміють діяти в небезпечній ситуації (А. Белоусов, А. Захаров, Ц.Короленко та ін.) [12]. У небезпечних ситуаціях вони проявляють пасивно-оборонну реакцію, губляться, впадають в стан безвиході, незахищеності. Чим важча ситуація, тим сильніше в центральній нервовій системі розвивається гальмування.

5. Реакції дітей порівняно з реакціями дорослого уповільнені: наприклад, у дорослого пішохода на те, щоб сприйняти обстановку, обміркувати її, прийняти рішення і діяти, треба приблизно 1 секунда. Дитині для цього потрібні 3-4 секунди. Діти повільно і частіше неправильно приймають рішення, так як губляться, не знаючи, що робити.

6. Труднощі розподілу і перемикання уваги з одного об'єкта на інший. Зазвичай вона повністю зосереджена тільки на власних конкретних діях. Крім того, діти реагують тільки на ті звуки, які їм цікаві.

7. Нездатність запам'ятати і (або) передбачити всі можливі ризики техногенного, природного і соціального середовища. Навіть в старшому дошкільному віці діти далеко не завжди здатні розуміти і прогнозувати можливі наслідки своєї поведінки, бачити потенційну небезпеку, не завжди знають реальні властивості предметів, не розрізняють деякі життєві і ігрові ситуації.

8. Неадекватність самооцінки дітей, переоцінка ними своїх можливостей здатні привести до виникнення проблемних ситуацій. Найчастіше виникнення значної необ'єктивності самооцінки пов'язані з вибором дорослими невірних тактик виховання. Найбільш значимий вплив на формування дитячої самооцінки надають батьки.

9. Бажання виглядати дорослішими в молодшому шкільному віці призводить до того, що дитина пробує взяти на себе нові обов'язки, порушує правила, не реагує на прохання і зауваження дорослих, не виконує даних їм обіцянок.

На підстави цього аналізу можна зробити висновок, що учні молодшого шкільного віку не завжди володіють фізичними, інтелектуально-особистісними можливостями, що дозволяють адекватно оцінити небезпечну ситуацію, уникнути або подолати наслідки потрапляння в критичні ситуації. Цим і визначається необхідність створення максимально безпечного середовища, підвищення компетентності і обізнаності майбутніх педагогів в питаннях забезпечення безпеки життєдіяльності дітей.

1.2. Нормативно-правові та психолого-педагогічні аспекти реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Військові дії на території України сьогодні є визначальним чинником в організації навчально-виховного процесу у закладах освіти. Безпека учнів під час їхнього знаходження в освітньому закладі набула сьогодні пріоритетної актуальності. В умовах воєнного стану в країні питання безпеки учасників освітнього процесу щодо формування здорового і безпечного середовища є визначальною умовою реалізації фізичного, інтелектуального, емоційного та соціального розвитку учнів, важливим чинником впливу на стан громадянського здоров'я, демографії та економіки України в цілому. Вивчення досвіду підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу потребує аналізу нормативно-правових засад формування освітнього середовища, яке забезпечує максимальну захищеність, зручність перебування всіх учасників освітнього процесу на їх території та в приміщеннях закладів освіти, безпеку здоров'я та життя в умовах воєнних дій та післявоєнної відбудови.

Реалізація зазначеної мети потребує чіткої визначеності правил та норм, з якими повинні бути обізнані та яких мають дотримуватися здобувачі освіти, працівники та відвідувачі ЗЗСО, особливостей реалізації комплексних заходів щодо фізичної безпеки: безпечних дій у разі виявлення вибухонебезпечних

предметів, цивільного захисту, безпечної організації навчально-виховного процесу.

Території та будівлі ЗЗСО є об'єктами масового перебування людей, а відповідно імовірність виникнення небезпечних ситуацій зростає і створює підвищені загрози їхньому здоров'ю та життю, які, за статтею 3 Конституції України визнані як найвищі соціальні цінності [142]. За нормами Кодексу цивільного захисту України (2012), Порядку утримання, створення фонду захисних споруд цивільного захисту та здійснення їхнього обліку (2017), забезпечення учасників освітнього процесу об'єктами фонду захисних споруд (засобами колективного захисту) здійснюється у період воєнного стану шляхом будівництва швидкосторуджувальних споруд та облаштування найпростіших укриттів для захисту. На початок 2022-2023 навчального року в Україні захисні споруди цивільного захисту ЗЗСО мали можливість укриття приблизно 14% від загальної кількості всіх учасників освітнього процесу [143, с. 5].

Здійснення регіональних моніторингових заходів засвідчило, що у 2022 році порівняно з 2021 роком, відбулося збільшення кількості звернень до соціальних педагогів та психологів ЗЗСО. Необхідне підвищення обізнаності в питаннях культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в навчальних закладах та їхньої здатності до прогнозування й вибору адекватних способів дій у разі виникнення небезпечних ситуацій.

Ефективність проектування та створення в закладах освіти безпечного освітнього середовища визначається, перш за все, законодавчим врегулюванням питань безпеки закладів освіти, визначенням єдиних державних вимог та можливостей для організації заходів цивільного захисту. Заходи з фізичної, психологічної та інформаційної безпеки здійснюються вітчизняними закладами освіти відповідно до чинного законодавства та визначеної у нормативно-правових документах відповідальності в умовах дії військового стану та післявоєнної відбудови. Вважаємо за необхідне здійснити аналіз нормативно-правових актів, які дають змогу керівникам, працівникам освітніх закладів,

батькам учнів правильно планувати діяльність щодо здійснення якісної освіти, попереджувати та вчасно вносити корективи в освітню діяльність у випадках виникнення надзвичайних ситуацій, забезпечувати учасників освітнього процесу засобами індивідуального та колективного захисту, підвищувати рівень їхньої обізнаності в питаннях збереження здоров'я й життя, інформаційної стійкості в питаннях інформаційної пропаганди та можливої дезінформації, сприяти збереженню їхнього психічного здоров'я та надавати доступну психологічну допомогу у кризових ситуаціях особам, які пережили події з психологічного травмування. Розкриємо вимоги щодо нормативного забезпечення безпечного навчально-виховного процесу з урахуванням змін діючого законодавства у сфері освіти, виділивши провідні норми, якими визначаються нормативно-правові засади безпечної організації освіти у вітчизняних закладах загальної середньої освіти.

Стандартною організаційною процедурою 12.10/ДСНС «Навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами» (2020) передбачається залучення представників ДСНС для здійснення роз'яснювальної роботи з учасниками освітнього процесу безпечним діям у разі виявлення вибухонебезпечних предметів.

Основними керівними документами для закладів загальної середньої освіти щодо цивільного захисту є:

- Кодекс цивільного захисту України (2012);
- Закони України: «Про національну безпеку України» від 31.03.2023 р. № 2469-VIII; «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII; «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. № 3543-XII;
- Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» від 9.01.2014 р. № 11; «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26.06.2013 р. № 444; Наказ МОН України від 21.11.2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну

підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту».

Розроблення керівниками ЗЗСО планів діяльності у сфері цивільного захисту регламентується Кодексом цивільного захисту України та Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 626 «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту» (розробка планів реагування на НС) та Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» (розроблення планів евакуації).

У додатку до листа ДСНС від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 «Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти» представлені заходи закладів освіти щодо забезпечення учасників освітнього процесу засобами колективного захисту: інвентаризація наявного фонду об'єктів захисних споруд цивільного захисту, обґрунтування потреби в укриттях, оформлення документів обліку засобів цивільного захисту, створення умов із забезпечення готовності захисних споруд до використання за призначенням (Додаток до листа ДСНС, 2022).

Слід зауважити, що безпекові проблеми були в полі зору і правоохоронних органів, так наказом МВС від 28.11.2019 № 991 «Про затвердження Порядку організації та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту» регламентовано заходи з організації та проведення спеціальних тренувань та об'єктових навчань із цивільного захисту, Тижнів знань з безпеки життєдіяльності, Днів цивільного захисту, Тижнів безпеки дитини. Для їх проведення в закладах загальної середньої освіти призначаються посадові особи з питань цивільного захисту, які разом із керівним складом закладу

проходять функціональне навчання з цивільного захисту, складаються річні графіки проведення спеціальних об'єктових навчань та тренувань.

Для безпечної організації освітнього процесу в закладах освіти, за Наказом МОН України від 21.11.2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту», затверджуються комплекс із: правил безпеки на прилеглий до закладу освіти території та в його приміщеннях; рекомендацій для учасників освітнього процесу щодо безпечної дороги до школи; протоколів (правил) дій у надзвичайних ситуаціях; регламенту повідомлень про порушення правил та норм безпеки; призначення відповідальних осіб за дотримання правил та норм безпеки здоров'я і життя учнів, персоналу та відвідувачів; визначення порядку навчання здобувачів освіти та підвищення кваліфікації персоналу з безпекових питань [182].

Безпека організації освітнього процесу потребує, відповідно до вимог концепції «Безпечна школа Полтавської області» [143, с. 24], складання закладами освіти плану кризового реагування, яким передбачаються обов'язки команди кризового реагування, алгоритми співпраці з місцевими органами управління в питаннях надзвичайних ситуацій та правоохоронними структурами. В ЗЗСО створюються «тривожні скриньки», що містять аварійні засоби: список усіх учасників освітнього процесу, телефонні номери екстрених служб, карти місцевості та плани приміщень закладу освіти, описи розміщення інженерних та енергетичних мереж. Кризове планування передбачає складання планів евакуації ЗЗСО, маршрути переміщення учасників освітнього процесу до безпечних місць та визначення місць зустрічі учнів із їхніми сім'ями, описи дій щодо зачинення будівель та споруд, плани стосовно відновлення занять та списки контактів психологічних консультативних служб підтримки.

Розгляд нормативно-правових вимог до забезпечення в закладах освіти комфортних та здорових умов праці персоналу та навчання учнів має

кінцевим результатом формування обізнаності та дотримання учнями й працівниками закладу з вимог безпеки життєдіяльності, правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій.

Виходячи із зазначених вище ключових вимог, розглянемо організаційні форми підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Згідно статті 50 Закону України «Про вищу освіту» (2014), навчальний процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими організаційними формами: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка та контрольні заходи.

Вивчення рівнів задоволеності учнями шкільним життям показали, що більше 60% учнів із радістю відвідують школу, а серед причин погіршення настрою учнів у школі 47% учнів відзначають непорозуміння із рідними, 23% опитаних визначили стан здоров'я, по 7% школярів відзначили погані погодні умови та відсутність бажання вчитися. Тобто, найвпливовішим чинником визначення настрою учнів у школі є те, як вони почуваються в домашніх умовах. Тому, робота над створенням безпечного освітнього простору вимагає від вчителів постійного самовдосконалення в питаннях неперервного проведення заходів дієвого впливу на організацію конструктивної взаємодії учасників освітнього процесу, відпрацювання навичок взаємодопомоги та позитивної поведінки.

Вказуючи, що освітнє середовище початкової школи повинно бути безпечним місцем, у якому учні почуватимуться в безпеці та захищеними, [254, с. 7] запропоновано розробку та запровадження такого внутрішнього документу ЗЗСО як «Кодекс безпечного освітнього середовища», за яким відбувається навчання учасників освітнього процесу безпечній взаємодії, розкриваються шляхи впровадження критеріїв їхньої безпеки, визначаються особливості створення та функціонування безпечного освітнього середовища закладу.

З метою формування у педагогічних працівників навичок роботи дітьми під час війни, надання психоемоційної підтримки учасникам освітнього процесу в

Україні розроблено наскрізну навчальну програму з позашкільної освіти та методичні рекомендації «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» (2022). Для підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану поширено ряд практик психолого-педагогічного супроводу: «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум» (2022), «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій» (2022), «Особливості організації роботи вчителів в умовах воєнного стану» (2022) та ін. [194, с. 8].

Зазначені навчальні програми, методичні рекомендації та практик психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу в умовах воєнного стану доцільно використовувати під час навчання майбутніх учителів професійно-орієнтованих дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою. Покажемо, наприклад, можливі форми організації навчальної роботи зі студентами в ході опрацювання «Особливостей організації роботи вчителів в умовах воєнного стану» [200].

Використовуючи ці матеріали, розроблені Юридичним відділом ЦК Профспілки працівників освіти і науки України, слід зазначити, що під час дії в країні воєнного стану школи здійснюють навчання, щоденно і вчасно мають виставляти уроки на платформах дистанційної освіти. Студенти повинні ознайомитися з окремими положеннями нормативно-правових документів, на яких ґрунтується організація діяльності ЗЗСО в умовах дії воєнного стану.

Робота з нормативно-правовими актами може організовуватися за альтернативними формами навчання, наприклад, у малих групах або шляхом роботи в парах, здійснюючи пошук відповідей на такі питання:

1. За статтею 43 (право на працю) Конституції України визначити перелік конституційних прав і свобод людини та громадянина, які можуть бути обмежені в період дії правового режиму воєнного стану [142].

2. Висвітлити за статтею 60 Закону України «Про освіту» та статтею 24 Закону України «Про повну загальну освіту» зміст робочого часу та діяльності

педагогічного працівника, неправомірність вимог з боку керівників ЗЗСО та їхніх структурних підрозділів щодо виконання педагогічних працівників видів робіт не передбачених трудовим договором [103].

3. Перелічити норми Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р № 2136-IX [102].

4. За статтею 51 Кодексу закону про працю та законом № 2136 обґрунтувати вимоги до тривалості робочого часу вчителів на період воєнного стану [135].

5. За Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 р № 2126-IX проаналізувати перелік та зміст державних гарантій на час війни, надання яких передбачено здобувачам освіти, працівникам освітніх закладів та установ [105].

6. За листами МОН України від 28.02.2022 №1/3292-22, від 07.03.2022 №1/3378-22, від 15.03.2022 №1/3463-22 розкрити особливості прийняття рішення керівниками ЗЗСО та порядок переведення працівників на дистанційну роботу, якщо її виконання має можливість здійснення віддалено засобами інформаційно-комунікаційних технологій [102].

Водночас підготовку майбутніх учителів початкових класів слід доповнити знаннями, вміннями та навичками проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школи в умовах воєнного стану.

Значна увага вітчизняної науки сьогодні приділяється проблемі осучаснення професійно-педагогічної підготовки студентів на засадах принципів проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу. Недостатня вивченість цього питання сучасною теорією і методикою професійної освіти, відсутність спеціальних монографічних досліджень щодо їхнього впровадження у вітчизняних педагогічних закладів вищої освіти робить професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів однією з

найоптимальніших форм організації навчання проєктуванню та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Інтенсифікація пошуків шляхів психолого-педагогічного обґрунтування та методичного супроводу функціонування різних моделей безпечного освітнього середовища датується 70-ми роками минулого століття. Результати дослідження Р. Семеновою концептуальних засад побудови освітнього середовища дають змогу визначити серед неоднозначних позицій науковців ряд відомих моделей освітнього середовища закладів загальної середньої освіти:

- еколого-особистісна модель освітнього середовища [298] (J.Gibson, 1979) спирається на розгляд освітнього середовища як різновиду середовища проживання, яким створюються системи впливу та умови для формування особистості за зразками соціального діяльнісно-технологічного та просторово-предметного оточення, що надають або обмежують освітні можливості;

- комунікативно-орієнтована модель освітнього середовища є формою співпраці між педагогами та учнями, передачі здобувачам освіти норм життєдіяльності на засадах їхньої сумісної діяльності та співпраці, якими формуються опосередковані навчально-виховні впливи психолого-педагогічних настановлень педагогів;

- антрополого-психологічна модель освітнього середовища визначає сукупність умов та обставин захисту людини від негативних впливів за показниками його ресурсної насиченості та структурно-організаційної підконтрольності закладами освіти освітнього простору;

- психодидактична модель індивідуалізації та диференціації освітнього середовища спрямована на формування соціальної зрілості здобувачів освіти засобами варіативності, осучаснення, духовності та адаптованість освіти, якими створюються індивідуальні освітні траєкторії;

- екопсихологічна модель освітнього середовища передбачає створення умов соціалізації в суспільстві, розвитку суб'єктивних якостей учнів, сумісну

діяльність учнів із педагогами, розвиток здібностей та творчої природи в контексті системи «людина довкілля»;

- модель творчого міждисциплінарного навчання ґрунтується на ідеях цілісної педагогіки, де джерелом особистісного розвитку дитини виступає духовна сторона, якою інтегрується цілісність фізичного та психічного її світу [195, с. 41–46].

Огляд провідних моделей освітнього середовища орієнтує сучасну освіту на їхнє різноманітне проєктування на засадах особистісної орієнтації, культуровідповідності, індивідуалізації та диференціації, запровадження сумісно-розподілених форм організації освітньої діяльності.

Виходячи з трактування феномену «освітнє середовище» як системи «людина-довкілля» під цим поняттям ми розуміємо динамічну систему психолого-педагогічних впливів та умов, орієнтованих на розкриття проявів природи особистості, її природних задатків, нахилів, інтересів, потреб та реалізацію соціальних запитів суспільства.

До пріоритетних принципів проєктування освітнього середовища Н. Гонтаровською віднесені [71]:

- принцип динамічної відповідності педагогічної складової процесу освіти психологічному розвитку особистості передбачає використання перцептивних, когнітивних та практичних аспектів особистісного розвитку, актуалізацію його психологічних механізмів (пізнавальних процесів, емпатії, рефлексії, фантазії, проєктування та ін.) та побудову процесу освіти за віковими, етнічними, гендерними та іншими специфічними особливостями особистості;

- принцип культурологічного розвитку особистості дитини забезпечує формування внутрішньої культури особистості (власний розвиток, світогляд, ціннісні ставлення, креативність, усвідомлення своєї значущості у дотриманні фізичної, психологічної та екологічної безпеки) засобами спілкування, власної творчості та саморозвитку;

- принцип цілісного проектування освітнього середовища обумовлює створення в навчально-виховному процесі умов для цілеспрямованого пізнавального, духовного та фізичного розвитку особистості у різних видах діяльності, в її взаємодії із зовнішнім світом, засобами вираження внутрішнього світу та особистісних переживань дитини;

- принцип співпраці визначає особистісно орієнтовані відносини суб'єктів освітнього процесу у діяльній співтворчості в межах освітнього середовища засобами гуманізації міжособистісних контактів «учитель-учень», «учень-учень» та «учень-довкілля»;

- принцип єдності методологічних підходів у проектуванні освітнього середовища (культурологічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, ризик-орієнтованого та ін.);

- принцип інтеграції в проектуванні та розвитку моделей освітнього середовища, його структурних елементів і функцій, у освітній діяльності педагогів та поєднанні різновікових контингентів здобувачів освітніх послуг;

- принцип неперервності та наступності освіти визначає соціально-захистну та безпекову стратегічну значущість структури освітнього простору [72].

Реалізація зазначених принципів консолідує освітній простір ЗЗСО, узагальнюючи його функції, у тому числі й безпекову. Проектування за цими принципами єдиного освітнього середовища має суттєво перевищувати ефективність його окремих складників, створює оптимальні умови для освітньої діяльності з учнівською молоддю в межах закладу освіти. Створення безпечного освітнього середовища для учнів залежить головним чином від педагогів, до яких висуваються певні вимоги щодо їхньої професійно-педагогічної підготовки, особливостей сприйняття процесу навчання, учнів і самого себе, способів спілкування, взаємодії та поведінки.

За напрямом дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до створення та реалізації безпечного освітнього середовища, слід визначити, що вчитель – це фахівець із педагогічною освітою, вищою освітою або професійною

кваліфікацією. Діяльність вчителя полягає в організації навчально-виховного процесу учнів в ході набуття ними ЗЗСО шляхом формування в них предметних та ключових компетентностей та світогляду на засадах національних та загальнолюдських цінностей, розвитку фізичних, творчих, інтелектуальних здібностей, потрібних для успішного здійснення навчання та самореалізації [224, с. 1]. За Національним класифікатором України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», серед учителів ЗЗСО є такі професії: 2320 Вчитель ЗЗСО; 2331 Вчитель початкових класів ЗЗСО; Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста) [186].

Спільно з батьками учнів вчитель сприяє формуванню в учнів навичок здорового життя, розвитку здібностей, піклується про їхнє психічне та фізичне здоров'я, формує в учнів розуміння необхідності дотримуватися Конституції та законодавства України, готовність до захисту територіальної цілісності та суверенітету України. Своїм особистим прикладом та настановленнями вчитель має утверджувати в учнів повагу до суспільних цінностей та моралі, зокрема, справедливості, правди, гуманізму, патріотизму, любові до праці та толерантності, формує в здобувачів освіти прагнення до миру, взаєморозуміння, злагоди між народами, етнічними та релігійними групами [224, с. 1].

Серед трудових функцій вчителя Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [224, с.1] передбачає здатність безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, відповідно до його індивідуальних можливостей і потреб, інтересів та здібностей, організовувати безпечне освітнє середовище, застосовувати в освітньому процесі здоров'язбережувальні технології, проводити з учасниками освітнього процесу профілактичну роботу щодо безпеки життєдіяльності, здатність формувати в учнів культуру безпечного та здорового життя.

Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану має свої

специфічні особливості, оскільки вчителі ЗЗСО організують безпечне освітнє середовище, застосовують здоров'язберезувальні технології в освітньому процесі, вживають профілактичних заходів із безпеки життєдіяльності, формують в учнів культуру безпечного життя.

Вища педагогічна освіта сьогодні переживає період адаптації освітньо-професійної діяльності до умов військового стану. Майбутні вчителі поруч із професійно-педагогічними знаннями та вміннями мають сьогодні опанувати змістом нормативно-правових документів з організації безпечних умов навчання в умовах воєнного стану, оволодіти методиками організації та проведення з учнями уроків безпеки, розуміти особливості своєї співпраці з батьками учнів у питаннях виникнення ризиків та безпечної поведінки під час воєнного стану [259, с. 3].

Сучасна підготовка майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища в початковій школі в умовах воєнного стану регламентується нормами Законів України [98, 103, 104, 216, 217, 216, 220, 218] «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про повну загальну освіту» (2020), «Положенням про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту» (2016), Постановою КМУ України «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» (2018), Наказом МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» (2022), Листом МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» (2022).

Закони України «Про вищу освіту» (2014) та «Про повну загальну освіту» (2020) визначає право здобувачів вищої освіти на безпечні та нешкідливі умови навчання, праці та побуту, які, в свою чергу, мають дотримуватися техніки

безпеки, протипожежної безпеки, виробничої санітарії, що містяться у відповідних інструкціях та правилах.

Закон України «Про освіту» (2017) [103] розкриває сутність безпечного освітнього середовища, як «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин».

Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях [208] (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту спрямоване на навчання працівників та учасників навчально-виховного процесу установ галузі освіти щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайної ситуації. Положенням передбачено: навчання учнів за шкільними програмами питанням особистої безпеки за умов загрози виникнення надзвичайних ситуацій, використанню засобів захисту від наслідків їх виникнення, навчання правилам пожежної безпеки та основам цивільного захисту, здійснення організаційного керівництва щодо проведення днів цивільного захисту, об'єктових тренувань, та тижнів безпеки. Базові кафедри ЗВО з безпеки життєдіяльності та опорні ЗЗСО здійснюють координацію науково-методичного супроводу та контроль якості здобувачів освіти з питань цивільного захисту та основ безпеки життєдіяльності.

Постановою КМУ України «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» [216] розглядаються шляхи захисту дітей в умовах негативного впливу на їхнє життя, стан здоров'я та розвиток (обставин стихійного лиха, катастроф, воєнних дій, збройних конфліктів та ін.). Обов'язковою визначається необхідність проведення оцінки рівня безпеки дітей для визначення можливих загроз їхньому життю та здоров'ю у зв'язку з обставинами.

Наказом МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» (2022) ЗЗСО зараховують до свого складу здобувачів ЗСО, що були вимушені змінити місце проживання та навчання у зв'язку з військовими діями, забезпечують оплату праці працівників ЗЗСО незалежно від місця їхнього перебування в Україні чи за її межами, сприяють забезпеченню місцями проживання учасників освітнього процесу, які мають статус внутрішньо переміщених осіб.

У Листі МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» [181] зазначено, що ЗЗСО є виконавцями зі створення умов для психологічної, медичної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції здобувачів освіти, які потерпіли від воєнних дій. Виходячи з того, що всі учасники освітнього процесу сьогодні потребують психологічної допомоги та підтримки актуальним є налагодження з ними взаємодії засобами інформаційно-комунікаційних технологій, проведення дистанційних консультацій в соціальних мережах. У цьому зв'язку для педагогічних працівників актуальності набувають знання психологічного характеру, на що спрямовано проведення онлайн-вебінарів із навчання використанню психолого-педагогічних технологій із надання психологічної допомоги тим учасникам освітнього процесу, які пережили психологічні травми у воєнний час.

На сьогодні на сайтах освітніх закладів вже накопичено значний перелік ресурсів із надання психологічної підтримки (Додаток А), достовірного інформування та навчання, такі як:

- поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях»;
- поради з надання першої психологічної допомоги людям, які пережили кризову подію;
- рекомендації щодо дій учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій;
- довідник «У разі надзвичайної ситуації або війни», в якому зібрані поради, як захистити себе у надзвичайній ситуації;
- «Абетка безпеки», розроблена ДСНС, із можливістю встановлення відповідного мобільного додатка на смартфон. Доступна за посиланням abetka.dsns.gov.ua;
- рекомендований вміст тривожної валізи;
- інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України»;
- інтерактивна онлайн-книжка для дітей про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами «Мінна безпека не без ПЕКа»;
- сайт для дітей «Суперкоманда проти мін», де діти мають змогу в ігровій формі дізнатися, які є міни, де вони можуть бути, як поводитися, виявивши підозрілий предмет;
- центр з контролю та профілактики захворювань в США. Мультфільм про правила поведінки під час радіаційної аварійної ситуації, тощо.

Вивчення позитивного міжнародного досвіду вкрай важливе для створення безпечного, інклюзивного, розвивального та мотиваційного освітнього середовища у навчальних закладах України. Загальні принципи закордонної системи початкової школи базуються на гуманістичних цінностях та забезпечують дітям рівні можливості для задоволення їхніх освітніх потреб. Крім

того, вони розвивають модель, яка гармонійно поєднує національні та культурно-історичні цінності з універсальними аспектами в процесі навчання.

Особливу увагу хочемо звернути на організацію освітнього середовища в Ізраїлі, оскільки дана країна має актуальний для нашої країни досвід організації освітнього середовища в умовах воєнного стану.

Безпечне освітнє середовище в Ізраїлі ґрунтується на вимогах закону про цивільну оборону, ухваленого у 1951 році, який передбачає, що будь-які види будівель, включаючи освітні та промислові споруди, повинні мати укриття та бомбосховища. Крім того, країна щорічно проводить тренування, на яких учні отримують важливі навички та інструкції, наприклад, щодо дій при отриманні сигналу тривоги та входу до бомбосховищ [285].

Під час таких тренувань діти навчаються самостійно знаходити громадські укриття, розташовані поруч з їхніми школами чи домівками, а також здобувають навички першої допомоги та інші необхідні вміння. Ізраїльські школи, а також зупинки та інші громадські місця, обладнані спеціальними заходами безпеки, такими як зміцнені стіни, аркові покриття та тунелі на дитячих майданчиках для прихистку тощо. Це особливо актуально, оскільки дослідження показують, що саме уламки становлять найбільшу загрозу під час ракетних ударів [285].

Ще однією ключовою складовою формування безпечного освітнього середовища в школах Ізраїлю є вивчення національних трагедій і травм. Важливо відзначити, що вчителі підходять до цього завдання з розумінням, раціонально аналізуючи причини подібних трагедій, а не задля спричинення почуттів жалю чи оплакування [285].

Освітній процес у школах Ізраїлю побудований з урахуванням психологічних аспектів. Одним із найважливіших факторів організації освітнього середовища є психологічна підтримка учнів та вчителів.

У місцевих школах Ізраїлю процес навчання не відокремлюється від надання психологічної підтримки дітям; здобуття академічних знань не протиставляються до емоційного комфорту дитини.

За допомогою вчителі можуть звертатися до консультанта або психолога, який виступає куратором навчального закладу. Психолог з місцевого психологічного центру може надавати консультації вчителю чи директору закладу, а після отримання порад вони можуть внести необхідні зміни або звернути увагу на конкретні аспекти навчальних процесів [285].

Якщо ситуацію важко вирішити таким чином, психолог може працювати безпосередньо з класом, групою, родиною чи конкретним учнем чи ученицею. Координатор, освічений та досвідчений співробітник школи, відповідає за психологічну атмосферу в школі та в кожному класі, взаємодіє з учнями і ретельно аналізує клас перед уроками для виявлення незвичних ознак учнівської поведінки чи відсутності учнів на заняттях.

Крім того, координатор консультує вчителів з питань поведінки учнів та загальної атмосфери в класі, а в разі підозр на булінг чи суїцидальні нахили він виступає посередником, надаючи підтримку учням, членам їхніх сімей, іншим вчителям та адміністрації школи.

Важливо, щоб діти відчували, що можуть відкрито обговорювати свої емоції та почуття. Крім цього, координатор бере на себе функції професійного розвитку працівників школи, впровадження інтервенційних та профілактичних програм, а також надає консультації учням, батькам, вчителям та адміністрації школи під час кризових та надзвичайних ситуацій, випадку, коли вчителі вважають, що учні не готові до навчання після стресових подій, таких як обстріли, вони враховують їхній психологічний стан і застосовують інтерактивні методи, такі як гра чи дружня розмова, для відновлення психологічного стану дітей. Вчителі в Ізраїлі підкреслюють важливість ментального стану учнів як основного фактора успішного навчання [285].

Досвід Ізраїлю демонструє, що навіть під час воєнних дій в країні можна забезпечити доступ до якісної освіти для всіх учнів та впроваджувати інновації, забезпечуючи право на освіту для кожної дитини, навіть в умовах кризи.

Фінляндія – це країна, яку часто вказують як приклад в галузі освіти. Підхід до початкової освіти у Фінляндії базується на використанні ігрових методів та спрямований на стимулювання розвитку здібностей та інтересів дітей. Протягом перших років навчання діти не отримують оцінок, і домашні завдання мінімізовані.

Фінляндія прагне забезпечити інклюзивну освіту для всіх учнів. Фізична активність і здоровий спосіб життя є важливою частиною фінської початкової освіти. Вчителі мають значну автономію у плануванні та викладанні, вибір методи і матеріалів для навчання. Високий статус вчителів та високі вимоги до їхньої підготовки сприяють якості навчання в Фінляндії [285].

Литва має свої особливості в системі освіти, які можуть бути цікавими для нашої країни. Зокрема, в цій країні активно розвивається інклюзивна освіта, де учні з особливими потребами спільно навчаються з іншими дітьми, сприяючи їхній інтеграції та розвитку навичок. Логопеди та психологи в початкових школах Литви надають підтримку учням з особливими потребами, допомагаючи їм досягати успіху в навчанні [276].

Литва приділяє особливу увагу ранньому розвитку грамотності і математичних навичок. Вивчення читання та математики з раннього віку сприяє успішному навчанню. Країна впроваджує інноваційні методи навчання, такі як активне залучення дітей до навчання, робота в групах та інтерактивні уроки, що робить процес навчання захопливим і результативним.

Естонія володіє високоякісною системою освіти. Активно розвиває інклюзивну освіту, у якій діти з особливими потребами навчаються разом зі своїми однолітками. Цей підхід сприяє соціальній інтеграції та рівній можливості отримувати якісну освіту для всіх учнів. Естонія відома своїм високим рівнем інформатизації в освіті. Учні вивчають інформатику та використовують комп'ютери в освітньому процесі з раннього віку. Естонська система освіти акцентується на розвитку навичок читання і математики у молодших учнів. Навчання спрямоване на розвиток критичного мислення, творчості та співпраці між учнями. В освіті Естонії акцент ставиться на розвитку ключових

компетентностей, таких як комунікація, критичне мислення, співпраця та цифрова грамотність. Вчителі в Естонії мають високий рівень професійної підготовки і отримують підтримку у професійному розвитку.

Система освіти США базується на принципі децентралізації, що дозволяє округам та штатам встановлювати свої стандарти та навчальні програми. Це сприяє адаптації освітнього процесу до потреб місцевих спільнот. В школах США батьки залучаються до прийняття рішень у шкільному житті та підтримки успіху дітей. Педагогіка США спрямована на розвиток навичок, які можна застосовувати в різних предметних областях. США має національні освітні стандарти, які визначають, що учні мають вивчити до закінчення певних рівнів освіти. Педагоги мають високий рівень професійної підготовки та змінюють свої методи навчання відповідно до сучасних вимог. В США існують різні види оцінювання, включаючи стандартизовані тестування та оцінку вчителів [190].

Різні країни мають власний підхід до створення безпечних освітніх середовищ. Вивчення міжнародного досвіду дозволяє врахувати різноманітність підходів та знаходити оптимальні методи, які можна адаптувати до конкретного закладу. Міжнародний досвід розширює розуміння про те, які аспекти важливі для безпечного середовища в освіті. Розглянемо успішні кейси та підходи організації сучасного освітнього середовища на прикладі закордонних закладів освіти.

1.3. Сучасний стан реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Емпіричне дослідження з метою визначення впливу безпечного навчального середовища на мотивацію та здатність навчатися молодших школярів було проведено в 20 навчальних закладах різних рівнів та типів в місті Києві, Київській області; Вінниці, Вінницькій області; Полтаві та Полтавській області. В опитуванні взяли участь 88 респондентів серед вчителів та 11 керівників цих закладів. Питання охоплювали різноманітні аспекти безпечного освітнього

середовища, включаючи фізичну, психологічну та соціальну складові і передбачало виконання таких завдань (Додаток Б):

- Розповсюдження анкет серед керівників та вчителів у відповідних навчальних закладах.
- Аналіз отриманих відповідей, з використанням статистичних методів та візуалізації результатів у вигляді графіків та статистичних даних.
- Висновки щодо реалізації безпечного навчального середовища молодших школярів в умовах воєнного стану.

За результатами опитування вчителів на питання «В якому форматі здійснюється навчальний процес в умовах воєнного стану у Вашому навчальному закладі?» отримали такі відповіді: найбільш поширеним форматом навчання в умовах воєнного стану є змішане навчання (63%). Очне навчання також значно поширене (29%), а дистанційне навчання складає менший відсоток відповідей (8%). Результати подано на рис. 1.1.

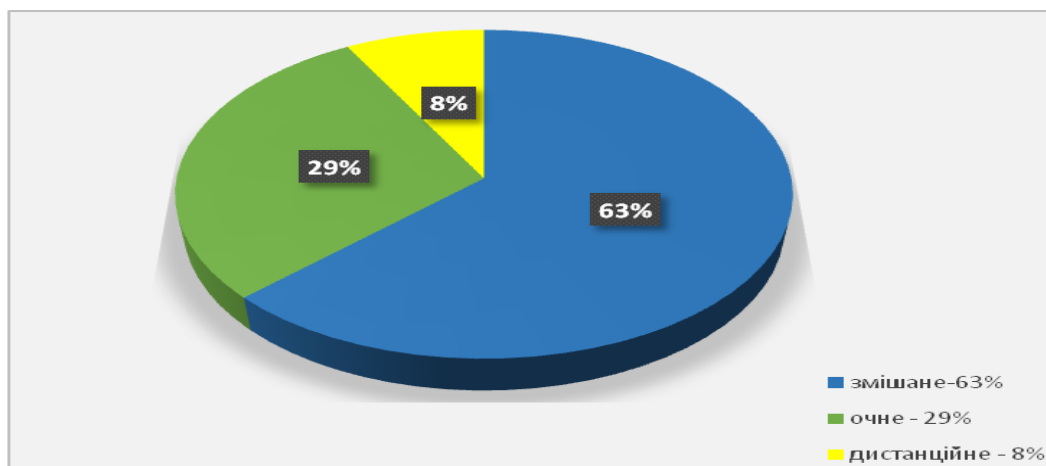

Рис. 1.1. Відповіді респондентів на питання «В якому форматі здійснюється навчальний процес в умовах воєнного стану у Вашому навчальному закладі?»

За результатами опитування керівників на питання «Як змінилися навчальні досягнення учнів початкових класів під час воєнного стану?» отримали такі відповіді: більшість керівників вважає, що значно погіршилися навчальні досягнення учнів початкових класів під час воєнного стану – 55%, не змінилися – 45%. Результати подано на рис.1.2.

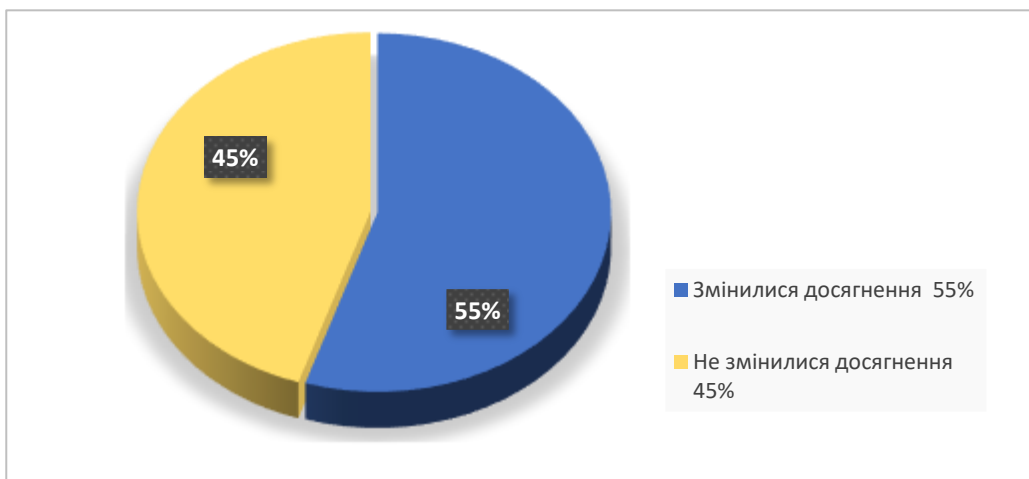

Рис. 1.2 *Відповіді респондентів на питання «Як змінилися навчальні досягнення учнів початкових класів під час воєнного стану?»*

За результатами опитування керівників на питання «Як змінилася мотивація учнів до навчання під час воєнного стану?» отримали такі відповіді: більшість керівників вважає, що мотивація учнів стала низькою – 36%, не змінилася – 64%. Результати подано на рис.1.3.

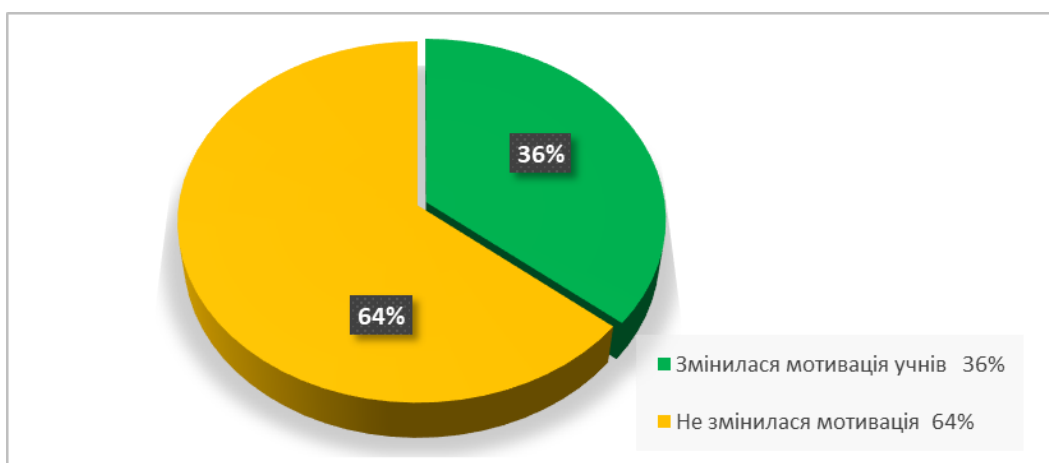

Рис. 1.3 *Відповіді респондентів на питання «Як змінилася мотивація учнів до навчання під час воєнного стану?»*

За результатами опитування вчителів на питання «Чи наявне укриття у Вашому навчальному закладі?» отримали такі відповіді: більшість вчителів - 92% стверджують, що в їх навчальному закладі є укриття, а 8%-ні. Це свідчить

про те, що більшість шкіл мають належні умови для забезпечення безпеки учнів. Проте, важливо також враховувати технічний та безпечний стан цих укриттів. Вони повинні бути оснащені всім необхідним обладнанням і ресурсами, включаючи перевірені системи вентиляції, електропостачання та протипожежні системи, ємності з питною водою, аптечки із засобами надання першої медичної допомоги тощо. Крім того, мають бути оприлюднені маршрути, алгоритми дій учасників навчального процесу у разі надзвичайних ситуацій. Результати подано на рис.1.4.

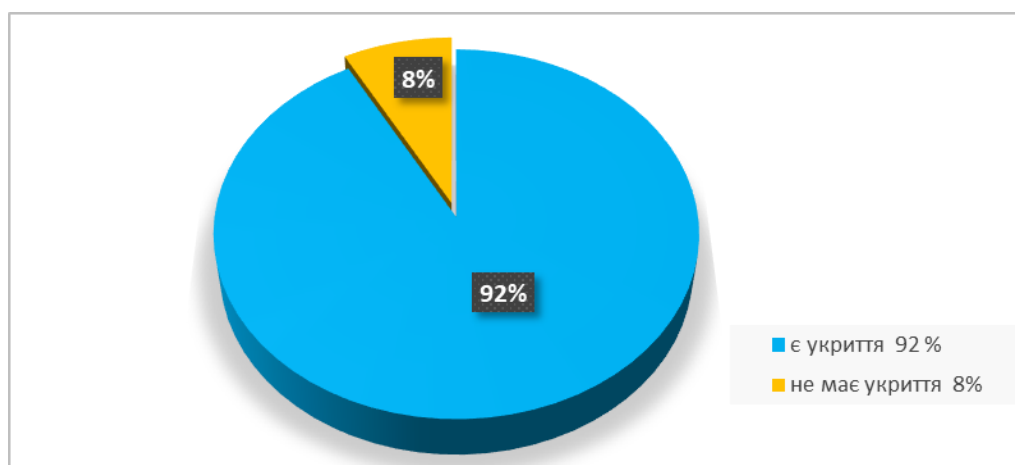

Рис. 1.4. Відповіді респондентів на питання «Чи наявне укриття у Вашому навчальному закладі?»

На питання «Чи знають Ваші учні правила поведінки в умовах надзвичайних ситуацій?» всі вчителі надали ствердну відповідь - так.

За результатами опитування вчителів на питання «Чи проходили Ви навчання або інструктажі з питань надання домедичної допомоги?» отримали такі відповіді: отже, 23 із 30 вчителів (близько 77%) стверджують, що вони проходили навчання або інструктажі з питань надання домедичної допомоги. Інші 7 вчителів (близько 23%) вказали, що вони не проходили таке навчання чи інструктажі. Враховуючи умови воєнного стану, навчання та професійний розвиток педагогічних працівників в галузі домедичної допомоги стають вкрай важливими

елементами для забезпечення безпеки учасників навчального процесу. Результати подано на рис.1.5.

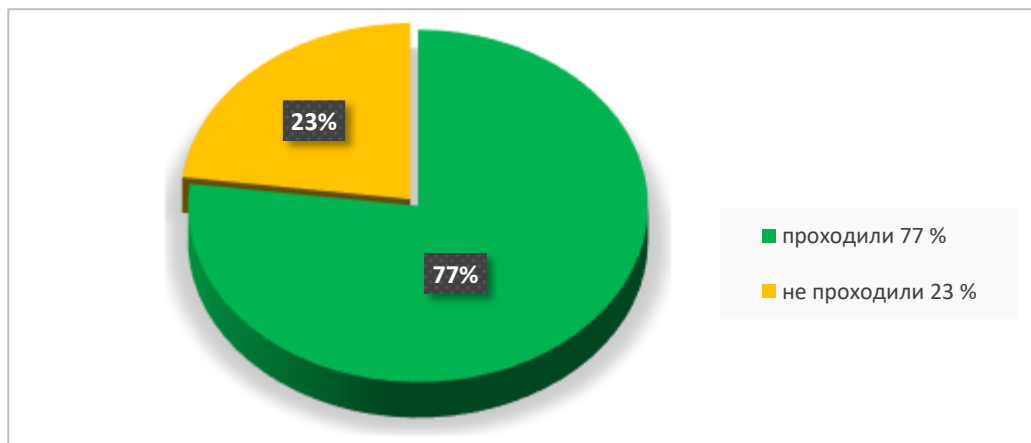

Рис. 1.5. Відповіді респондентів на питання «Чи проходили Ви навчання або інструктажі з питань надання домедичної допомоги?»

За результатами опитування вчителів на питання «Чи розташовані на території школи фонтанчики з питною водою, кулери?» отримали такі відповіді: близько 67% вчителів вказали, що на території їхньої школи є фонтанчики з питною водою або кулери, решта 33% вказали – що немає. Це свідчить про те, що більшість шкіл забезпечують доступ до питної води для учнів та педагогічних працівників, що є важливим аспектом забезпечення комфорту в освітньому середовищі. Тим не менше, є школи, де така інфраструктура відсутня, цьому можуть слугувати фінансові обмеження закладу. Результати подано на рис.1.6.

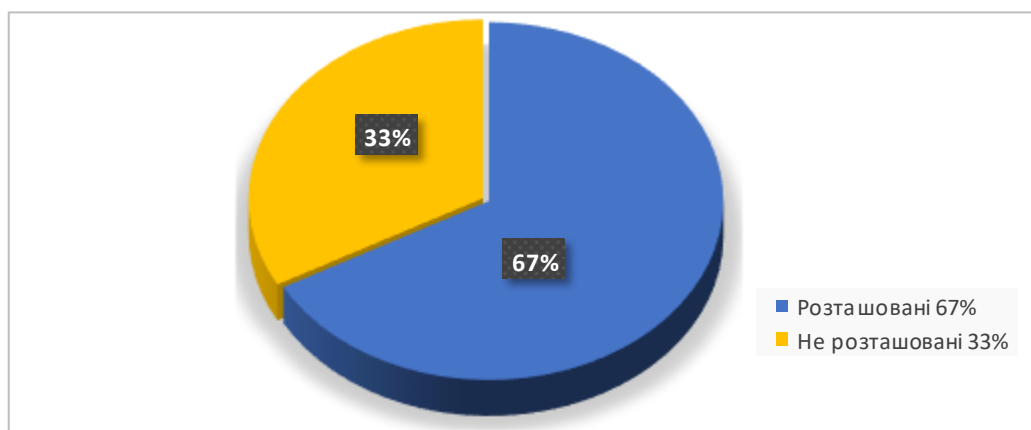

Рис. 1.6. Відповіді респондентів на питання «Чи розташовані на території школи фонтанчики з питною водою, кулери?»

За результатами опитування вчителів на питання «Чи безпечна спортивно-ігрова зона для фізичної активності дітей? (справність обладнання, відсутність ям, відсутність колючок на куцах, грибів, отруйних плодів тощо)?» отримали такі відповіді: 70% вчителів вказали, що спортивно-ігрова зона на території їхнього закладу є безпечною і в належному стані. Однак 13% вчителів вказали, що на території їхньої школи не існує обладнаної спортивно-ігрової зони (фізкультурного майданчика), що може бути пов'язано з відсутністю відповідної інфраструктури. Ще 17% вчителів вказали на наявність проблем або небезпеки в спортивно-ігровій зоні, що вимагає вирішення. Результати подано на рис.1.7.

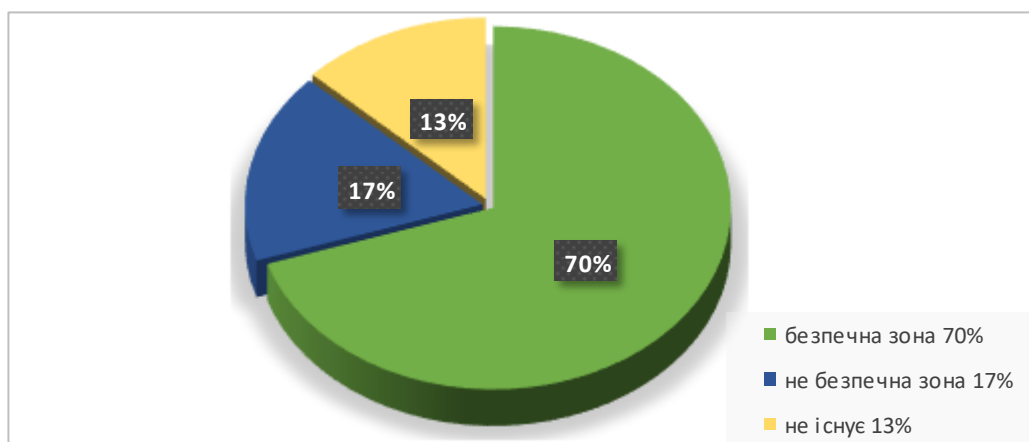

Рис. 1.7. Відповіді респондентів на питання «Чи безпечна спортивно-ігрова зона для фізичної активності дітей? (справність обладнання, відсутність ям, відсутність колючок на куцах, грибів, отруйних плодів тощо)?»

За результатами опитування вчителів на питання «Чи є їжа в шкільній їдальні смачною та корисною (здоровою)? (відсутні кондитерські вироби із підвищеним вмістом цукрів, снеки з високим вмістом солі тощо)» отримали такі відповіді: більшість вчителів (близько 77%) вважають, що їжа в шкільній їдальні є

смачною та корисною. Однак, близько 23% вчителів мають інший погляд і вважають, що їжа в школі не завжди смачна та корисна. Це свідчить про різні думки і враження вчителів відносно якості харчування у школі. Результати подано на рис.1.8.

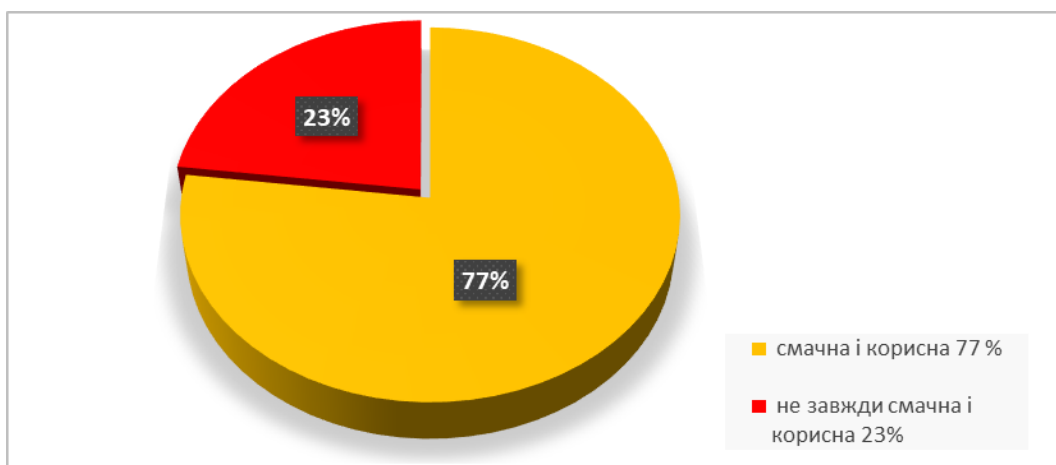

Рис. 1.8. Відповіді респондентів на питання «Чи є їжа в шкільній їдальні смачною та корисною (здоровою)? (відсутні кондитерські вироби із підвищеним вмістом цукрів, снеки з високим вмістом солі тощо)»

За результатами опитування вчителів на питання «Чи проводите Ви рухові активності/ гімнастику для очей під час уроків?» отримали такі відповіді: усі вчителі, які взяли участь у опитуванні (100%), проводять рухові активності або гімнастику для очей під час уроків. Це свідчить про уважність до здоров'я учнів, а також сприяє покращенню концентрації та зниженню напруги дітей під час навчання. А також сприяє покращенню концентрації та зниженню напруги дітей під час навчання.

Важливим аспектом створення безпечного освітнього середовища є забезпечення психологічної безпеки, зокрема, для молодших школярів, які є емоційно вразливою групою в умовах війни. Крім того, враховані розвивальна та мотиваційна складова сучасного освітнього середовища.

За результатами опитування вчителів на питання «Як часто учні діляться з Вами своїми переживаннями?» отримали такі відповіді: більшість вчителів (90%)

вказали, що учні діляться з ними своїми переживаннями щодня. Це свідчить про те, що вчителі мають близькі стосунки зі своїми учнями та створюють сприятливу атмосферу для відкритого спілкування. Однак 10% вчителів вказали, що учні рідко діляться з ними своїми переживаннями. Це може бути пов'язано зі специфікою певного предмету або зі стилем викладання. Важливо наголосити на важливості відкритого спілкування з учнями та створенням умов для того, щоб вони почувалися комфортно ділитися своїми переживаннями з вчителями. Отже, високий відсоток вчителів, які щодня отримують від учнів інформацію про їхні переживання, свідчить про важливість педагогічного супроводу та спілкування з учнями в шкільному середовищі.

На питання «Якою мірою проведення ранкового кола впливає на мотивацію учнів?» отримали такі відповіді: більшість вчителів (40%) оцінили проведення ранкового кола, як такого, що впливає на мотивацію учнів на 5 балів, інші (35%) – оцінили на 4 бали, а решта (25%) поставили оцінку – 3 бали. За отриманими результатами можемо зробити висновок, що більшість вчителів вважають проведення ранкового кола важливим елементом, що позитивно впливає на мотивацію та здатність навчатися молодших школярів. Важливо враховувати цей позитивний вплив при плануванні та реалізації навчального процесу для молодших школярів. Результати подано на рис.1.9.

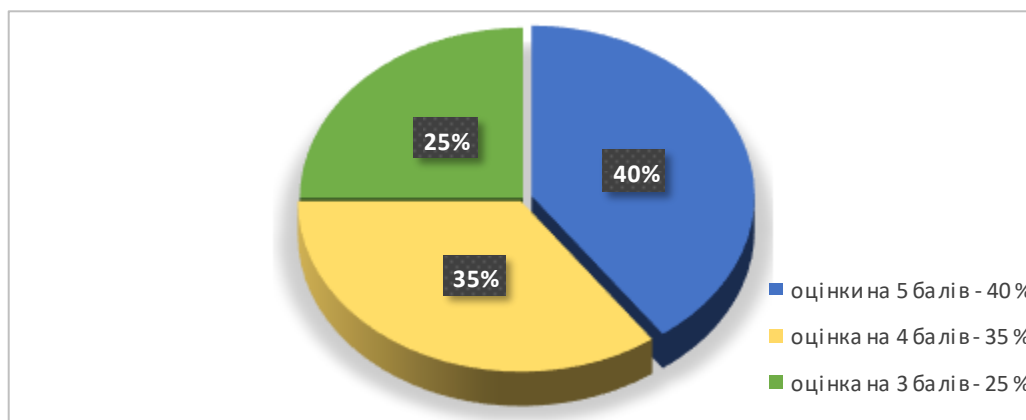

Рис. 1.9. Відповіді респондентів на питання «Якою мірою проведення ранкового кола впливає на психолого-емоційний стан молодших школярів та підвищити загальний комфорт учнів?»

За результатами опитування вчителів на питання «Чи існує в класі або школі місце для відпочину, яке оснащено килимом для сидіння та гри, кріслами-пуфами/подушками?» отримали такі відповіді: більшість вчителів (90%) стверджують, що в їхньому класі або школі існує місце для відпочинку, яке оснащено килимом для сидіння та гри, кріслами-пуфами/подушками. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, де діти потребують додаткових можливостей для стабілізації свого емоційного стану. Осередок для відпочинку може слугувати не лише засобом фізичного відпочинку, а й є важливим елементом психосоціальної підтримки та емоційного відновлення, яке забезпечує можливість заспокоїтися, побути наодинці. Однак, 10% вчителів вказали, що таке місце для відпочинку в класі або школі відсутнє. Результати подано на рис.1.10.

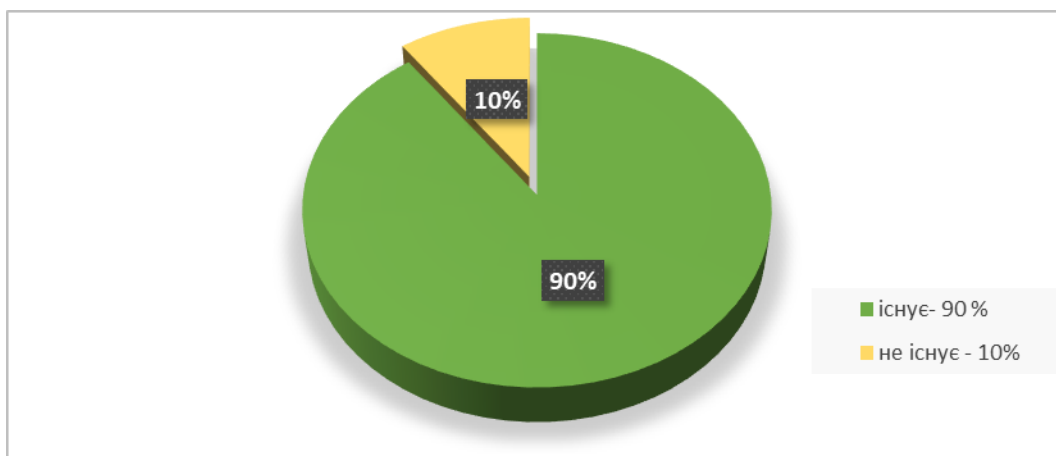

Рис. 1.10. Відповіді респондентів на питання «Чи існує в класі або школі місце для відпочину, яке оснащено килимом для сидіння та гри, кріслами-пуфами/подушками?»

За результатами опитування керівників на питання «Оберіть осередки, які наявні в класних кімнатах початкової школи» отримали такі відповіді: всі керівники обрали навчально-пізнавальний, художньо-творчий, ігровий, осередок

для відпочинку, куточок живої природи, осередок для вчителя, змінні тематичні осередки, класна бібліотека.

За результатами опитування вчителів на питання «Оберіть осередки, які наявні у Вашій класній кімнаті» отримали такі відповіді: основні осередки, які зустрічаються у класних кімнатах вчителів, включають навчально-пізнавальний, художньо-творчий, ігровий, осередок для відпочинку, осередок для вчителя та класну бібліотеку. Крім того, існують менш поширені осередки, такі як куточок живої природи, змінні тематичні осередки. Отже, більшість вчителів старанно створюють середовище в класних кімнатах, яке сприяє навчанню, творчості, грі та відпочинку учнів, а також надають значення роботі з книгами.

За результатами опитування вчителів на питання «Чи вивчається думка дітей (наскільки безпечно і комфортно вони почувають себе у школі)? Якщо так, то яким чином?» отримали такі відповіді: більшість вчителів (60%) вказали, що думка дітей про їхню безпеку та комфорт у школі вивчається. Яким чином це робиться – надають пріоритет різним методам, таким як бесіди, гра, анкетування, робота з психологом та інші психологічні методи. З іншого боку, 40% вчителів вказали, що думка дітей про безпеку та комфорт у школі не вивчається. Це свідчить про те, що в деяких школах не влаштовують систематичних досліджень або опитувань серед учнів з цього питання. Важливо враховувати думку учнів щодо їхнього самопочуття в школі, оскільки це може впливати на їхній успіх та добробут. Результати подано на рис.1.11.

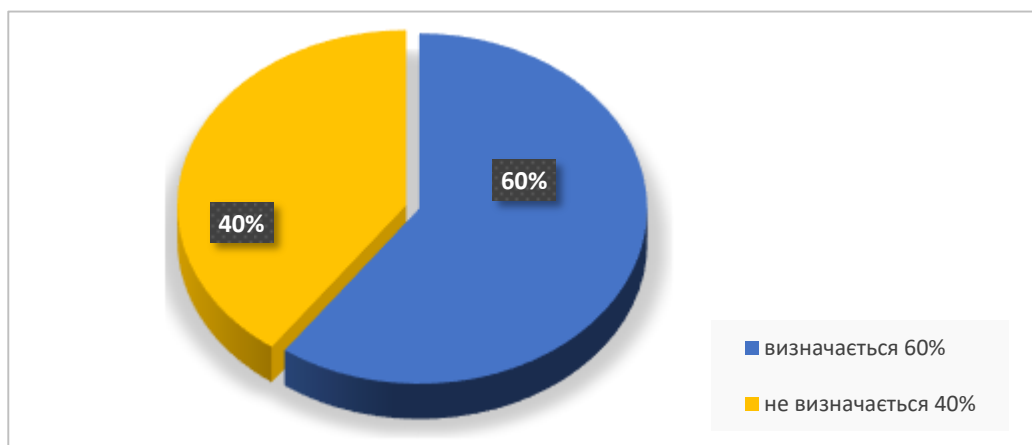

Рис. 1.11. Відповіді респондентів на питання «Чи вивчається думка дітей (наскільки безпечно і комфортно вони почувають себе у школі)? Якщо так, то яким чином?»

За результатами опитування керівників на питання «Чи напрацьовані у вашому закладі підходи до адаптації новоприбулих учнів? Якщо так, які саме?» отримали такі відповіді: всі керівники відповіли, що напрацьовані у закладі підходи до адаптації новоприбулих учнів. А саме: педагогічний та психологічний супровід, ігри на адаптацію.

За результатами опитування вчителів на питання «Чи є у закладі напрацьовані спільно психологом, педагогами, класними керівниками підходи (методики) для адаптації дітей в освітній процес під час воєнного стану?» отримали такі відповіді: більшість вчителів (97%) стверджують, що у їхніх закладах освіти є напрацьовані спільні підходи та методики для адаптації дітей в освітній процес під час воєнного стану. Це свідчить про наявність у системі освіти важливих заходів та ресурсів для підтримки дітей та їхньої психологічної стійкості під час воєнних конфліктів та кризових ситуацій. Важливо продовжувати розвивати ці підходи та методики, а також забезпечувати спільну співпрацю психологів, педагогів та класних керівників для максимальної ефективності допомоги дітям в умовах воєнного стану. Результати на рис.1.12.

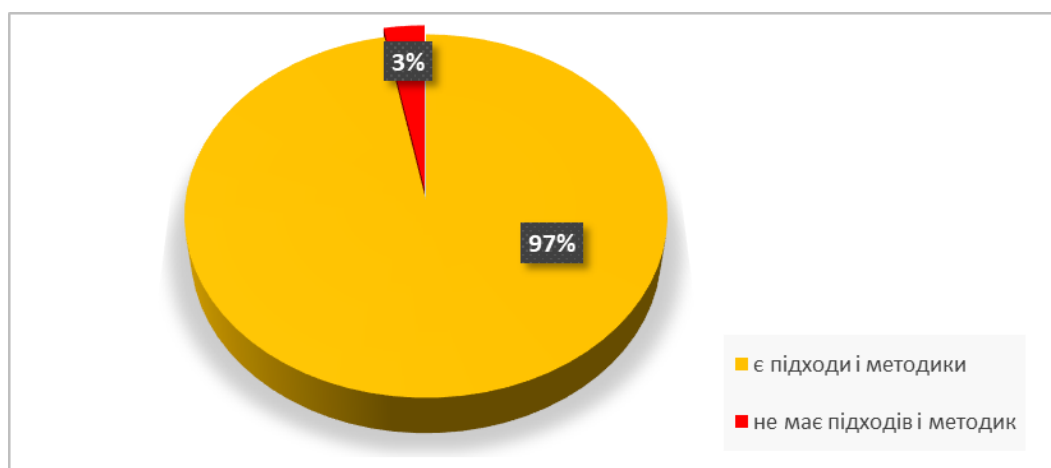

Рис. 1.12. Відповіді респондентів на питання «Чи є у закладі напрацьовані спільно психологом, педагогами, класними керівниками підходи (методики) для адаптації дітей в освітній процес під час воєнного стану?»

За результатами опитування вчителів на питання «Чи укомплектований Ваш клас наборами «6 цеглинок LEGO» для діяльнісного підходу та ігор?» отримали такі відповіді: більшість вчителів (80%) мають укомплектовані набори «6 цеглинок LEGO» для проведення діяльнісних занять та ігор в класі. Однак 20% вчителів не мають такого обладнання. Це може вплинути на можливості вчителів впроваджувати діяльнісний та ігровий підхід у навчанні, який може бути корисним для розвитку учнів. Таким чином, потрібно розглянути можливість забезпечення цими наборами всіх класів для створення різноманітних інтерактивних уроків для молодших школярів. Результати подано на рис.1.13.

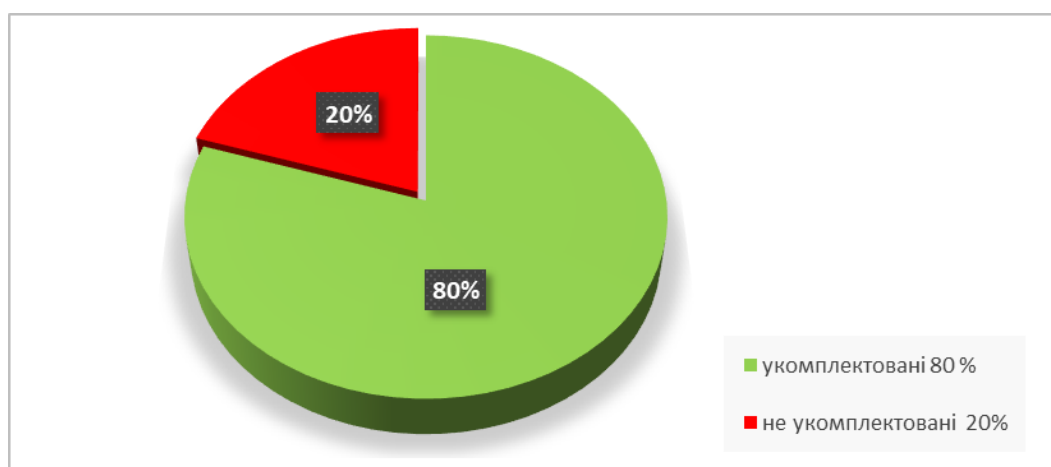

Рис. 1.13. Відповіді респондентів на питання «Чи укомплектований Ваш клас наборами «6 цеглинок LEGO» для діяльнісного підходу та ігор?»

За результатами опитування вчителів на питання «Яким чином Ви застосовуєте диференційований підхід під час навчального процесу?» отримали такі відповіді: варіативні завдання з різним рівнем складності (58%), різні завдання із врахуванням особливостей сприйняття дитини (35%), індивідуальні

консультації (7%). Застосування диференційованого підходу в освітньому процесі, зокрема у формі варіативних завдань та врахування індивідуальних особливостей дитини, є особливо важливим підходом у подоланні освітніх втрат і прогалин дітей. Результати подано на рис.1.14.

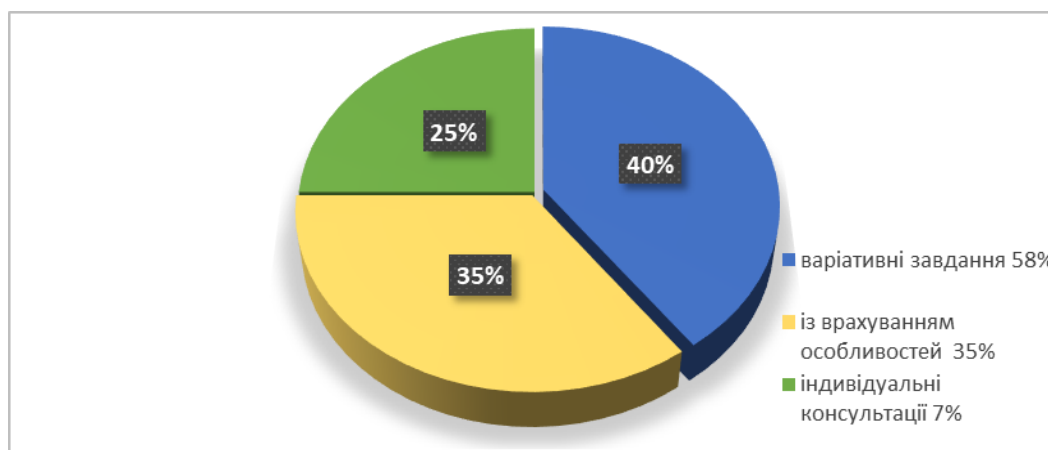

Рис. 1.14. Відповіді респондентів на питання «Яким чином Ви застосовуєте диференційований підхід під час навчального процесу?»

За результатами опитування вчителів на питання «Оцініть наскільки, на Вашу думку, безпечно і комфортно учні почувають себе у школі?» отримали такі відповіді: учительська думка розділилася на кілька категорій оцінки безпеки та комфорту учнів у школі. Оцінки варіюються від 2 до 5 балів. Найчастіше зустрічаються відповіді з оцінкою 5, що свідчить про те, що більшість вчителів вважають, що учні почувають себе дуже безпечно та комфортно в школі. Проте також відповіді з менш високими оцінками, такі як 2, 3 або 4 бали. Це вказує на те, що деякі вчителі мають певні обурення щодо безпеки та комфорту учнів, і це є предметом подальших обговорень та вдосконалення умов в школі.

За результатами опитування вчителів на питання «Чи поліпшилося освітнє середовище під час впровадження реформи НУШ? Якою мірою?» отримали такі відповіді: практично всі вчителі (93%) вважають, що освітнє середовище поліпшилося в результаті впровадження реформи Нової української школи

(НУШ), а інша частина (7%) стверджує, що воно не поліпшилося. Реформа «Нова українська школа» стала ключовим фактором у трансформації сучасного освітнього середовища більшості шкіл, сприяючи створенню мотиваційного, розвивального, безпечного та інклюзивного середовища для учнів. Однак, важливо пам'ятати, що сприйняття поліпшення освітнього середовища може бути індивідуальним і залежати від конкретних умов та ресурсів, доступних кожній школі та вчителю. Результати подано на рис.1.15.

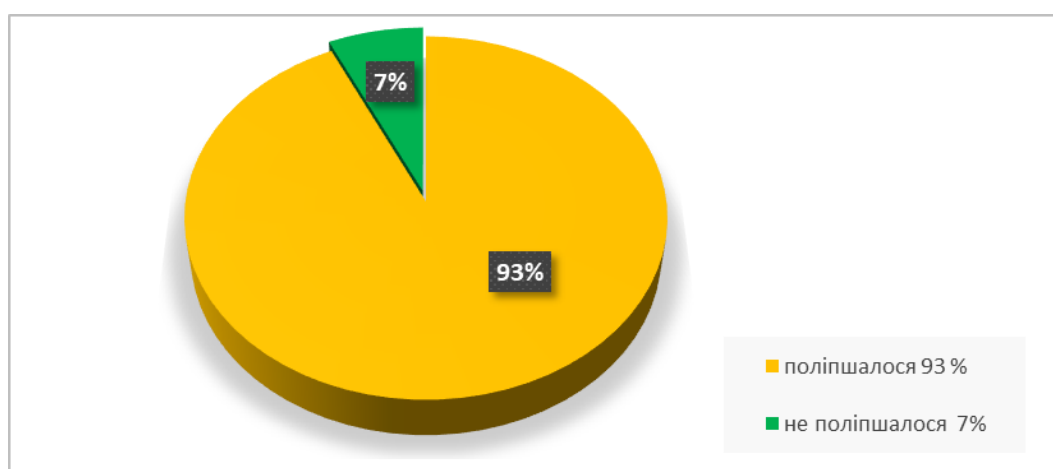

Рис. 1.15. «Чи поліпшилося освітнє середовище під час впровадження реформи НУШ? Якою мірою?»

Отже, проаналізувавши відповіді серед вчителів та керівників можемо зробити наступні висновки, школи, де створено безпечне навчальне середовище, сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання, учні, які відчувають безпеку та комфорт у школі, схильні більше зосереджуватися на навчанні та досягати кращих результатів, наявність безпеки в школі позитивно впливає на здатність учнів зосереджуватися на навчанні, учні, які відчувають безпеку та відсутність загроз, зазвичай демонструють кращу здатність до вивчення нового матеріалу та розв'язання завдань. Важливо створити безпечне та комфортне навчальне середовище для учнів, що сприяє підвищенню їхньої мотивації та здатності навчатися. Керівники закладів забезпечують роботу та вивчення думки про

безпеку та комфорт у школі різними методами, що свідчить про увагу до цього питання та бажання забезпечити максимальний комфорт для учнів.

З урахуванням викликів війни нами було проаналізовано існуючу модель безпечного освітнього середовища, запропоновану дослідницею С.Фокша у її роботі «Освітнє середовище Нової української школи (базова середня освіта)» [267, с.85] і запропоновано додати ключові організаційно-педагогічні аспекти до таких компонентів безпечного освітнього середовища:

✓ *фізична безпека*: зі створенням інструкцій та мобільних маршрутів, із задіяними принципами універсального дизайну безбар'єрності для знищення архітектурних перешкод; рекомендації з відновлення та реконструкції укриттів і бомбосховищ у школах; розроблення сценаріїв і протоколів тренувань з евакуації, що забезпечить опанування учнями правил реагування на надзвичайні ситуації під час сигналу «Повітряна тривога»; організації тренінгів щодо укомплектування тривожних рюкзаків при евакуації для учнів і навчання працівників школи з надання першої долікарської допомоги, що є невід'ємною частиною безпечної шкільної атмосфери;

✓ *психологічна безпека*: навчальні проєкти для підтримки психологічного благополуччя учнів, особливо молодших класів з розробленням тематичних планів занять спеціальними вправами зі зменшення психологічного стресу; застосування фізично-психологічних бінарних методів розслаблення м'язів, техніки стабілізації емоцій та концентрованого дихання та розвитку соціально-емоційних навичок у учасників освітнього процесу; започаткування регулярних психологічних тренінгів для педагогічних працівників/учителів зі збереження психологічної стійкості та навичок надання психологічної підтримки учням у надзвичайних ситуаціях;

✓ *екологічна безпека*: практичне полігонне навчання дітей правилам екологобезпечної та природоохоронної поведінки, також поводження з вибухонебезпечними засобами хімічно- і біологічно небезпечними матеріалами, а саме навчання основ мінної безпеки, поведінки в зонах бойових дій та зонах

розмежування або звільнених від окупації; забезпечення формування у дітей знань та навичок уникнення ризиків та свідомого поведження в небезпечних ситуаціях;

✓ *інформаційна безпека*: розроблення змісту роз'яснювальних бесід та рольових сценаріїв щодо активної протидії інформаційним атакам, розповсюдженню недостовірної інформації; забезпечення знань з медіа-грамотності та методів перевірки фактів, які сприяють розвитку критичного мислення у дітей;

✓ *соціальна безпека*: семінарські заняття з ідентифікації та компенсації освітніх втрат, спричинених воєнним станом, виховні заходи адаптації для учнів як внутрішньо переміщених осіб та дітей, які повернулися з-за кордону на принципах правового та цивільного захисту соціального виміру європеїзації освіти; діалоги щодо соціальної інтеграції різночинних категорій дітей у національну освітню систему з індивідуальними підходами підтримки та ефективними механізмами соціальної адаптації у формуванні безпечного та сприятливого середовища для учасників освітнього процесу.

Отже, безпечне освітнє середовище є динамічною системою, яка вимагає гнучкості та вчасного реагування на зміни та виклики. Адаптація середовища до потреб учасників освітнього процесу є необхідною для досягнення освітніх цілей та забезпечення добробуту всіх його учасників.

Висновки до першого розділу

1. Проведений аналіз літературних джерел з проблем створення безпечного освітнього середовища для учнів молодших класів, у процесі аналізу основних понять дослідження, нами було уточнено поняття освітнє середовище в початковій школі як складної і багатогранної системи, що включає такі важливі складові як безпечне, розвивальне, інклюзивне, мотиваційне освітнє середовище. Середовище навчання в початкових класах повинно бути безпечним і забезпечувати відчуття захисту та безпеки для дітей, які проводять більшу

частину навчального часу в цих умовах. Типологія освітнього середовища включає цілісність, багатofункціональність, вікову відповідність, персоналізованість, свободу, практичність, гармонійність, соціалізацію та співпрацю. Функції освітнього середовища передбачають створення умов для навчання, розвитку та соціалізації учнів, а також забезпечення безпеки та мотивації.

2. Вивчення досвіду та нормативно-правові і психолого-педагогічні аспекти щодо організації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу які допомагають забезпечувати максимальну захищеність, зручність перебування всіх учасників освітнього процесу на їх території та в приміщеннях закладів освіти, безпеку здоров'я та життя в умовах воєнних дій.

3. Узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду який дає розуміння про те, які аспекти важливі для безпечного середовища в освіті і дозволяє врахувати різноманітність підходів та знаходити оптимальні методи.

4. Проведено анкетування учасників освітнього процесу в навчальних закладах різних рівнів та типів в місті Києві, Київській області; Вінниці, Вінницькій області; Полтаві та Полтавській області з питань організації безпечного освітнього середовища. За результатами аналізу проведеного дослідження з'ясовано, що для організації безпечного освітнього середовища вчителі та заступники потребують систематичного цільового підвищення кваліфікації, психологічної підтримки, а також якісного облаштування території закладів освіти, зокрема, наявність відповідного обладнання, навчальних осередків.

Основні ідеї та положення першого розділу відображені в наступних публікаціях автора [15, 16, 18].

РОЗДІЛ 2.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У цьому підрозділі нами розкривається стан вивчення проблеми формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища здобувачів освіти у педагогічній науці. Для розв'язання цього завдання нами використано проблемний та типологічний підходи з визначення актуальних аспектів у наукових розвідках вітчизняних та зарубіжних учених.

2.1. Конструювання змісту професійної підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Початкова освіта в Україні протягом декількох років зазнала суттєвих реформувань, серед яких створення Нової української школи. Це стало передумовою для змін не лише у системі загальної середньої освіти, а й у системі вищої школи, зокрема у підготовці фахівців за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Реформування передбачало оновлення відповідних нормативних документів [103, 85], а також створення нових (Типові освітні програми; професійний стандарт за напрямками «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)») стандартів вищої освіти з підготовки бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта, які є важливим для виконання завдань вищої педагогічної школи. Т. О. Олефіренко зазначає, що «...в умовах стандартизації вищої педагогічної освіти для майбутніх педагогів під час набуття їх майбутньої професії важливим є досягнення балансу у формуванні професійних (hardskills) та надпрофесійних (softskills) навичок». Також автор стверджує, що «це обумовлює більш чіткий підхід до визначення принципів розвитку професійної кар'єри майбутніх вчителів з урахуванням нових

викликів, зокрема тих, що пов'язані із орієнтацією на світові, європейські стандарти якості вищої педагогічної освіти» [191].

У Державному стандарті початкової освіти, яким також керуються при підготовці майбутніх учителів, визначено, що «...метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [85].

Дана мета передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з перевагами ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

В сучасному освітньому просторі застосування лише традиційної форми навчання не може забезпечити формування всіх компетентностей, важливих для реалізації особистості. Проблема якості освіти розв'язується частково завдяки пошуку нових ефективних педагогічних технологій, що створюють необхідні механізми управління освітнім процесом. А. Лозенко у статті «Індивідуалізація в умовах традиційної технології навчання: проблеми і перспективи» наголошує, що «...будь-яка сучасна педагогічна технологія або система освіти повинна орієнтуватись на визнання індивідуальності учня, яка обумовлюється значною мірою спрямованістю його розвитку» [163].

Майбутні вчителі початкових класів знають, що час навчання у початковій школі, незалежно від форми освітнього процесу, часто розглядають як відносно спокійний період, під час якого фізичний, психічний і соціальний розвиток дитини відбувається поступово та рівномірно. Проте нерідко «...вчителі звикли застосовувати до першокласників ті самі прийоми та методи навчання, що й до учнів 4-го класу. Однак за таких підходів багато першокласників виявляються повністю або частково не готовими до засвоєння шкільних програм, і значна частина дітей втрачає мотивацію до навчання ще в перші два роки» [67].

У праці «Теоретичні основи підготовки вчителів до педагогічної взаємодії з учнями різного віку» О. В. Матвієнко професійна підготовка вчителя до педагогічної взаємодії визначається як «взаємозв'язок і взаємозалежність спільних, специфічних і індивідуальних сторін... вона є складовою неперервної педагогічної освіти і передбачає врахування світових тенденцій глобалізації» [167]. Проблема вдосконалення підготовки майбутніх учителів в умовах реформування початкової школи (НУШ), котрі відповідально б ставилися не лише до результатів свого навчання, а й до майбутньої професійної діяльності і були готовими адаптуватись до соціально-економічних чи інших видів змін, що відбуваються в освіті та державі є актуальною для педагогічних закладів вищої освіти.

Ключовим завданням інтеграції України в європейський та світовий простір стало створення системи освіти нового покоління, яка має відповідати викликам нового тисячоліття, буде формувати загальноцивілізаційний розвиток та нову генерацію дітей, що здатні системно мислити і діяти з високим рівнем відповідальності заради майбутнього. Різні сфери професійного становлення майбутнього вчителя, його підготовки до здійснення професійної діяльності учнів досліджували такі науковці, як В. Андрущенко, В. Бондар, О. Матвієнко, О. Киричук, О. Савченко, О. Пометун, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська та ін.

Дослідники підготовки вчителів у педагогічних ЗВО у своїх працях часто звертаються до поняття «готовність здійснювати професійну діяльність». Так, фаховими джерелами поширено результати наукових пошуків С. Максименка, Л. Кондрашової, О. Пелех, А. Линенко та інших дослідників поняття готовності до певної складової професійної діяльності. С. Максименко і О. Пелех тлумачать її як свідоме самовираження особистості, що включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння.

Л. Кондрашова, підтримуючи думку своїх колег, вважає, що «готовність до педагогічної діяльності є формою складного особистісного утворення, яка

зумовлює бажання займатися педагогічною роботою, а також важливим показником становлення випускника педагогічного вузу» [140, с.43]. Бондаренко З. стверджує, що професійна готовність до педагогічної діяльності є складним структурним утворенням, де мотиви, позитивні установки й освоєні цінності вчительської професії виступають центральним ядром. Сюди входять також професійно важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, навичок, умінь, певний досвід впровадження їх на практиці. Також автор вважає, що професійна готовність до педагогічної діяльності, як цілісне вираження всіх підструктур особистості, зорієнтована на повне й успішне виконання різноманітних функцій учителя. [40].

Регуляція процесу професійної підготовки майбутніх педагогів спеціальності 013 Початкова освіта за освітнім ступенем «бакалавр» здійснюється відповідно до Галузевого стандарту вищої освіти, який складається з двох частин: освітньої характеристики бакалавра та його освітньо-професійної підготовки (Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 2021). У Законі України «Про вищу освіту» вказано, що підготовка майбутніх учителів має здійснюватися за освітньо-професійною програмою, яка становить «систему освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах конкретної спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть навчатися за цією програмою, перелік навчальних дисциплін, їхню логічну послідовність в освітньому процесі, кількість кредитів ЄКТС, навчальних годин, передбачених цією програмою, а також очікувані результати, тобто компетентності, якими оволодіває здобувач освіти в процесі навчання [103]. Зміст освітньо-професійної підготовки студентів спеціальності 013 Початкова освіта конкретизується відповідними навчальними та робочими програмами, які логічно структуруються, іншими нормативними освітніми документами.

Потреба у нововведеннях щодо підготовки майбутніх учителів початкової школи активізує інтерес до найсучасніших знань у конкретній галузі, а успішність

власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати сучасні підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає. Тому, обов'язкові вміння майбутнього вчителя початкової школи були видозміненими і доповненими компетентностями.

Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища є важливою складовою діяльності сучасних закладів освіти. Актуальним для сьогодні є також і процес формування готовності майбутніх педагогів до створення такого простору у власній професійно-педагогічній діяльності. Цей процес відбувається під час освітнього процесу з реалізації освітніх компонентів освітньо-професійних програм. Для майбутніх учителів початкових класів – це такі навчальні дисципліни як «Безпекознавство», «Методика навчання соціальної і здоров'язбережувальної та фізкультурної освітньої галузі», за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта» (2022).

Проблема формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища ЗЗСО є одним із пріоритетних напрямів науково-педагогічних досліджень, оскільки сучасні тенденції здійснення освітнього процесу в умовах воєнного стану спонукають до активізації пошуків шляхів створення безпечних умов здійснення навчального процесу в закладах освіти. Безпека під час перебування всіх учасників освітнього процесу в закладі освіти передбачає їхню максимальну захищеність, комфортність перебування на території та в приміщеннях ЗЗСО, має забезпечувати збереження їхнього здоров'я та життя в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови [143, с. 4]. Важливою складовою цього процесу є визначеність правил та норм, із якими повинні бути обізнані всі учасники освітньої діяльності, відвідувачі ЗЗСО, реалізація в освітніх закладах комплексу заходів із фізичної безпеки (пожежної, цивільної, поводження із виявленими вибухонебезпечними предметами, профілактика травматизму та безпечна організація навчально-виховного процесу), корисного та повноцінного харчування, інформаційної, психологічної безпеки та виконання медичних вимог.

Питання готовності фахівців до різновидів їхньої професійної діяльності достатньо ґрунтовно досліджено науковцями. В дослідженнях В. Андрущенка, І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Кременя, В. Пономаренка та ін. визначено поняття готовності, її зміст, структура та види, обґрунтовані дієві чинники та психолого-педагогічні умови впливу на її формування та розвиток.

Готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності розглядається в дослідженнях із теорії і методики вищої вітчизняної та зарубіжної освіти. В публікаціях С. Амеліної, В. Броннікової, Н. Брюханової, С. Гончаренка, Р. Жалій, В. Свистун, В. Ягупова та ін. здійснено обґрунтування сутності понять «підготовленість», «готовність», «професійна діяльність», «компетентність». Проблема підготовки до професійної діяльності аналізується також з психофізіологічних позицій у працях Т. Білоус, М. Божик, О. Бондаренко, В. Волкова, П. Губки та ін.

Теоретико-методичні засади професійної освіти обґрунтовуються в наукових працях таких вчених-педагогів, як А. Алексюк, В. Білик, М. Бірка, І. Вдовенко, Н. Дем'яненко, М. Корець, О. Пінаєва, окремі аспекти професійної підготовки фахівців розглядаються в дослідженнях С. Заветного, О. Пономарьова, Є. Кулика, Л. Сущенко, О. Федій, А. Цини та ін.

Проблеми організації та методичного забезпечення освітнього процесу в початковій школі, а також питання, пов'язані з організацією освітнього середовища та різноманітні підходи до їх розв'язання, розглядаються такими науковцями, як В. Андрущенко, Н. Бахмат, О. Бондарчук, В. Бондар, Н. Бібік, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, О. Коваленко, О. Матвієнко, Г. Мешко, С. Миронова, Л. Петухова, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Т. Цюман, А. Цимбалару та ін.

Питання створення безпечного освітнього середовища висвітлені в наукових дослідженнях П. Вікторової, Н. Карапузової, Є. Колісника, М. Корця, Є. Кулика, Є. Починок, В. Помогайбо, О. Пуляк, Л. Сидорчук та ін. Питання екологічної безпеки висвітлювали - Г. Білявський, Н. Євтушенко, П. Писаренко, Н. Праховнік; психологічної безпеки - О. Бондарчук, О. Гульбс, Н. Пінчук,

О. Тонне; інформаційної безпеки - В. Богуш, С. Гнатюк, М. Присяжнюк, Н. Рідей, Н. Титова, В. Настрадін; фізичної безпеки - І. Богданов, А. Опанасюк, Л. Биковська, О. Бабінець; соціальної безпеки - О. Іляш, О. Сидорчук, С. Линдюк.

Питання проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища є актуальним у педагогічній науці та практиці. Водночас, вивчення особливостей його вирішення в аспекті підготовки майбутніх учителів початкової школи є недостатньо висвітленим у сучасних науково-педагогічних дослідженнях. У наукових розвідках Ю. Фігурного (2022) проаналізовано шляхи реформування освітнього простору України засобами національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах російської агресії. У низці праць (С. Дудко, П. Вікторова, Л. Жданюк, А. Цина, Т. Ярошенко) схарактеризовано особливості вироблення у дорослих та дітей правильних дій та навичок із виконання правил безпечної поведінки у разі виникнення надзвичайних ситуацій, виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до цінності життя та власної безпеки.

Проблема формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану у науково-методичних працях має багатовимірний характер. Так, у навчально-методичному посібнику С. Дудко, Л. Жданюк, Т. Ярошенко висвітлені особливості підготовки та проведення учителями ЗЗСО щотижневих уроків безпеки. Н. Карапузова, Є. Починок, В. Помогайбо досліджують шляхи підготовки вчителів початкової школи до створення безпечного та комфортного навчального середовища. Науково-методичні розвідки Т. Водолазської охоплюють формування готовності вчителя початкових класів до моделювання доброзичливого для дітей освітнього середовища [60, 61].

Неможливість в умовах військового стану в Україні оперування таким поняттям як «рівний доступ до освіти» Л. Гриневич, І. Коберник, С. Бабак пояснюють знаходженням українських дітей у різних життєвих обставинах [289]. В цих умовах П. Вікторова та А. Цина пропонують шляхи навчання педагогічних

працівників збереженню здоров'я та працездатності всіх учасників освітнього процесу, визначають специфіку організації дистанційного навчання учнів в умовах воєнного стану. Автори доводять, що усі діти, які мають можливість навчатися, повинні бути залучені до дистанційної шкільної освіти, щоб вони відволіклися від постійного перебування в інформаційному полі тривожних воєнних подій, зацікавилися пізнанням чогось нового. Питання дистанційної освітньої корекції розглядається як система надання гарантованих державою освітніх послуг у воєнний час.

Загальні роботи з проблеми безпеки життєдіяльності людини І. Бурдейного, В. Підгорного, П. Плахтія, А. Савчук розглядають питання дій педагогічних працівників в умовах прояву небезпек різних видів. У підручнику «Безпека людини» С. Диканя, І. Іваницької акцентується увага на захисті від критично-інтенсивних та всеохоплюючо-масштабних загроз та ситуацій. Безпека учасників освітнього процесу авторами підручника розглядається як безпека громадян, які мають бути підготовлені до забезпечення власної безпеки та інших учасників освітнього процесу самотужки, не втрачаючи час на очікування надання допомоги з боку держави та суспільства. Автори прагнуть пропонованим курсом із безпеки людини досягти задекларованої у статті 41 Кодексу цивільного захисту України мети щодо виховання у майбутніх фахівців культури безпеки як сукупності стандартів, цінностей, норм поведінки та моральних норм, спрямованих на підтримку самодисципліни як засобу підвищення рівня безпеки.

В сучасній вітчизняній шкільній освіті суттєва увага приділяється питанням безпеки процесу навчання. Безпека освітнього середовища обумовлює, за Т. Водолазською [60], позитивне ставлення до нього учасників освітнього процесу, сприяє підвищенню індексу захищеності та задоволення їхніх потреб. Психологічно та фізично безпечне освітнє середовище є вільним від виявів фізичного та психологічного насилля, має референтне значення для учнів та вчителів. Для нього є притаманними гуманізм та емоційно-особистісна комунікація суб'єктів. Фізична та психологічна безпека освітнього середовища

сприяють ефективній міжособистісній взаємодії, емоційному благополуччю педагогів та учнів, психологічному здоров'ю та гармонізує особистісне зростання.

Дієвим засобом проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану є методи і форми моделювання просторово-предметного середовища початкової школи. Досліджуючи можливості просторово-предметних складових освітнього середовища, Н. Гонтаровська висвітлює питання принципів організації широкого спектру просторово-предметних складників освітнього середовища. У дослідженнях Т. Водолазської визначені параметри ефективного впливу просторово-предметного середовища початкової школи на якість навчання: його відповідність потребам учнів, багатофункціональна насиченість, ергономіка навчальних приміщень, варіативність, гнучкість та придатність для проєктування середовища силами самих учнів, фізична та психологічна безпечність та інформативність [60]. Авторка робить слушний висновок, що комфортне, безпечне та захищене середовище ЗЗСО є невід'ємною умовою повноцінної та ефективної навчальної діяльності. Перебування учнів у дискомфортному стані унеможливорює повноцінне її включення у навчальний процес, робить неможливим досягнення мети шкільної освіти.

Розглянемо особливості формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у процесі вивчення навчальної дисципліни «Культура здоров'я особистості» (2010). Вона є нормативною навчальною для всіх закладів освіти, в яких здійснюється підготовка вчителів початкових класів, і на її вивчення виділяється 9 кредитів. Під час її опанування майбутні вчителі не тільки набувають знань із навчальної дисципліни, а й оволодівають системою цінностей, потреб щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Виходячи з прийняття здоров'я учнів як педагогічної цінності, під час опанування дисципліни значна увага приділяється теоретичним знанням та практичним навичкам, необхідних для прийняття рішень,

спрямованих на реалізацію здоров'язберігаючої діяльності в освітньому процесі та повсякденному житті його учасників.

Основними видами навчальних занять під час вивчення дисципліни «Культура здоров'я особистості» є лекції, практичні, індивідуальні, семінарські заняття та консультації. Тематика лекційного курсу визначається навчальною програмою та передбачає опанування студентами знаннями емоційного, психофізіологічного, духовно-морального здоров'я учасників освітнього процесу.

У ході практичних занять викладачі здійснюють керівництво детальним розглядом студентами окремих теоретичних (організаційно-методичних) питань культури здоров'я педагога, використання ідей профілактичної педагогіки. Методом бесіди у майбутніх учителів формуються уміння щодо їхнього практичного використання. Передбачається виконання студентами індивідуальних навчальних завдань із розвитку здоров'язберігаючого педагогічного процесу в освітньому середовищі ЗЗСО.

Під час семінарських занять викладачами організовується дискусія студентів за попередньо визначеними темами та підготовленими тезами повідомлень із виконання індивідуальних завдань. Оцінюванню підлягають активна участь студентів у дискусії, їхні повідомлення, здатність висловлювати та відстоювати свої думки.

З метою підвищення рівня підготовки, розкриття індивідуальних нахилів та здібностей для окремих студентів організовується проведення індивідуальних занять. Отримати відповіді з боку викладачів стосовно певних теоретичних положень, конкретних питань студенти можуть в ході такої форми організації навчальних занять як консультації [196].

Зміст завдань самостійної роботи студентів обумовлюється робочими програмами та силабусами, методичними вказівками викладачів. Виконання завдань самостійної роботи з навчальної дисципліни «Культура здоров'я особистості» забезпечується засобами навчально-методичного супроводу (навчальними посібниками, підручниками, конспектами лекцій) (Культура

здоров'я особистості, 2010). Завдання з виконання самостійної роботи студентів передбачають можливість самоконтролю студентів показників сформованості в них культури здоров'я шляхом поточного оцінювання, виконання контрольних робіт і тестів, оцінювання проєктів, підсумкових контрольних робіт, екзаменів [232]. Необхідною складовою кожного заняття та вивчення тем робочої програми в ЗВО виступає усвідомлення студентами актуальності створення в ЗЗСО безпечного освітнього середовища для навчання молодших школярів. Використовуючи методичні прийоми вступної бесіди або розповіді, викладачі повідомляють, що актуальним завданням нинішньої вітчизняної освіти є створення безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти, формування в учнів та персоналу закладу освіти правильних дій із безпечної поведінки в разі настання надзвичайних ситуацій, вжиття профілактичних заходів щодо запобігання травматизму в умовах військових дій та збереження життя та здоров'я учнів [259].

Це обумовлено тими змінами, які відбулися на законодавчому рівні, оскільки надання якісних освітніх послуг освітніми закладами в умовах воєнного стану, коли значна кількість учасників освітнього процесу вимушено змінили місця проживання та навчання, перебувають за межами України, потребує організації здобуття освіти, працевлаштування педагогічних працівників за будь-якими формами, які можуть забезпечити заклади освіти та є для них найбільш безпечними [181].

Тож в сучасних умовах значна увага викладачів у викладанні професійно-орієнтованих дисциплін зорієнтована на навчання майбутніх учителів початкової школи створенню безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти. Студенти мають пройти підготовку з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для всіх різновікових груп учасників освітньої діяльності, але у середовищі молодших школярів це має свої специфічні особливості.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів традиційно базується, за Є. Лактіоною, на засадах чинників ризику психологічної безпеки освітнього середовища: ризики пов'язані з психофізіологічним розвитком дитини, виявами агресії, труднощами адаптації, педагогічною занедбаністю; ризики некомпетентності, недостатньої мотивації, рівня професійного розвитку та авторитаризму вчителів; ризики у зміні складу сім'ї, завищеність вимог до дитини з боку батьків, шкідливі звички батьків, неувага до дітей з їхнього боку; ризики управлінської некомпетентності ЗЗСО, неадекватність пропонованих адміністративних вимог можливостям педагогів; ризики надмірного навчального та психоемоційні перевантаження учнів; ризики порушення міжособистісних взаємин учень-учень, учень-педагог, педагог-педагог [47].

Як зазначає К. Варивода, [47, с. 18] у професійній підготовці майбутніх учителів до організації безпечного освітнього середовища необхідно враховувати психолого-педагогічне протиріччя між потребою впровадження ідей гуманізації освіти, як провідного чинника у взаєминах учасників освітнього процесу та необхідністю опори на нормативно-правові документи та педагогічні технології, якими алгоритмічно регламентується технологічна послідовність їхньої взаємодії. Розв'язання цього протиріччя вбачається в формуванні у майбутніх учителів взаємоособистісних почуттів до учнів у поєднанні із набуттям здатності до виконання технологічно-уніфікованих вимог щодо власної професійно-педагогічної діяльності [173].

Ненасильницьку парадигму та гуманістичні цінності дитиноцентризму [120, с. 189] характеризує як визначальні орієнтири для вчителів та розробників навчально-нормативних документів, підготовки викладачами педагогічного ЗВО лекційних, практичних занять, організації самостійної та дослідницької роботи майбутніх учителів.

В ході підготовки майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища на заняттях із педагогіки, психології, культури здоров'я особистості [111] традиційно розглядаються питання професійної стресостійкості учителя,

акцентується увага на ролі педагога не лише як вихователя, вчителя, партнера по спілкуванню, а й своєрідного психотерапевта, який допомагає дитині жити у злагоді із довкіллям та у згоді з собою, володіючи питаннями стресової тактики педагогічного впливу на здоров'я дитини, способами створення психоемоційного комфорту учнів в навчанні, профілактики неврозів, особливостей спілкування з дітьми з нервово-психічними розладами, подолання тривожності дитини, тактики її психолого-педагогічної підтримки, методами та прийомами психолого-педагогічної корекції станів учасників освітнього процесу [175, с. 114].

Саме вчитель як та особа, що проєктує та створює безпечне освітнє середовище, має бути здатним до прогнозування, які індивідуальні особливості учнів потребують виховних впливів, що захищатимуть дитину від проявів дії небезпечних чинників фізичного, психологічного та іншого характеру. Корисними для роботи майбутнього вчителя початкової школи є заняття з розвитку та корекції різних сторін психофізіологічного розвитку дитини, прояву уваги до її внутрішнього світу, її переживань та почуттів, ставлення до оточення та суспільних подій. З боку вчителя діти повинні бути оточені достатньою емпатією отримувати від нього належну емоційну опору. Тому на плечі сучасного вітчизняного вчителя початкової школи лягає складне завдання допомоги молодшим школярам гуманістичній взаємодії з оточуючими людьми в умовах воєнного стану в Україні.

Стан захищеності та безпеки, позитивного світосприйняття та комфортного перебування в освітньому середовищі є сьогодні тими невід'ємними складниками освітнього процесу, без яких неможливе повноцінне його здійснення в сучасній початковій школі. Початкова освіта не може досягати своєї мети в умовах, коли діти перебувають із причин військових дій на території України в стані дискомфорту, не мають можливості повноцінного включення до навчально-виховного процесу.

Психолого-педагогічні знання повинні сприяти здатності майбутніх учителів до емпатійного ставлення до молодших школярів, не залишати їх

наодинці зі своїми побоюваннями, тривогами, горем, викликаних воєнним станом. Учитель має бути підготовлений до підтримки дітей в такий час, надання емоційної допомоги, для того, щоб стати надійним помічником дитини в ситуаціях емоційного напруження. Сформованість у студентської молоді готовності до оберігаючого, чуйного ставлення до дитини, здатності до її підтримки у ціннісно-смисловому розвитку сприятиме самоповазі, усвідомленню майбутніми вчителями власної цінності та прийняття себе, вірі в успіх та формуванню оптимістичного ставлення до професійно-педагогічної діяльності. Прийшовши у недалекому майбутньому до початкової школи, такий молодий педагог здійснюватиме реалізацію безпечного освітнього середовища, що буде відповідати психофізіологічним особливостям молодших школярів та сприятиме найповнішому розвитку їхнього особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу.

В дослідженні О. Кропивки [152] обґрунтована педагогічна умова підготовки майбутніх учителів до організації безпечної життєдіяльності учнів ЗЗСО, яка визначає необхідність створення мотиваційно-інноваційного освітнього середовища шляхом набуття майбутніми вчителями знань із формування безпечної поведінки учнів засобами педагогічних інновацій [141] та інтенсифікації накопичення студентами знань [228]. Ці засоби підсилюють мотиваційну складову підготовки майбутніх учителів до організації безпечного освітнього середовища учнів, спонукають їх до опанування знаннями і способами формування в учнів безпечної поведінки, стимулюють прагнення щодо подолання труднощів у практичному опануванні організацією безпечної життєдіяльності учнів.

Потреба у відчутті безпеки належить, за О. Ярошинською [291, с. 128], до соціально орієнтованих потреб суб'єктів у складі соціокультурного компоненту освітнього середовища. Дослідження науковиці показали, що оцінки педагогічних працівників та здобувачів освіти стосовно того, що освітнє середовище закладу освіти функціонує за принципами відкритості, створення атмосфери

поваги та психологічної безпеки різняться майже в 2,5 рази [292, с. 235]. Для подолання цього протиріччя О. Ярошинською та О. Пометун пропонується ширше використовувати інтерактивні методи формування в учнів ставлення до конкретних життєвих ситуацій, набуття досвіду та переживань щодо безпечної поведінки в них. Це допомагає виробленню власного ставлення дітей до особистої безпеки та безпеки інших, сприяє набуттю навичок співпраці та критичного мислення [292, 211, с.62].

Дослідження С. Москалика [179, с.14] щодо володіння вчителями інтерактивними технологіями навчання та засобами дистанційної організації освітнього процесу засвідчують, що 87% вчителів добре володіють зазначеними вміннями, 7% педагогів потребують допомоги в ознайомленні та впровадженні цих технологій та засобів, а 6% - не було.

Розглянуті дослідження вказують на важливість набуття майбутніми вчителями початкової школи не лише умінь забезпечення своєї особистої безпеки, а й готовності до впровадження цінностей безпечної освіти в практику ЗЗСО. Ефективність професійно-педагогічної підготовки таких фахівців обумовлена її спрямованістю на формування компетентності щодо реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Водночас слід відзначити відсутність цілісних досліджень із проблем формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

2.2. Сутнісно-змістова характеристика готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Вивчення сутності та змістової характеристика готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану потребує уточнення та аналізу змісту її складових на рівні термінів та понять [233, с. 50]. Термінологічна система теми дослідження визначається інтеграцією взаємопов'язаних понять, що потребують ретельного аналізу їхніх формулювань за нормами літературного мовлення та однозначності

в розумінні, уникаючи емоційності та експресивності. У межах теми дисертаційної роботи проаналізуємо структуру та зміст понять «формування», «готовність», «реалізація», «безпека», «освітнє середовище», як компонентів понятійного конструкту «формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі».

Вивчення в контексті теми дисертації поняття «формування» вказує на існування різних підходів до його розуміння (див. рис. 2.1). Як процес організованого та цілеспрямованого оволодіння суб'єктами стійкими цілісними якостями та рисами, якими визначається успішність життєдіяльності людини, термін «формування» розглядається Коротким словником психологічних термінів [148].

Як результат розвитку та певну завершеність особистості людини, досягнення нею рівня зрілості, що визначається змінами у освіченості, вихованості, навченості, поняття «формування» розглядається в дослідженнях В. Бондара [37], І. Малафійка [165], Н. Мойсеюка [177], М. Фіцули [265], З. Шевців [284] та В. Ягупова [288].

Поняття «формування» М. Курач [156, с. 104] розглядає в контексті таких підходів щодо його визначення, як:

- надання певних форм завершеності будь-чому (розвиток, освіта);
- певний результат на даний момент становлення та розвитку особистості під впливом ряду чинників, що характеризується рівнями набуття форми та стабілізації комплексу особистісних властивостей та якостей;
- процес розвитку особистості внаслідок впливу внутрішніх та зовнішніх чинників (навчання, виховання, вплив довкілля та соціуму, індивідуальної активності та ін.).

Рис. 2.1. Схематичне зображення підходів до визначення терміну «формування»

Як бачимо, у педагогічній науці формування особистості визначається як неконтрольований або цілеспрямований розвиток особистості внаслідок дії психологічних, соціальних, національних, економічних, політичних, релігійних та інших чинників зовнішнього впливу, якими забезпечуються психологічні динамічні зміни її змісту та функціональної структури.

У контексті нашого дослідження під поняттям «формування» ми розуміємо цілеспрямоване становлення та розвиток ціннісних якостей та властивостей особистості під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, результатом чого є досягнення нею певних рівнів зрілості.

Поняття «готовність» ми розглядаємо як підґрунтя педагогічної майстерності та професіоналізму, яких може досягти майбутній учитель внаслідок самовдосконалення, саморозвитку в професійно-педагогічній діяльності. В дослідженнях С. Вишар та Л. Клеценко [58] це поняття визначається

як інтегральне новоутворення, що обумовлює ступінь підготовленості фахівця до діяльності, пов'язаної з професійною підготовкою, внаслідок якої формується професійна компетентність.

В теорії і методиці професійної освіти на сьогодні визначилися ряд підходів щодо визначення готовності до професійної діяльності (див. рис. 2.2) [58].

Рис. 2.2. Підходи до визначення терміну «готовність»

Спільним для всіх зазначених вище підходів є розуміння інтегративного характеру готовності до професійної діяльності, яким упорядковуються її внутрішня структура, узгоджуються її основні складові та обумовлюється стабільність, стійкість та наступність функціонування. Цим визначається цілісність та психологічна єдність професійної готовності професіонала як інтегрального утворення, що визначає цілісний особистісний стан, яким забезпечується продуктивність професійної діяльності.

Отже, *готовність* майбутніх учителів до здійснення професійно-педагогічної діяльності ми розуміємо як інтегральну, цілісну особистісну якість, яка є результатом освітньо-професійної діяльності, визначає ступінь усвідомлення майбутнім вчителем змісту та свого місця в професійно-

педагогічній діяльності та є умовою формування його професійної компетентності з продуктивного виконання професійних функцій.

Рівень сформованості готовності майбутніх фахівців до професійно-педагогічної діяльності визначається, за Р. Жалій [96, с. 74], рядом чинників, провідним серед яких є добре спланована, злагоджена організація освітньої діяльності викладацького складу закладів вищої освіти під час проведення навчальних занять та позааудиторної роботи. Тому завдання навчання майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі потребує розгляду саме цих понять.

Поняття «проектування» (від лат. *projectus* – кинутий уперед задум) визначається, за А. Цимбалару, як концептуально обґрунтована та забезпечена технологічно інтелектуальна діяльність для створення проєкту-прообразу, прототипу передбачуваного об'єкта [203, с. 8-9]. Серед особливостей проєктної діяльності А. Терещук і О. Коберник визначають формування теоретичних узагальнень засобами розумової діяльності, поєднання нею використання нових знань із життєвим досвідом людини та розширення її пізнавальних можливостей.

Сучасною науково-педагогічною літературою проєктна діяльність характеризується різними термінами, категоріями та поняттями. Словником із професійної освіти «проектування» визначається як створення прототипу, прообразу, проєкту можливого або передбачуваного стану об'єкта [223].

У дослідженнях О. Пехоти, А. Кіктенко, О. Любарської використовується поняття «проєктна технологія», що визначає розв'язання проблеми з використанням різноманітних методів і засобів навчання та передбачає інтеграцію різногалузевих наукових, технічних знань та умінь [197]. Науковці визначають таку властивість проєктування як відчутність його результатів у вигляді вирішення конкретних теоретичних проблем або отримання готових для впровадження практичних результатів.

В педагогічній практиці поняття проєктування є однією з інноваційних технологій обґрунтування освітнього процесу, що передбачає використання

різних методів і засобів інтеграції знань різних галузей науки, техніки та творчості. На нашу думку, провідним завданням учителя виступає не тільки навчання учнів певним ключовим та предметним компетентностям, а й набуття ним здатності до генерації, аналізу ідей, прийняття самостійних рішень щодо вирішення проблем навчання та виховання учнів, уміння здійснювати проектну діяльність. Розв'язання цих завдань обумовлює сформованість у майбутніх учителів проектної компетентності, що сприятиме накопичення ним досвіду проектно-перетворюваної діяльності та розвиватиме їх як творчу особистість.

Отже, виходячи з розглянутих особливостей *педагогічного проектування*, його зміст ми визначаємо як діяльність із проектування організації та здійснення освітнього процесу, застосування різногалузевих прийомів та методів, що має виражену спрямованість на отримання кінцевого результату – створення проектів із формування в учнів ключових та предметних компетентностей у процесі предметного шкільного навчання. Технологія педагогічного проектування визначається нами як модель пізнавально-перетворювальної діяльності з планування та реалізації освітніх проектів в умовах професійно-педагогічної діяльності певного виду.

Реалізація освітніх проектів спрямована на досягнення позитивних результатів зі створення освіти якісно вищих рівнів [59]. Вона тісно пов'язана з обґрунтуванням вибору та впровадження багатоваріантних проектних рішень, із здатністю вчителя до їхнього використання в педагогічній діяльності [6].

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів має бути спрямована на формування якостей особистості, потрібних для успішної реалізації педагогічної діяльності завдяки сформованості вмінь із аналізу та прогнозування. Такий погляд на реалізацію освітніх проектів обумовлює, за С. Хаялієвою, необхідність урахування динаміки та специфіки змін у змісті та структурі сучасної освіти, яка має бути зорієнтована на підвищення освітньо-професійного рівня випускників, здатних не тільки до сприйняття та засвоєння, а й до творчого використання сучасних освітніх досягнень [269, с. 119].

Дослідження Л. Тишакової [253] підготовку майбутніх фахівців пов'язують із опануванням спеціальними знаннями творчої адаптації набутих компетентностей до професійно-педагогічної діяльності, підвищенням креативних можливостей та індивідуального освітнього потенціалу студентів. Дотримання цих поглядів визначає здатність до реалізації освітніх проєктів як особистісне новоутворення, що ґрунтується на знаннях, психолого-педагогічних вміннях та навичках, креативних технологічних здібностях, освітньо-професійній рефлексії та особистісно-професійних якостях. Серед конкретних педагогічних умінь Л. Тишаковою виділяються вміння зі здійснення аналізу наявних освітніх ресурсів, необхідних для реалізації освітніх проєктів, організувати та аналізувати отримані результати, вміння перебудувати застарілі проєктні рішення.

Реалізацію цільових, інформаційних, формувальних, моніторингових та конструктивно-прогностичних функцій освітніх проєктів забезпечують, за Н. Нагорною, матеріально-інструментальні процедури та засоби як педагогічні регулятиви формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів. До проєктно-технологічної компетентності педагога нею віднесено здатність до аналізу та рефлексії відповідності отриманих результатів педагогічної діяльності тим, що були заплановані для реалізації в освітньому проєкті [180, с. 33].

Як зазначає О. Коберник, сучасний учитель повинен володіти комплексом когнітивних, діяльнісно-операційних, дидактично-проєктувальних та аналітико-рефлексивних умінь, обумовлених мотивами та ціннісно-змістовими настановами здійснення професійно-педагогічної діяльності та зорієнтованих на реалізацію педагогічних проєктів з гарантованим отриманням запланованих освітніх результатів [171].

Здійснений аналіз наукових джерел дає нам змогу визначити важливими складовими професійно-педагогічної діяльності сучасного вчителя сукупність умінь щодо забезпечення творчої реалізації освітніх проєктів та рефлексію

досягнутих результатів. Сформованість цієї здатності вважаємо необхідною вимогою до професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя.

Реалізація проєктів зі створення безпечного освітнього простору в закладах освіти потребує розгляду сутності поняття «безпека» як одного із ключових у нашому дослідженні. Безпека визначається в літературі з безпеки життєдіяльності як стан діяльності, за якого з достатньо великою ймовірністю виключається прояв небезпек. Похідний від поняття «безпека» є термін «небезпека», що характеризується здебільшого як потенційні джерела шкоди (явище, об'єкти чи процеси), що здатні, за певних умов, наносити збитки здоров'ю людини чи системам забезпечення її життєдіяльності [87, с.10]. У свою чергу поняття «шкода» виступає кількісно-якісною оцінкою збитків, заподіяних небезпекою.

Безпека людини є тією галуззю знань, що вивчає загальні закономірності виникнення небезпек під час здійснення нею матеріальної, трудової, духовної, виробничої та інших видів діяльності, а також прогнозує наслідки впливу небезпек на людину [12, с. 19].

Провідним положенням щодо безпеки людини є дві аксіоми потенційної небезпеки, за якими всі види людської діяльності є потенційно-небезпечними, а створення абсолютно безпечних умов для неї є неможливим. Тобто завжди існують потенційно можливі ризики того, що результати діяльності людини призведуть до негативних наслідків впливу на її життєдіяльність. Ризики були, є і будуть скрізь. Їх необхідно вчитися виявляти, враховувати та ними треба управляти для зменшення потенційної можливості їхнього прояву.

Небезпека може проявлятися у формах викликів або загроз. Виклик є сукупністю обставин, які здатні породжувати гіпотетичні небезпеки, що може потенційно бути перетвореною на безпосередню небезпеку. У свою чергу загроза виступає формою небезпеки, яка проявляється як безпосередня небезпека виникнення небезпечних подій, наявність обставин стимулювання їхнього прояву. Розглядаючи безпеку як загальнолюдську цінність, слід зазначити, що вона повинна бути регулятором поведінки всього суспільства та людства.

Небезпеки поділяються, за джерелом походження, на природні, техногенні, соціально-політичні та комбіновані. Потенційні джерела небезпеки можуть становити загрозу для людини лише у разі можливого впливу небезпечних чинників, залежно від їхнього розміщення у просторі та часі. Виведення людини чи інших об'єктів за часово-просторові межі можливого впливу небезпечних чинників дозволяє уникати прояву загроз. Для створення небезпечної ситуації потрібно виконання двох умов: наявність джерела небезпеки та дія небезпечних чинників.

Отже, під *безпекою* ми розуміємо стан діяльності, для якого з достатньо високою ймовірністю виключені потенційні прояви джерел небезпек, виявлені та враховані ризики дії небезпечних чинників, що дає змогу уникати створення небезпечних ситуацій, які здатні наносити шкоду здоров'ю людини.

Одним із основних джерел небезпек для людини завжди виступало навколишнє середовище, що потребує також детального розгляду його понятійної основи. Термін «середовище людини» визначається в соціології як сукупність штучних та природних умов природної та соціальної реалізації себе людиною [291, с. 50]. Розвиток особистості відбувається під час осягнення реальності та ознайомлення зі своїм середовищем існування. Місце людської поведінки визначається як змістову основу поняття «середовище» [229]. Середовище є тією частиною оточення, серед якого перебуває та з якою суб'єкт життєдіяльності взаємодіє. Воно опосередковано впливає на його активність, розвиток.

М. Хейдметс виокремлює середовище із оточуючого світу, який складається з безлічі різних середовищ [278, с. 61]. У загальному значенні поняття «середовище» визначається О. Ярошинською як сукупність різних за характером умов (природних, штучних), у межах яких відбувається продуктивна взаємодія суб'єктів із явищами соціокультурної дійсності.

У педагогічних дослідженнях та нормативних освітніх документах здебільшого використовуються поняття «освітнє середовище», утворене за допомогою ознаки «освітній» по відношенню до мегакатегорії «середовище».

Категорія освіта, за С. Гончаренком, є однією з найширших категорій педагогіки, яка характеризується цілісною, поліфункціональною та полісмісловою структурою [78].

Освіта, як педагогічно організована соціалізація особистості, та поняття «середовище» є взаємообумовленими та утворюють конструкт «освітнє середовище», яке вітчизняні науковці визначають як частину предметно-просторового оточення (Г. Балл, І. Бех, В. Рибалка, В. Семиченко та ін.), сукупність умов розвитку та навчання особистості (В. Вербицький, О. Коберник, Г. Пустовіт та ін.). Поділяємо розуміння конструкту освітнє середовище науковцями як штучно створене або природне оточення людини, яке складається зі змісту та засобів освіти, спрямованих на конструктивний розвиток особистості у створених для цього сприятливих умовах.

Освітнє середовище утворюється освітніми інституціями (освітніми закладами, програмами, навчальними предметами), визначається масштабами освітньої діяльності педагогів, мірою залучення соціокультурного оточення до здійснення освітньої діяльності. Безпосередню взаємодію учасників освітнього процесу ми вважаємо провідною характеристикою освітнього середовища.

Аналіз наукової літератури у підрозділі 1.1, дозволяє зробити висновок, що під *освітнім середовищем* учасників освітнього процесу науковці розуміють педагогічно організовану цілісну систему умов, якими забезпечується їхня активна взаємодія в межах закладу освіти, яка спрямована на їхній особистісний розвиток та освітню діяльність. Освітнє середовище для здобувачів освіти формується як відкрита освітня система, якою забезпечується цілеспрямована взаємодія між всіма суб'єктами освітнього процесу. Розвитку освітніх можливостей середовища навчання учнів закладів загальної середньої освіти сприяє творча, інноваційна діяльність усіх учасників освітнього процесу – учителів та учнів.

Освітнє середовище початкової школи О. Кізь визначає як безпечне, за умов, що учасники освітнього процесу виявляють до нього позитивне ставлення,

між ними налагоджена міжособистісна взаємодія, вони висловлюють задоволення потреб у захищеності від дії джерел небезпек. Щоденне проєктування та створення безпечного освітнього середовища для учнів повинно відповідати віковим та статевим особливостям молодших школярів, сприяючи розвитку їхнього особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу [120, с. 189].

Безпечне освітнє середовище В. Вітюк розглядає як «комфортне», «ефективне», «оптимальне», «гуманне», «сприятливе» для відносин, діяльності та гармонійного особистісного розвитку його суб'єктів [57, с. 167].

Водночас слід зазначити, що функціонування сучасних закладів освіти в умовах воєнного стану насичує педагогічний процес стресовими чинниками ускладнення умов життєдіяльності громадян країни, якими деформується освітнє середовище, збільшується ймовірність наростання тривожності, агресивності, конфліктності та фрустрації серед учасників освітнього процесу. Внаслідок цього загострюється їхня потреба у стабільності, безпеці та порядку, у захисті від психологічних та фізичних небезпек.

Як зазначає К. Варивода [48, с.18], безпечне освітнє середовище в закладах загальної середньої освіти здатний створити педагог для якого є притаманним:

- готовність будувати навчально-виховний процес на засадах педагогіки оптимізму та успіху, створення толерантної атмосфери, педагогічної підтримки учнів та антистресового менеджменту в школі, психотерапевтичної спрямованості освітнього процесу;
- обізнаність із процесами міжособистісних стосунків та спілкування, уміння налаштовувати взаємовідносини між учнями, готовність до створення сприятливого психологічного мікроклімату в колективах учнів;
- високий рівень професійного здоров'я учителя, який дозволяє приділяти учням належну увагу, здійснювати індивідуальний підхід та створювати ситуації успіху;
- здатність до концентрації уваги на позитивних моментах життя, відкритість для дружніх стосунків з усіма учасниками освітнього процесу, уміння

створювати навколо себе ауру доброзичливості, знімати внутрішню напругу та негативні емоційні стани;

- позитивно-висока самооцінка та самоствавлення у створенні позитивної психологічної атмосфери у взаємодії з учнями на уроках;

- сформованість індивідуального стилю педагогічного спілкування, що впливає на розвиток в учнів таких особистісних якостей як самостійність, ініціативність та альтруїзм, об'єктивність та ін.

Підготовка майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища сьогодні відбувається для здійснення їхньої майбутньої професійно-педагогічної діяльності в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови країни. Тому, далі розглянемо сутність понятійного конструкту «умови воєнного стану».

Поняття «умова» визначається Великим тлумачним словником сучасної української мови [51, с. 506] як середовище, яке робить можливим здійснення будь-чого або цьому сприяє. Філософський енциклопедичний словник [263, с. 707] трактує термін «умова» як складову станів та взаємодій об'єктів, що уможливають існування певних явищ. В контексті нашого дослідження поняття «умови» ми розглядаємо як обставини забезпечення безпеки життєдіяльності людини, спрямовані на становлення і розвиток її складових.

Термінологічний конструкт «воєнний стан» визначається як піддання населення країни високому ризику в небезпечних ситуаціях збройного протистояння, наслідком якого можуть ставати безпосередні напади на цивільне населення, велика кількість жертв через нерозбірливість ведення бойових дій (Що повинен знати кожен українець в умовах війни: правила та поради, 2022 р.). Не маючи змоги контролювати воєнні дії, цивільне населення може адаптувати свою поведінку для мінімізації загроз, щоб не постраждати від цих дій, вживаючи, за потреби, відповідних до цих загроз заходів безпеки [170, с. 4]. Навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану має специфічні негативні особливості, оскільки учасники освітнього процесу частину часу мають перебувати у сховищах, покидати свої помешкання. Вони повинні пристосуватися

до умов навчання, коли частина їх виїхала та продовжує освітню діяльність за кордоном, але більша частина залишилася вдома та продовжує навчання в умовах воєнного стану.

Будучи стресовим чинником для людини, війна робить особливо вразливими учнівську молодь та студентів, які потребують підтримки морально-психологічних станів, викликаних переїздом до іншої місцевості проживання, втратою рідних та близьких людей, існуванням розмовних бар'єрів спілкування під час перебування за кордоном. В ситуації воєнного стану у молодих людей часто порушуються потреби в живому спілкуванні, виникають почуття невпевненості в майбутньому, втрачаються домівки, заклади освіти. До негативних коректив, яких внесла війна в освітній процес сучасних студентів та учнів закладів загальної середньої освіти [279], відносять дистанційну форму навчання, якою розділені учні та вчителі, викладачі та студенти та обумовлені труднощі в навчанні дисциплінам прикладного спрямування, а також гіподинамія здобувачів освіти, викликана їхньою малорухливістю.

Вимушена зміна окремими учнями та студентами свого місця проживання, розірваний стан багатьох їхніх родин ставить актуальне питання щодо визначення способів продовження навчання в інших вітчизняних або закордонних закладах освіти [112]. Громадяни України, які продовжуватимуть навчання в закордонних закладах освіти мають опанувати іноземну мову, здійснювати адаптацію до умов життя за кордоном.

Дія воєнного стану та бойові дії в Україні обумовлюють необхідність обізнаності кожного українця щодо правил дій та поведінки в цих умовах. Функціонування вищої педагогічної освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсифікацією пошуку нових інноваційних форм організації та методів професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів [194, с. 7].

Організація освіти в умовах воєнного стану обумовлена відсутністю в частині населених пунктів України можливості надання здобувачам якісних освітніх послуг внаслідок руйнування їхньої інфраструктури, будівель освітніх

закладів, бібліотек, фізкультурно-оздоровчих та спортивних об'єктів та ін. В таких умовах, за Наказом МОН України «Про організацію освітнього процесу» № 1/3371-22 від 06.03.2022 р., пріоритетом визначено «...забезпечення максимально можливої безпеки для кожної дитини, кожного працівника системи освіти» [183]. В умовах існування реальної загрози для життя та здоров'я населення, щоденне оголошення в більшості регіонів повітряних тривог, роботу вітчизняних закладів освіти зорганізовано в залежності від конкретних ситуацій: тимчасове призупинення освітнього процесу; організація процесу навчання за змішаною чи дистанційною формами його організації з використанням наявних електронних ресурсів (Viber, Telegram, Whats App, ZOOM, Google Clasroom тощо)та звертаючи увагу на необхідність психологічної підтримки дітей.

Освітнє середовище закладів освіти повинно бути безпечним для відчуття дітьми власної захищеності, впроваджуючи, водночас, концептуальні вимоги Нової Української школи [188]. Планування безпечного освітнього середовища для учнів молодших класів повинно враховувати теорії розвитку дитини, обґрунтованих у працях Л. Виготського, Е. Еріксон, Ж. Піаже та ін. Це середовище створюється вчителем початкової школи, забезпечуючи задоволення базових потреб учнів у безпечній організації навчання на засадах поважного та відповідального ставлення до всіх учасників освітнього процесу [254, с. 6].

Складність та відповідальність завдання щодо створення ефективної системи освіти молодших школярів потребує дієвого інструментарію, яким може стати, за В. Товт [254], внутрішній нормативний документ закладів загальної середньої освіти «Кодекс безпечного освітнього середовища», спрямований на навчання учнів і дорослих безпечній взаємодії та організації освітнього процесу, захист дітей від потенційно-можливих небезпек, у тому числі й викликаних уведенням в країні воєнного стану. Реалізація такого Кодексу потребує розробки та запровадження освітнім закладом критеріїв безпеки учасників освітнього

процесу, їхнього ознайомлення зі специфічними особливостями функціонування безпечного освітнього середовища.

У цих умовах базовим компонентом професійної освіти та визначальним чинником підготовки майбутніх учителів має стати першочергове *формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища*. Створення безпечного освітнього середовища передбачає переорієнтацію психолого-педагогічної підготовки на формування асертивної поведінки, розвиток рефлексії, вмінь щодо розпізнавання емоційних станів, мотивів поведінки, наслідки вчинків, готовності до профілактики деформацій та деструктивних змін особистості, формування саногенного мислення, розвиток індивідуального стилю педагогічної взаємодії та спілкування, умінь із саморегуляції емоційних станів.

Підготовка майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану повинна здійснюватися сьогодні під час викладання всіх навчальних дисциплін. Майбутні вчителі мають опанувати питання впливу професійного здоров'я вчителя на стан здоров'я учнів, на ефективність процесу навчання та виховання учнів, формування професійної стресостійкості. Сучасний вчитель початкової школи повинен бути для учнів не лише педагогом, партнером зі спілкування, а й певною мірою й психотерапевтом, людиною, здатною допомогти учням жити у злагоді з оточуючими та з самим собою.

Як зазначає Г. Мешко [175, с. 114], усвідомленню майбутніми учителями найвищої цінності здоров'я учнів, необхідності його зміцнення та збереження сприяє вивчення питань стану здоров'я учнів, стресової тактики педагогічного впливу, способів забезпечення емоційного комфорту та оптимального психологічного клімату для учнів у закладі освіти, профілактики дидактогеній та неврозів, особливостей спілкування з дітьми, що пережили нервові потрясіння, оволодіння тактикою педагогічної підтримки дітей, методами та прийомами психолого-педагогічної корекції станів учасників освітнього процесу, допомоги учнями в опануванні навичками саморегуляції.

На підставі проаналізованих літературних джерел та уточнення змісту базових понять дослідження понятійний конструкт *«формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану»* нами визначається як цілеспрямоване становлення та розвиток інтегральних, цілісних особистісних якостей, необхідних для проєктування освітнього процесу з формування в учнів початкової школи ключових і предметних компетентностей та забезпечення творчої реалізації освітніх проєктів під впливом освітньо-професійної діяльності, що обумовлює навченість створенню педагогічно організованої, цілеспрямованої відкритої системи природної та штучної безпечної взаємодії учасників освітнього процесу, визначення форм його організації в умовах вимушеної зміни учнями та педагогами місць свого проживання, розірваності родин внаслідок воєнних дій, результатом чого є досягнення майбутніми вчителями певних рівнів професійної компетентності та усвідомлення своєї ролі в захисті дітей від потенційно-можливих небезпек та їхньої педагогічної підтримки у професійно-педагогічній діяльності.

2.3. Організаційно-педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі у визначених педагогічних умовах

Модернізація сучасної педагогічної освіти ґрунтується на інноваціях у сфері неперервності та багатoproфільності системного навчально-методичного забезпечення процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Педагогічна практика засвідчує, що для створення системного навчально-методичного забезпечення необхідним є усвідомлення сучасних вимог до його проєктування як цілісної освітньої системи. Слід зазначити, що питання розробки методичного забезпечення готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану дотепер залишається недостатньо розкритим у науково-педагогічній практиці.

Для розробки педагогічної моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану важливим є визначення чинників, що спричинили виникнення цієї проблеми в теорії та практиці вищої педагогічної освіти.

По-перше, відбулися кардинальні зміни життєдіяльності суспільства в умовах воєнного стану, що суттєво змінило наші уявлення про характеристики методичного супроводу підготовки майбутніх учителів початкової школи, зорієнтованого на проєктування та реалізацію безпечного освітнього середовища молодших школярів.

По друге, відбулися суттєві зміни в усвідомленні суспільством змісту сучасної початкової освіти: його наповнення та реалізація передбачають не лише реалізацію навчально-виховного процесу, спрямованого на формування в учнів предметних та ключових компетентностей, а й створення в закладах загальної середньої освіти безпечних умов перебування для всіх учасників освітнього процесу, спрямованих на уникнення проявів небезпечних чинників джерел небезпеки воєнного характеру.

По третє, змінилися самі суб'єкти освітнього процесу, до яких відносяться вчителі, учні, батьки та соціальне оточення, які мають передавати дитині знання про правила та вимоги безпечної життєдіяльності в умовах воєнного стану. Таким чином, сучасним розвитком початкової освіти затребувана нова її організація, що забезпечує проєктування та реалізацію безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. Це обумовлює необхідність створення в закладах освіти безпечних умов перебування для всіх учасників освітнього процесу за оновленим методичним супроводом цього процесу. Сучасні вчителі початкової школи чіткіше усвідомлюють свою соціальну роль, тісно пов'язують навчально-виховний процес зі створенням в закладах освіти безпечних умов перебування для всіх учасників освітнього процесу. Наслідком цього є активізація розробки методичного забезпечення готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в

умовах воєнного стану, яке вимагає іншої якості та змісту освітньо-професійної діяльності.

Моделювання методичних систем підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, як педагогічна проблема, обумовлено необхідністю підтримання на належному рівні якості початкової освіти молодших школярів, які сьогодні змушені її отримувати в умовах воєнного стану. Це потребує оновлення психолого-педагогічних підходів до навчання студентів проєктуванню та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, що сприятиме підвищенню якості професійної підготовки майбутніх учителів, а її науково-педагогічне обґрунтування потребує теоретичного обґрунтування правомірності застосування методики моделювання професійної підготовки.

Перспективне багатоаспектне планування підготовки майбутніх учителів початкової школи у сфері проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів тісно пов'язане з педагогічним моделюванням. В сучасному освітньому середовищі моделювання є дієвим методом дослідження освітнього простору закладах загальної середньої освіти, його оптимального проєктування, відбиваючи сутнісно-значущі сторони оригіналу засобами абстрагування та ідеалізації. В моделі, за Ю. Шапран [280, с. 39].

Будучи одним із універсальних методів у педагогічних дослідженнях, моделювання дає змогу вивчати явища педагогіки моделюючи понятійні, концептуально-цільові, змістові, процесуальні та результуючі сторони і характеристики навчально-виховного процесу в рамках досліджуваного освітнього середовища [162, с.13].

Ми поділяємо думку Є. Брижатога [42, с. 27], що моделювання є напрямом та засобом управління освітнім процесом. Цінність методу моделювання визначається на емпіричному рівні виконанням описово- констатувальної та вимірювальної функцій. Теоретичний рівень моделювання включає виконання

функцій з інтерпретації, пояснення та прогнозування становлення та розвитку досліджуваних педагогічних процесів [110, с. 82].

Педагогічне моделювання дає змогу розв'язувати завдання щодо інноваційних перетворень, спираючись на позитивний освітній досвід, накопичений в минулому, що оцінюється для вибору з минулих дій тих, які є придатними для актуальних ситуацій професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. В педагогічній діяльності R.Bourdoncle (1993) визначає не стільки додержання педагогічних принципів і алгоритмів, скільки виконання імпровізаційних дій у постійно змінюваних умовах. Вибір моделей підготовки майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів передбачає уявний розгляд потенційно-можливих варіантів дій з аналізом їхніх можливих результатів.

Моделювання підготовки майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі включає розв'язок ряду дослідницьких проблем щодо обґрунтування сукупності педагогічних чинників та умов реалізації оптимальних варіантів цього процесу. Зміст такого моделювання потребує визначення внутрішніх чинників, педагогічних умов та складових компонентів професійно-педагогічної підготовки, обґрунтування її закономірностей та логічної послідовності розгортання навчально-виховного процесу в педагогічному закладі вищої освіти. Необхідність моделювання О. Гур'євська [82, с. 145] обґрунтовує спроможністю цього методу щодо пізнання процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, пояснення та прогнозування його розвитку, що дає можливість управляти ним, створювати ідеальні уявні образи у складі педагогічного обґрунтування педагогічних технологій.

Загально визнаним є те, що модель виступає результуючим продуктом процесу моделювання, є системним об'єктом із власною структурою, що висвітлює функціональну аналогію оригіналу чи прототипу [13, с. 84].

В процесі моделювання важливим є визначення провідних джерел для побудови моделі, якими в нашому дослідженні були:

- соціальне замовлення щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, визначене в освітніх та безпекових нормативно-правових документах, традиціях та нормах, об'єктивними освітніми потребами суспільства і окремих учасників освітнього процесу, що вимушені здійснювати свою життєдіяльність в умовах воєнного стану;

- вітчизняний та закордонний досвід з підготовки майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, традиції та інноваційні тенденції його розвитку;

- соціально-економічні зміни в професійно-педагогічній діяльності майбутніх учителів початкової школи, викликані умовами воєнного стану в країні;

- сучасний стан психолого-педагогічної науки в галузі підготовки майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів;

- сучасні теоретичні концепції розвитку моделювання в науці та практиці;

- досвід педагогічного моделювання накопичений в теорії і методиці професійної освіти.

Зазначені нами джерела створення моделі впливають на процес моделювання та його результат – модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Основним засобом проєктування та реалізації в освітній діяльності методологічних, функціональних засад, етапів, змісту, методів, форм організації, засобів навчання та педагогічної діагностики сформованості готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі визначено модель формування досліджуваного феномену в єдності концептуально-цільового, змістового, процесуального та результативно-діагностувального блоків (рис. 2.3).

Рис 2.3. Організаційно-педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Концептуально-цільовий блок моделі включає наукові засади (мету, методологічні підходи та принципи) формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану. Мета функціонування моделі визначає алгоритм забезпечення цілеспрямованого формування у майбутніх учителів готовності до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. Вона є складною інтегративною якістю особистості, що характеризується наявністю знань, умінь, пізнавальних мотивів та ціннісних ставлень, які обумовлюють стан готовності цього виду.

Розроблена та обґрунтована модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі базується на комплексному використанні компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, системного, аксіологічного та середовищного методологічних підходів.

Аксіологічний підхід до розв'язання безпекових проблем у галузі освіти передбачає формування гуманістичного типу особистості майбутнього вчителя [34].

Діяльнісний підхід сприяє стимулюванню пізнавальних дій, актуалізує творчий потенціал студентства, формує прагнення до дій та удосконалення учасників освітнього процесу [83].

Компетентнісний підхід спрямований на формування у майбутніх учителів спеціальних, базових та ключових компетентностей, необхідних для ефективного проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану [139].

Особистісно-орієнтований підхід спрямований на розвиток учасників освітнього процесу як цілісних особистостей та визначає найвищою цінністю їхнє фізичне, психологічне, моральне та соціальне здоров'я [274].

Середовищний підхід визначає систему професійно-педагогічних дій учасників освітнього процесу в освітньому просторі педагогічного закладу вищої

освіти, спрямованих на набуття ними знань, умінь та ціннісних орієнтацій для успішного проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану [96, с. 114].

Системний підхід спрямований на формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів на засадах цілісного розкриття складових професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, виявлення їхніх взаємозв'язків та механізмів взаємовпливу [5].

Обґрунтування моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі здійснено на засадах принципів гуманітаризації, гуманізації, цілеспрямованості, послідовності, єдності виховання та навчання, просупільної та професійної спрямованості, зв'язку із життям.

Змістовий блок моделі розкриває сутність навченості проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, виокремлює структурні складові цієї діяльності і містить навчальний змістовий модуль «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» та вибіркочу навчальну дисципліну «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 013 Початкова освіта (додаток В, Г).

Аналіз існуючої системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів вказує на існування протиріччя між потребою у проєктуванні та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану та недостатньою розробленістю науково-методичного супроводу навчання цьому в педагогічних закладах вищої освіти. Це протиріччя актуалізує питання визначення змісту, етапів, методів, засобів та педагогічних умов професійно-педагогічної підготовки, якими забезпечуватиметься ефективно

формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Визначено змістову структуру готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, складниками якої є комунікативна, функціональна, когнітивна та педагогічна готовність. Студенти опановують під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін: обов'язковою – «Культура здоров'я особистості», яка є основою у структурі змістового компоненту організаційно-педагогічної моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Для повноформатного змістового наповнення формування готовності нами розроблені такі вибіркові курси: «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях», «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій», «Особливості організації роботи вчителів в умовах воєнного стану», а також розроблено зміст і структуру готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі на основі Стандарту вищої освіти України I (бакалаврського) рівня галузі знань-01 Освіта/Педагогіка, спеціальність-013 Початкова освіта, доповнено аспектами фізичної, психологічної, екологічної, інформаційної та соціальної безпеки (додаток Д) .

Програма вивчення змістового модуля «Проектування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі» та вибіркова навчальна дисципліна «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» укладена відповідно до освітніх програм підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта, яка може бути органічно введена до змісту однієї з навчальних дисциплін: «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» або «Організація і управління освітнім процесом у НУШ», особливо під час ведення воєнних дій на території України (метою програми є навчити майбутніх учителів методологічним підходам, принципам, змісту

діяльності з проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану; завданням програми є оволодіння студентами сутністю, особливостями, досвідом та педагогічними умовами, уміннями здійснення організаційно-методичного супроводу процесу проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу) (Додаток Е).

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ п/п	Результати навчання (Програмні результати навчання (ПРН))	Компетентності
1.	<p>ПР-02. Управляти професійною діяльністю та проектами в ЗЗСО, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК) <i>ЗК1.</i> Здатність до розуміння основних педагогічних парадигм, наукових підходів, теорій та концепцій з метою формування теоретичного педагогічного мислення, вільного та осмисленого використання термінологічного апарату основ педагогіки та психології початкової освіти. <i>ЗК3.</i> Готовність до визначення ефективності та оптимальності освітнього процесу. <i>ЗК7.</i> Здатність генерувати нові ідеї (креативність) під час вирішення освітньо-наукових і практичних задач, у тому числі у міждисциплінарних галузях.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК) <i>ФК1.</i> Здатність до володіння системою методологічних принципів навчально-виховної й освітньої діяльності. <i>ФК4.</i> Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку. <i>ФК5.</i> Здатність проводити діагностування результатів навчання і виховання у закладі освіти. <i>ФК6.</i> Готовність до педагогічної діяльності за основними навчальними програмами.</p>
2.	<p>ПР-07. Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК) <i>ЗК2.</i> Здатність до критичного аналізу і оцінки сучасних напрямків, шляхів і засобів вдосконалення освітнього процесу. <i>ЗК3.</i> Готовність до визначення ефективності та оптимальності освітнього процесу.</p>

	мотивацію до навчання.	<p>ЗК4. Готовність до проведення діагностики особистості учня (якостей, властивостей, мотивації, установок, особливостей та ін.).</p> <p>ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) під час вирішення освітньо-наукових і практичних задач, у тому числі у міждисциплінарних галузях.</p> <p>ЗК8. Здатність до використання варіативних моделей мети, змісту, методів та форм організації процесу початкової освіти.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p> <p>ФК1. Здатність до володіння системою методологічних принципів навчально-виховної й освітньої діяльності.</p> <p>ФК2. Здатність до застосування індивідуальних, парних, групових, колективних форми навчання і виховання учнів.</p> <p>ФК4. Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p> <p>ФК6. Готовність до педагогічної діяльності за основними навчальними програмами.</p>
3.	<p>ПР-08. Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу ЗЗСО, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК)</p> <p>ЗК1. Здатність до розуміння основних педагогічних парадигм, наукових підходів, теорій та концепцій з метою формування теоретичного педагогічного мислення, вільного та осмисленого використання термінологічного апарату основ педагогіки та психології початкової освіти.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p> <p>ФК1. Здатність до володіння системою методологічних принципів навчально-виховної й освітньої діяльності.</p> <p>ФК4. Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p> <p>ФК6. Готовність до педагогічної діяльності за основними навчальними програмами.</p>

4	<p>ПР-13. Організувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно проєктувати навчальні осередки у класі спільно з учнями, з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК) ЗК8. Здатність до використання варіативних моделей мети, змісту, методів та форм організації процесу початкової освіти.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК) ФК2. Здатність до застосування індивідуальних, парних, групових, колективних форми навчання і виховання учнів. ФК4. Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p>
---	---	---

Процесуальний блок моделі включає етапи, методи, методичні прийоми, форми організації та засоби формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

В ході впровадження моделі визначено три етапи (базово-пропедевтичний, технологічний та професійної майстерності), під час яких використовувалися інноваційні активні, інтерактивні методи навчання та інформаційно-комунікаційні засоби, що відповідало змістові обов'язкових, вибіркового навчальних дисциплін та позааудиторної роботи зі студентами.

Під час першого, базово-пропедевтичного етапу, здійснювалося формування когнітивної готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. В ході його студенти набували базових науково-теоретичних знань із цієї проблеми, знайомилися з технологіями проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, застосовували тільки базові технології.

На другому, технологічному етапі впровадження організаційно-педагогічної моделі, здійснювалося формування функціональної готовності майбутніх учителів з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів у професійно-педагогічній діяльності. Метою цього етапу було оволодіння здобувачами освіти алгоритмами дій щодо реалізації окремих технологій проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища.

Впровадження в організаційно-педагогічній моделі третього етапу професійної майстерності було спрямовано на формування педагогічної та комунікативної готовності студентів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища у професійно-педагогічній діяльності, набуття майбутніми педагогами складових педагогічної майстерності: педагогічного такту, мовлення та педагогічної техніки [16].

Ефективному формуванню готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі сприяє використання в моделі методів, організаційних форм та засобів навчання. Для цього нами розроблена методика навчання проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, яка потребує застосування сукупності знань та вмінь із безпеки та проєктної діяльності. Такий процес підготовки складається з розв'язання проєктних завдань та їхньої реалізації.

Розкриття змісту та сутності проєктної діяльності здійснюється за традиційними організаційними формами навчання: лекції, лабораторні, практичні та самостійні роботи. Особливе значення для формування в студентів проєктної компетентності мають евристичні методи, дискусії, рішення проєктних завдань та кейс-метод. Забезпечувана, в ході навчання проектування, цими методами інтелектуальна діяльність сприяє розвитку у студентів проєктного мислення. Досить ефективним в цьому плані є *евристичний метод* із теорії розв'язання винахідницьких задач [2]. Провідною складовою в теорії алгоритмізації вирішення винахідницьких задач виступають елементарні логічні міркування, які допомагають пошуку оригінальних рішень. Адаптацію методу евристичних прийомів, до умов професійно-педагогічної підготовки, нами здійснено шляхом обґрунтування способів пошуку правильних рішень за наступною послідовністю: усвідомлення мети творчого завдання; аналіз умов та змісту завдання; пошук способів рішення та їхнє обговорення; реалізація знайдених рішень на практиці. У цій послідовності визначальним пунктом виступає пошук рішення.

Активізації пошукової діяльності студентів сприяє використання *кейс-методу*, яким не даються однозначні вказівки щодо виконання конкретних пошукових дій [79, 180, с.105]. В ході багатоваріантного цілеспрямованого пошуку студенти створюють уявні образи ідеально-можливих кінцевих результатів, які в реальності можуть бути недосяжними, але наближення до них під час проєктування безпечних умов функціонування освітнього середовища для молодших школярів є, безперечно, правильним напрямком. За такого підходу у студентів розвивається комплекс інтелектуальних умінь з удосконалення освітнього простору, його безпекових показників.

Кейс метод ґрунтується на приписах, складених на засадах сукупності понять з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, інтегрованих у типові групи поведінкових ситуацій, що мають спільну логіку вивчення. Наприклад, вивчення алгоритму процесу створення безпечного освітнього простору передбачає визначення: об'єкту, що підлягає обґрунтуванню; вихідних даних, що забезпечують оптимальне досягнення безпеки освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти; умов, для яких відбувається процес проєктування; оснащення інструментального забезпечення та послідовності його здійснення; результату проєктної діяльності; специфічних відмінних рис створення безпечного освітнього простору.

На першому (базово-пропедевтичному) етапі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану студенти опановують, за певною логікою, алгоритм цієї діяльності. На наступних етапах (технологічному та професійної майстерності) майбутні вчителі самостійно аналізують можливу послідовність створення безпечного освітнього середовища.

Виходячи з того, що формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі складається з ряду самостійних та взаємопов'язаних між собою етапів, далі розкриємо логічну структуру цього процесу. Послідовність етапів створення безпечного освітнього

середовища визначається: характером джерел небезпеки, аналіз яких є початковим етапом проєктної діяльності цього виду; рівнем та особливостями проєктних завдань, над розв'язанням яких працюють студенти; новизною та оригінальністю прийнятих рішень.

Для здійснення проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі нами запропонований алгоритм, що містить три етапи: підготовка нормативно-правового обґрунтування особливостей організації безпечних умов навчання під час воєнних дій; розробка методичних рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо дій в разі виникнення небезпечних ситуацій та ризиків під час воєнного стану; презентація та захист проєкту його розробниками.

Проєктна діяльність студентів складається, в основному, з аналізу інформації щодо організації безпечних умов навчання учнів в умовах воєнного стану та розробки методичних порад учасникам освітнього процесу щодо дій та правил поведінки в разі виникнення небезпечних для їхнього життя ситуацій. Тут слід більше орієнтуватися на вивчення таких правил безпечної поведінки, які є найбільш доступними для розробки студентами. По мірі набуття майбутніми вчителями досвіду та знань зміст їхньої проєктної діяльності може змінюватися, а регламентація їхніх дій викладачами може поступово обмежуватися, надаючи більшої самостійності студентам у розв'язанні завдань, які виникають в ході проєктування безпечного освітнього середовища молодших школярів. Цей процес можна вважати завершеним, у разі, що більшість студентів презентують критично осмислені та обґрунтовані варіанти методичних рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо дій в разі виникнення небезпечних ситуацій та ризиків під час воєнного стану.

Серед засобів навчання проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в моделі формування у студентів готовності цього виду нами виділені нормативно-правові документи (накази, листи, інструкції), офіційні сайти установ та організації, посібники, методичні рекомендації, що

містять інформацію з організації безпечних умов навчання в умовах воєнного стану, необхідні для опанування майбутніми вчителями основами створення безпечного освітнього середовища.

Результативно-діагностувальний блок моделі ілюструє особливості виявлення набутих майбутніми вчителями початкової школи якісних рівнів готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Він представлений засобами діагностування сформованості готовності цього виду в майбутніх учителів на засадах виділених критеріїв, показників та рівнів.

До критеріїв формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі нами віднесені: когнітивний (теоретичні знання про сутність, особливості проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища); операційно-діяльнісний (методичні вміння щодо застосування у професійно-педагогічній діяльності методів проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища); особистісно-емпатійний (сформованість особистісних якостей необхідних для допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривогам, горя, викликаних воєнним станом); компетентісно-педагогічний (визначає педагогічну майстерність щодо володіння навичками педагогічного такту, технікою та мовленням задля підтримки дітей у військовий час, надання емоційної допомоги для того, щоб стати надійним помічником дитини в ситуаціях емоційного напруження).

Визначено та обґрунтовано рівні готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану: особистісно-орієнтований (високий), колективно-орієнтований (середній) та репродуктивно-орієнтований (початковий).

До педагогічних умов, якими визначається ефективність формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища нами віднесені:

- застосування широкого набору методів формування стійкої позитивної освітньо-професійної мотивації майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів;

- поетапне формування готовності учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, починаючи з першого, базово-пропедевтичного етапу, з формування когнітивної готовності майбутніх учителів, через другий, технологічний етап із оволодіння здобувачами освіти алгоритмами дій щодо реалізації окремих технологій створення безпечного освітнього середовища, до третього етапу професійної майстерності, спрямованого на формування педагогічної та комунікативної майстерності студентів щодо реалізації безпечного освітнього середовища у професійно-педагогічній діяльності;

- інтеграція проєктної діяльності та професійно-педагогічної підготовки щодо реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів до змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін засобами впровадження до змісту професійної підготовки майбутніх учителів навчального змістового модуля «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі».

Описана модель є абстрактно-описовою, може бути ефективно використана в процесі професійно-педагогічної підготовки та є освітньою програмою з визначення мети, завдань, методів, форм організації та засобів формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі [17].

Здійснений процес моделювання професійно-педагогічної підготовки сприятиме поетапній корекції завдань, змісту та організаційної системи методики формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища на підставі прогностичних припущень щодо отримання очікуваних результатів, що надаватиме такому процесу навчання

більшої гнучкості, альтернативності та особистісної орієнтації в максимальній індивідуалізації освітніх траєкторій для всіх учасників освітнього процесу.

Висновки до другого розділу

1. Актуалізовано необхідність формування у майбутніх учителів готовності до створення та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану. Встановлено, що безпека під час перебування всіх учасників освітнього процесу в закладі освіти має бути пріоритетом і передбачає їхню максимальну захищеність, комфортність перебування. Специфічною особливістю створення безпечного освітнього середовища майбутніми вчителями початкової школи визначено те, що вони працюватимуть із дітьми молодшого шкільного віку, які є особливо вразливими в умовах воєнного стану та потребують більш, ніж будь-хто інший, психолого-педагогічної допомоги та підтримки.

2. З використанням проблемного та типологічного підходів для визначення актуальних аспектів у наукових розвідках вітчизняних учених, визначено необхідність змістового доповнення підготовки майбутніх учителів для сучасної початкової школи знаннями, вміннями й навичками проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школи в умовах воєнного стану. Доведено, що створення безпечного освітнього середовища для учнів залежить головним чином від педагогів, до яких висуваються певні вимоги щодо їхньої професійно-педагогічної підготовки, особливостей сприйняття процесу навчання, учнів і самого себе, способів спілкування, взаємодії та поведінки.

3. Науково обґрунтовано і розроблено зміст формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану. Доповнено його розробленими нами вибіркоким освітнім компонентом «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі». Розроблено змістовий субмодуль «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища учнів як проблема

педагогічної теорії і практики» до робочих навчальних програм освітніх компонентів «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» та «Організація і управління освітнім процесом у НУШ», а також була розроблена вибіркова навчальна дисципліна «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану»».

4. На підставі проаналізованих літературних джерел та уточнення змісту базових понять дослідження понятійний конструкт *«формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану»* нами визначається як цілеспрямоване становлення та розвиток інтегральних, цілісних особистісних якостей, необхідних для проектування освітнього процесу з формування в учнів початкової школи ключових і предметних компетентностей та забезпечення творчої реалізації освітніх проєктів під впливом освітньо-професійної діяльності, що обумовлює навченість створенню педагогічно організованої, цілеспрямованої відкритої системи природної та штучної безпечної взаємодії учасників освітнього процесу, визначення форм його організації в умовах вимушеної зміни учнями та педагогами місць свого проживання, розірваності родин внаслідок воєнних дій, результатом чого є досягнення майбутніми вчителями певних рівнів професійної компетентності та усвідомлення своєї ролі в захисті дітей від потенційно можливих небезпек та їхньої педагогічної підтримки у професійно-педагогічній діяльності.

5. Виокремлено та обґрунтовано критерії (когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційний, психолого-педагогічний), показники та рівні (особистісно-орієнтований (високий), колективно-орієнтований (середній) та репродуктивно-орієнтований (початковий)) готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

6. Розроблена та обґрунтована організаційно-педагогічна модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього

середовища у початковій школі базується на комплексному використанні компетентнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, системного, аксіологічного та середовищного методологічних підходів. Визначено змістову структуру готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, складниками якої є комунікативна, функціональна, когнітивна та педагогічна готовність.

7. Виявлено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі (застосування широкого набору методів формування стійкої позитивної освітньо-професійної мотивації майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; поетапне формування готовності вчителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, починаючи з першого, базово-пропедевтичного етапу, через другий, технологічний етап до третього етапу професійної майстерності; інтеграція проєктної діяльності до змісту професійної підготовки майбутніх учителів шляхом впровадження до змістового наповнення професійної підготовки майбутніх учителів освітнього змістового модуля «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі», введення змістового субмодуля «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища учнів як проблема педагогічної теорії і практики» до робочих навчальних програм освітніх компонентів «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» або «Організація і управління освітнім процесом у НУШ»).

Основні ідеї та положення другого розділу відображені в наступних публікаціях автора [17, 19,25].

РОЗДІЛ 3.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Завершальним етапом здійсненого дослідження стало проведення педагогічного експерименту, узагальнення та інтерпретація його результатів. У третьому розділі дано загальну характеристику дослідно-експериментальної перевірки результативності впровадження та ефективності педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

3.1. Організація педагогічного експерименту: етапи та методика формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Метою педагогічного експерименту стала дослідна перевірка ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Дієвими чинниками впливу на формування готовності цього виду є рівень сформованості професійно-педагогічних знань і вмінь, розвиток та спрямованість мотивації на оволодіння особистісними якостями, необхідними для створення безпечного освітнього простору в закладах загальної середньої освіти.

Педагогічний експеримент проводився на базі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. В дослідно-експериментальній роботі взяли участь 405 майбутніх учителів, які здобувають

педагогічну освіту за спеціальністю 013 Початкова освіта та 34 науково-педагогічних працівника. Пролонгована за характером експериментальна робота тривала впродовж 2021–2023 навчальних років (додаток О).

Констатувальний педагогічний експеримент був спрямований на визначення рівнів сформованості показників готовності майбутніх учителів молодших школярів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі: когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-емпатійний та компетентісно-педагогічний.

Дослідно-експериментальна робота була організована на засадах принципів наукової обґрунтованості діагностичних методик, забезпечення конфіденційності отриманих індивідуальних результатів діагностики, об'єктивності результатів оцінювання та реальності умов професійно-педагогічної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти.

Перший констатувальний етап експерименту, що проводився впродовж 2021–2022 навчального року, передбачав розробку діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості готовності здобувачів освіти до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів за обґрунтованими в підрозділі 2.1 критеріями, аналіз та узагальнення отриманих даних, встановлення кореляційних взаємозв'язків між рівнями готовності цього виду засобами емпіричних методів дослідження.

Реалізація зазначеної мети констатувального експерименту включала два етапи. Перший етап передбачав розробку та впровадження діагностичного інструментарію для вияву критеріїв та показників готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Для цього було здійснено аналіз сучасних методик психолого-педагогічних досліджень кількісно-якісних показників особистісно-професійного становлення майбутніх фахівців, якими супроводжується їхня освітньо-професійна діяльність та виявляється рівень сформованості знань, умінь, навичок та особистісних якостей.

Вибір необхідних засобів діагностики здійснювався на засадах їхньої відповідності завданням дослідження, доступності їхнього застосування, розуміння студентами доцільності необхідності діагностичних результатів. Дослідно-експериментальна робота передбачала застосування об'єктивних розрахункових методик. Результати експериментального дослідження отримувалися системою методів вимірювання стану готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів: спостереження, анкетування, тестування, аналіз успішності навчання студентів, виконання ними практичних, самостійних, контрольних робіт, індивідуальних дослідницьких завдань та ін.

Результати діагностики розкрили рівень пізнавальної активності студентів, їхню цілеспрямованість у виконанні завдань самостійної та індивідуальної роботи. Шляхом проведення опитування 196 студентів-бакалаврів (див. додаток Є) були отримані відповіді, якими виявлено початковий рівень когнітивної готовності, який характеризується не чітким розмежуванням понять «освітнє середовище», «безпека» та «безпечне освітнє середовище». У студентів викликала труднощі відповідь на питання щодо обізнаності з діями по проєктуванню безпечного освітнього середовища молодших школярів. Більшість здобувачів (87%) називали окремі чинники (забезпечення позитивних емоційних стосунків, недопущення насильства у всіх його проявах, створення комфортності освітнього середовища) та доповнювали відповіді ознаками задоволеності базових потреб молодших школярів у пізнавальній діяльності, підтримці та допомозі, збереженні їхньої самооцінки, розвиткові нахилів та здібностей. 25% опитаних продемонстрували правильне розуміння поняття та ознак безпечного освітнього середовища. Більшість студентів (75%) правильно визначили термін «безпека». Відповідь здобувачів на запитання «Які способи реалізації безпечного освітнього середовища Вами використовуються в повсякденній освітній діяльності?» були різними: виконання правил поведінки під час повітряної тривоги, правил безпечного поводження з вибухонебезпечними предметами, участь в анкетуванні

з профілактики та попередження булінгу, проведення годин спілкування з метою формування позитивного мікроклімату та толерантності в студентському колективі тощо. На питання щодо особистісно-професійних якостей та умінь необхідних для ефективного проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, відповіді розподілились наступним чином: 72% опитаних визначили адміністративно-комунікативні уміння, 27% відзначили вміння власним прикладом пропагувати соціально-емоційну грамотність, толерантність, вміння співпрацювати, навички ненасильницької комунікації.

Другий етап констатувального експерименту передбачав визначення рівнів готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Сформованість у майбутніх учителів професійно-педагогічної майстерності ми визначали за запропонованими I. Зязюном трьома рівнями:

- початковий рівень педагогічної умілості, який формується в процесі професійно-педагогічної підготовки студентів за освітньо-професійною програмою;
- середній рівень педагогічної майстерності, що формується впродовж перших років самостійної професійно-педагогічної діяльності, характеризується відпрацюванням вчителем індивідуального професійного стилю освітньої діяльності;
- високий рівень професійно-педагогічної творчості, який визначається пошуком вчителем інноваційних шляхів удосконалення педагогічної теорії та практики, підвищенням її ефективності та результативності. Це можуть бути наукові розвідки педагогів у вигляді інноваційних науково-методичних розробок, статей та їхні презентації, узагальнення та впровадження педагогічних інновацій [108].

Результати анкетування здобувачів освіти та вивчення показників сформованості педагогічної майстерності сприяли визначенню рівнів готовності

майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів за чотирма критеріями.

Когнітивний критерій. Високий (особистісно орієнтований) рівень готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів виявили 55 (28,1%) студентів, які дали правильні відповіді щодо розуміння понять та способів реалізації безпечного освітнього середовища (див. додаток Ж).

Середній (колективно орієнтовний) рівень готовності за когнітивним критерієм було виявлено у 63 (32,1%) здобувачів, які мали фрагментарні теоретичні знання, зазнали труднощів у встановленні взаємозв'язків між ключовими поняттями. Інтеграція ними теоретичних знань про дії з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів не мала ознак цілісної системи діяльності цього виду.

Початковий (репродуктивно орієнтований) рівень було виявлено у 78 (39,8%) студентів, які зазнавали суттєвих труднощів у тлумаченні базових понять, що вказує на елементарну сформованість системи професійно-педагогічних знань проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

Операційно-діяльнісний критерій. 39 (19,9%) студентів високого (особистісно орієнтованого) рівня готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів проявили знання та практичні вміння щодо різноплановості й широти спектру дій та способів здійснення цієї діяльності (див. додаток З).

Середній (колективно орієнтований) рівень готовності, за операційно-діяльнісним критерієм, продемонстрували 73 (37,2%) особи із частковою обізнаністю і володінням вміннями з виконання різнопланових дій та способів проєктування безпечного освітнього середовища молодших школярів.

Початковий (репродуктивно орієнтований) рівень готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших

школярів, за операційно-діяльнісним критерієм, продемонстрували 84 (42,9%) студенти, які виявили здатність до виконання окремих дій та способів діяльності цього виду.

Особистісно-емпатійний критерій. Високий (особистісно орієнтований) рівень показав сформованість лідерських якостей у 55 (28,1%) майбутніх учителів (див. додаток II): толерантність, комунікабельність, емоційна стійкість, наполегливість, гнучкість; розуміння студентами необхідності формування якостей, необхідних для допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривожності, горя, викликаних воєнним станом.

Середній (колективно орієнтований) рівень сформованості всіх зазначених вище особистісних якостей, вияв яких мав у 88 (44,9%) студентів ситуативний характер.

Початковий (репродуктивно орієнтований) рівень сформованості готовності до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів було виявлено у 53 (27,0%) осіб. Ці студенти проявили недостатню вмотивованість щодо допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривожності, горя, викликаних воєнним станом. Вони потребували додаткових виховних дій з боку викладачів для усвідомлення залежності ефективності проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів від сформованості лідерських особистісних якостей.

Компетентісно-педагогічний критерій. Високий (особистісно орієнтований) рівень вказує на сформованість таких складових педагогічної майстерності майбутніх учителів, як володіння навичками педагогічного такту, технікою та мовленням задля підтримки дітей у військовий час, надання емоційної допомоги для того, щоб стати надійним помічником дитини в ситуаціях емоційного напруження. Констатувальне дослідження сприяло виявленню високого рівня у 55 (28,1%) студентів, які були здатними до надання педагогічних впливів на здобувачів освіти з метою створення безпечного освітнього середовища (див. додаток I).

Середній (колективно орієнтований) рівень готовності, за компетентнісно-педагогічним критерієм, було виявлено у 74 (37,7%) осіб, які володіють такими складовими педагогічної майстерності як педагогічна техніка, педагогічне мовлення, педагогічний такт, але відчують певні труднощі в процесі проектування педагогічних впливів на інших учасників освітнього процесу.

Початковий (репродуктивно орієнтований) рівень виявили 67 (34,2%) майбутніх учителів, у яких сформованість складових педагогічної майстерності характеризувалася недостатньою ефективністю педагогічних впливів на інших.

У таблиці 3.1 представлені результати констатувального експерименту з оцінювання рівня готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

Таблиця 3.1

**Рівні готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації
безпечного освітнього середовища молодших школярів за результатами
констатувального експерименту**

Критерії готовності	Рівень розвитку							
	Початковий		Середній		Високий		Разом	
	Абс.	%	Абс.	%	Аб.	%	Абс.	%
Когнітивний	78	39,8	3	2,1	55	8,1	96	100
Операційно-діяльнісний	84	2,9	3	37,2	9	9,9	96	100
Особистісно-емпатійний	53	7,0	8	44,9	5	8,1	96	100
Компетентнісно-педагогічний	67	34,2	74	37,7	5	8,1	96	100

Результати констатувального експерименту вказують, що переважна більшість майбутніх учителів мають початковий та середній рівні готовності до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів і лише від 19,9% до 28,1 % студентам вдалося досягти високого рівня готовності цього виду.

Представлені на рис 3.1 дані констатувального експерименту, які ілюструють динаміку сформованості готовності студентів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

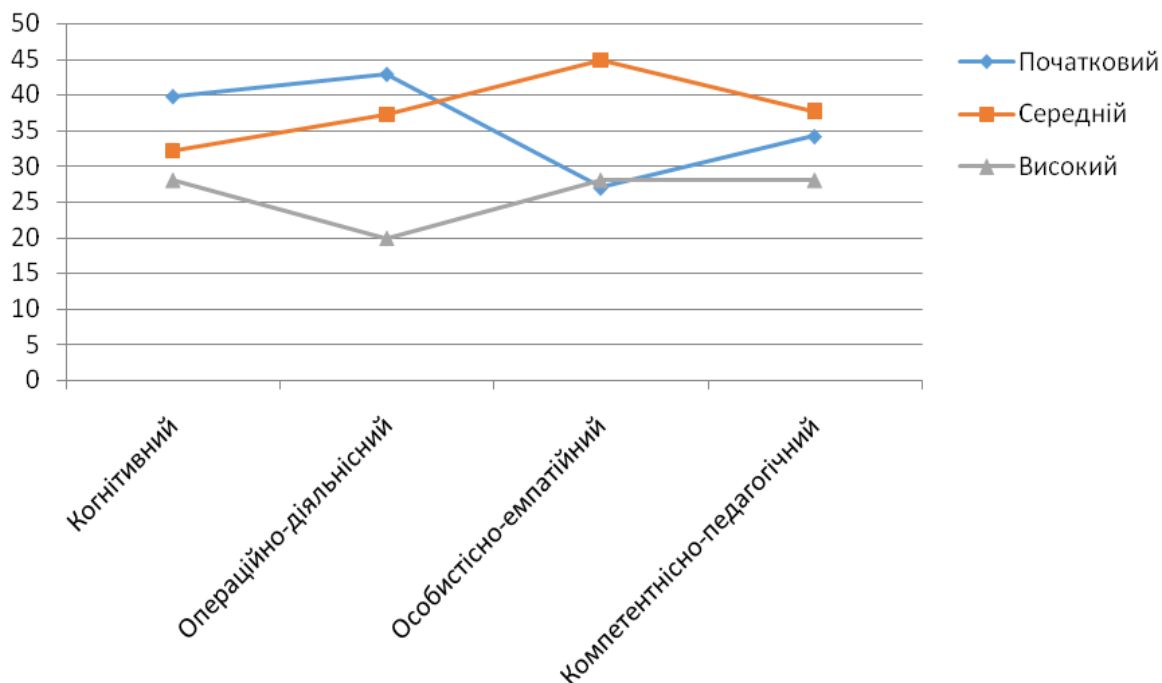

Рис. 3.1. Розподіл студентів за рівнями готовності до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів на етапі констатувального експерименту, (%)

Як бачимо, найнижче значення високого рівня готовності було виявлено за операційно-діяльнісним критерієм (19,9%), у той час як за всіма іншими критеріями 28,1% студентів досягли високого рівня. Це пояснюється недостатньою традиційною практичною підготовкою майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. Менше всього студентів із початковим рівнем (27,0%) було виявлено за особистісно-емпатійним критерієм готовності, тому що складові цього критерію (толерантність, комунікабельність, емоційна стійкість, наполегливість, гнучкість; розуміння студентами необхідності формування якостей, необхідних для допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривожності, горя, викликаних

воєнним станом) опосередковано формуються під час підготовки до інших видів професійно-педагогічної діяльності.

Отримані результати вказують на необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі шляхом впровадження розробленої нами моделі формування готовності цього виду.

Мета формувального педагогічного експерименту передбачала перевірку правильності гіпотези дослідження, яка полягає в припущенні, що формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів буде ефективним за умови його здійснення на засадах принципів гуманної педагогіки, комплексного поєднання компетентнісного, середовищного, діяльнісного, аксіологічного, особистісно орієнтованого та системного підходів до професійної освіти в сучасних закладах вищої освіти, особливістю якої є ефективна інтеграція діяльності з проєктування та способів реалізації безпечного освітнього середовища під час навчального процесу та позааудиторної освітньої діяльності студентів.

Проведення формувального педагогічного експерименту здійснено за представленими у другому розділі організаційно-методичними аспектами формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Дослідження проводилося у педагогічних закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка майбутніх учителів молодших школярів, вивчаються обрані навчальні дисципліни та були створені схожі умови для проведення формувального педагогічного експерименту.

Поетапне впровадження моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів включало три окремі етапи: *підготовчий, формувальний та рефлексивний*.

В ході *підготовчого етапу* було розроблено та обґрунтовано методичну концепцію впровадження моделі, відбулася інтеграція її змісту до існуючих у педагогічних закладах вищої освіти традиційних моделей професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, були встановлені методологічні та змістові взаємозв'язки між існуючими традиційними та експериментально запроваджуваними освітніми компонентами освітньо-професійних програм й навчальних планів підготовки майбутніх учителів молодших школярів.

На *формульовальному етапі* педагогічного експерименту було впроваджено експериментальний навчальний змістовий модуль, розроблені етапи, різні методи, організаційні форми і засоби формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. Проводилося їхнє уточнення під час доповідей та обговорення на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня з питань професійної підготовки майбутніх фахівців. На цьому етапі, відповідно до сучасних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти, було уточнено змістову складову формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, провідні компоненти підготовки цього виду (мета, функції, зміст, структура, етапи, методи, засоби і форми організації навчання, діагностичний інструментарій).

Під час *рефлексивного етапу* формульовального педагогічного експерименту, за результатами апробації та обговорення питань підготовки майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, здійснювалися повідомлення та доповіді на науково-практичних конференціях, кафедральних науково-методичних семінарах, проводилася робота в студентських проблемних групах при кафедрах початкової освіти, що забезпечило підтвердження висунутої нами робочої гіпотези.

Теоретична розробка моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

сприяла практичній реалізації обґрунтованих етапів професійної підготовки майбутніх учителів в педагогічних закладах вищої освіти: 1-й етап – базово-пропедевтичний; 2-й етап – технологічний; 3-й етап – професійної майстерності.

Розробка та експериментальна перевірка моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів відповідали поетапному формуванню критеріальних характеристик цієї готовності, визначених у підрозділі 2.1. На першому (базово-пропедевтичному) етапі формувалась когнітивна готовність. Функціональна складова готовності формувалась у ході другого (технологічного) етапу. Третій етап (професійної майстерності) був спрямований на формування педагогічної та комунікативної готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, на засадах спроектованої нами моделі, здійснювалася впродовж терміну навчання студентів за першим (бакалаврським) рівнем вищої педагогічної освіти.

Основним завданнями формувального експерименту були: дослідно-експериментальним шляхом перевірити ефективність упровадження запропонованої моделі формування педагогічної готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів; провести апробацію етапів формування готовності цього виду; визначити ефективність впливу дібраних змісту, методів, форм організації та засобів навчання з формування особистісно-професійних складових готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища; перевірити результативність педагогічних умов реалізації моделі формування педагогічної готовності майбутніх учителів; на підставі статистичної обробки результатів формувального експерименту зробити узагальнення та висновки щодо дієвості запропонованої моделі.

Формувальний експеримент було проведено у 2022–2023 рр. зі студентами спеціальності 013 Початкова освіта. Репрезентативності вибірки та забезпеченню природності контрольного експерименту сприяла відсутність спеціального підбору здобувачів освіти для експериментальних (103 особи) та контрольних груп (106 осіб).

Перед початком формувального експерименту нами були здійснені констатувальні зрізи з визначення рівнів готовності майбутніх учителів експериментальних та контрольних груп до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів за визначеними у підрозділі 2.1 критеріями: когнітивним, операційно-діяльним, особистісно-емпатійним та компетентісно-педагогічним (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Аналіз рівнів готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів за результатами констатувального та на початку формувального експериментів

Рівні готовності	Кількість здобувачів освіти															
	Констатувальний експеримент								Початок формувального експерименту							
	Когнітивний		Операційно-діяльний		Особистісно-емпатійний		Компетентісно-педагогічний		Когнітивний		Операційно-діяльний		Особистісно-емпатійний		Компетентісно-педагогічний	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий (особистісно-орієнтований)	55	28,1	39	19,9	55	28,1	55	28,1	56	26,8	45	21,5	57	27,3	59	28,2
Середній (колективно-орієнтований)	63	32,1	73	37,2	88	44,9	74	37,7	68	32,5	79	37,8	91	43,5	77	36,9
Початковий (репродуктивно-орієнтований)	78	39,8	84	42,9	53	27,0	67	34,2	85	40,7	85	40,7	61	29,2	73	34,9
Разом	196	100	196	100	196	100	196	100	209	100	209	100	209	100	209	100

Вхідний рівень сформованості готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів за кожним із критеріїв визначався за методикою, що і під час констатувального експерименту. Представлені у таблиці 3.2 дані констатувального зрізу мають несуттєву розбіжність, що вказує на однорідність складів контрольних та експериментальних груп та забезпечує однакові початкові вхідні умови формування експерименту. Як видно, з даних таблиці, більшість майбутніх учителів проявили початковий (репродуктивно-орієнтований) та середній (колективно-орієнтований) рівні готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Схожі числові характеристики вибірок із студентів, які брали участь у констатувальному експерименті та на початку формування експерименту дали нам змогу розпочати дослідно-експериментальне впровадження розробленої моделі в експериментальних групах.

Впродовж 2022–2023 років в експериментальних групах здійснювалося впровадження розробленої нами моделі. У контрольних групах формування в студентів готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів здійснювалося за традиційними навчальними програмами, без застосування експериментальних чинників (змістового модуля, методів, форм організації і засобів) формування готовності цього виду.

Під час підготовчого етапу до проведення формування експерименту нами було проведено ознайомлення викладачів педагогічних закладів вищої освіти з методикою його проведення. Підготовка викладачів до реалізації розробленої моделі включала надання їм інформації про зміст, структуру та методику її впровадження у формі інструктажів, науково-методичних семінарів та шляхом їхнього самостійного ознайомлення з навчальним змістовим модулем та методичними рекомендаціями до нього. Така підготовча організація викладацького складу до участі у формування педагогічному експерименті сприяла успішності його проведення.

В ході першого, базово-пропедевтичного етапу впровадження дослідно-експериментальної моделі основна увага була зосереджена на формуванні у майбутніх учителів когнітивної готовності, що включало оволодіння ключовими поняттями з проблеми проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, до змісту навчальних дисциплін «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі», «Організація і управління освітнім процесом у НУШ» вводилися змістові субмодулі, спрямовані на базову підготовку до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану; шляхи забезпечення «рівного доступу до освіти», адаптація освітньо-професійної діяльності вчителів до умов воєнного стану в Україні, питання культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу, особливості створення безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти, планування та реалізація освітніх проєктів в умовах професійно-педагогічної діяльності, етапи, методи, форми організації, засоби й організаційно-педагогічні умови проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану, особливості розробки організаційно-методичного супроводу цього процесу.

Другий, технологічний етап упровадження моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів передбачав формування функціональної готовності до цього виду діяльності у процесі опанування навчального змістового модуля «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі». Головною метою обґрунтування та застосування методів, організаційних форм та засобів впровадження цього етапу стало формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Для цього були застосовані практично-орієнтований евристичний метод, дискусія, евристична бесіда, рішення методичних та проєктних завдань, кейс-метод, аналіз систем проєктування, метод

творчих проєктів. Під час технологічного етапу застосовувалися такі форми організації навчання, як фронтальна, індивідуальна, групова, лекції, лабораторно-практичні заняття, самостійна робота, виконання індивідуальних дослідницьких завдань.

На третьому етапі професійної майстерності впровадження моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів відбувалося формування таких складових педагогічної майстерності, як педагогічна комунікація, спрямованість, техніка, здібності з використанням авторського організаційно-методичного супроводу цього процесу.

Дослідно-експериментальний формувальний освітній процес підготовки майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів було організовано на засадах особистісно орієнтованого впровадження єдності комунікативного, функціонального, когнітивного та педагогічного складників готовності, використання інноваційних методів, організаційних форм та засобів та реалізації педагогічних умов ефективного здійснення такої професійно-педагогічної підготовки.

3.2. Верифікація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі

Дослідження ефективності розробленої та обґрунтованої теоретичної моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі здійснено методами якісного, кількісного аналізу та статистичної обробки отриманих даних формувального педагогічного експерименту. Під час формувального експерименту здійснювалися діагностичні кількісні вимірювання, які відображали якісну готовність майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища в професійно-педагогічній діяльності.

На всіх трьох етапах формувального експерименту визначалася результативність підготовки студентів до діяльності цього виду. На підставі аналізу результатів виконання тестових контрольних робіт, самостійної роботи, поточного, змістового та підсумкового контролю визначався рівень готовності студентів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

Результати діагностичних зрізів готовності студентів експериментальних груп порівнювалися з аналогічними результатами підготовки студентів контрольних груп. Порівняльний аналіз отриманих експериментальних даних між собою, сприяв діагностуванню ефективності здійснення кожного з трьох етапів формування досліджуваної готовності, визначенню динамічних змін у рівнях її сформованості. Проведені на початку формувального експерименту та після завершення кожного з трьох етапів формування готовності майбутніх учителів до проєктування безпечного освітнього середовища молодших школярів констатувальні зрізи склали основні види діагностичного контролю.

Результати діагностичного контролю, отримані на початковому етапі формувального експерименту, дали нам змогу зробити два припущення:

- обґрунтована та розроблена теоретично модель формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі сприятиме актуалізації цілеспрямованого опанування технологіями створення колективної та особистої безпеки, відповідно до виникнення різновидів потенційно-можливих загроз та небезпек, формуванню активної мотивації та професійної позиції студентів щодо обізнаності в питаннях методів та прийомів проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу;

- спроектована модель повинна суттєво сприяти зростанню рівнів готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Зазначені припущення були підтверджені під час здійснення формувального педагогічного експерименту. На ефективність впроваджуваної моделі суттєво впливали багатогранність цілісної особистості студентів, стан їхнього психофізіологічного здоров'я, вмотивованість на опанування професії вчителя початкової школи, а також ефект віддаленості виявлення педагогічного результату. Тому, діагностичні процедури з оцінювання ефективності досліджуваних процесів не завжди було можливо піддавати формалізації, потребуючи застосування нелінійних та системних діагностичних методик.

Надійність та достовірність зроблених нами висновків обумовлена однозначною відповідністю дібраних критеріїв та показників оцінювання рівнів вияву готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. Отриманню об'єктивних та достовірних даних сприяла діагностика динамічних змін за критеріями та показниками готовності щодо досліджуваного виду діяльності. В якості показника підсумкового оцінювання було визначено рівні готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, а різниця значень за критеріями та показниками прояву цих рівнів впродовж формувального експерименту, мала статус операційного критерію.

Обґрунтування ефективності розробленої теоретичної моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів було здійснено на засадах якісного проведення під час експериментального дослідження діагностичних заходів за показниками їхньої достовірності, валідності, надійності та репрезентативності. Повторні опитування та тестування учасників експерименту сприяли надійності отриманих даних. Статистично-математична обробка результатів дослідження, обґрунтованість визначення експериментальної вибірки забезпечували їхню репрезентативність.

Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища за когнітивним критерієм

здійснювалася на підставі аналізу усних та письмових відповідей студентів за питаннями наведеними в додатку Є. Також застосовувалися методи визначення сформованості вмінь із оперування базовими поняттями та способами реалізації безпечного освітнього середовища, оцінювання власної позиції відносно інтеграції теоретичних знань в цілісну діяльність цього виду.

Як вже було зазначено, до змісту навчальних дисциплін «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі», «Організація і управління освітнім процесом у НУШ» було введено теми, спрямовані на формування теоретичних знань і практичних умінь з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у професійно-педагогічній діяльності: аналіз розробленості проблеми проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів у педагогічній науці, досвід проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу, сутнісно-змістова характеристика проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, педагогічна модель проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів, організаційно-педагогічні умови проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, організаційно-методичний супровід проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів.

Діагностичні зміни готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища за когнітивним критерієм в контрольних та експериментальних групах на початку та після формувального експерименту наведено в таблиці 3.3. Результати діагностики засвідчили, що більше третини (34,9%) студентів експериментальних груп проявили високий рівень розуміння понять та способів реалізації безпечного освітнього середовища. В контрольних групах таких студентів було лише трохи більше четвертої частини (26,2%). Негативна динаміка змін готовності за когнітивним критерієм відбулася серед студентів експериментальних груп на початковому рівні (-14,3%), які мали суттєві труднощі в тлумаченні базових понять. У контрольних групах

такі відмінності мали несуттєвий характер (+1,9%). Це підтверджує ефективність першого (базово-пропедевтичного) етапу впровадження експериментальної моделі.

Таблиця 3.3

Динаміка змін сформованості готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів за когнітивним критерієм у експериментальних та контрольних групах

Рівні	На початку формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Особистісно-орієнтований (високий)	28	27,2	28	26,4	27	26,2	37	34,9
Колективно-орієнтований (середній)	34	33,0	34	32,0	33	32,1	40	37,7
Репродуктивно-орієнтований (початковий)	41	39,8	44	41,6	43	41,7	29	27,4
Усього	103	100	106	100	103	100	106	100

В ході другого (технологічного) етапу впровадження моделі було встановлено готовність майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища за операційно-діяльним та особистісно-емпатійним критеріями.

Динаміка змін готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів за операційно-діяльним критерієм на початку і після формувального експерименту представлена в таблиці 3.4. Готовність майбутніх учителів за показниками операційно-діяльного критерію визначалася засобами методик діагностики сформованості лідерських якостей (наполегливості, ініціативності) та емоційної стійкості. Здобувачам освіти було запропоновано тестування для визначення рівнів стресостійкості (за В. Щербатих) (див. додаток Ж), яким характеризувалися вияви нервозності, дратівливості та здатності до контролю цих негативних особистісних якостей. За результатами

тестування більшість (73,0%) студентів експериментальних груп виявили низький та середній рівні нестабільності, що відповідає середньому та високому рівням стабільності.

Таблиця 3.4

Динаміка змін сформованості готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів за операційно-діяльнісним критерієм у експериментальних та контрольних групах

Рівні	На початку формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Особистісно-орієнтований (високий)	23	22,4	22	20,8	24	23,3	34	32,1
Колективно-орієнтований (середній)	40	38,8	39	36,8	41	39,8	44	41,5
Репродуктивно-орієнтований (початковий)	40	38,8	45	42,4	38	36,9	28	26,4
Усього	103	100	106	100	103	100	106	100

Для визначення виявів ініціативності та наполегливості студенти проходили тестування на тему «Чи цілеспрямована Ви людина?» (додаток 3). Студенти експериментальних груп продемонстрували високі рівні вияву здатності до інноваційної ініціативності (78%). Решта студентів проявили сумніви та побоювання у використанні новацій.

Як видно з таблиці 3.4, динаміка показників операційно-діялісного критерію є позитивною. Збільшення числа здобувачів експериментальних груп, у порівнянні з контрольними, на високому рівні склало 8,8%. На початку експерименту високий рівень виявили 20,8% студентів експериментальних груп, а по завершенні формувального етапу експерименту їх стало 32,1%, тобто відбулося збільшення на 11,3%. У контрольних групах таке зростання сталося лише на 0,9%. Суттєвим стало зменшення на 16,0% числа студентів експериментальних груп із початковим рівнем сформованості готовності за

операційно-діяльнісним критерієм. У контрольних групах ця зміна склала несуттєве зменшення на 1,2%.

Динаміка сформованості готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища за особистісно емпатійним критерієм в контрольних та експериментальних групах на початку та після формувального експерименту представлена в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Динаміка змін сформованості готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів за особистісно-емпатійним критерієм у експериментальних та контрольних групах

Рівні	На початку формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Особистісно-орієнтований (високий)	28	27,2	29	27,4	31	30,1	41	38,7
Колективно-орієнтований (середній)	44	42,7	46	43,4	46	44,7	49	46,2
Репродуктивно-орієнтований (початковий)	31	30,1	31	29,2	26	25,2	16	15,1
Усього	103	100	106	100	103	100	106	100

Позитивна динаміка готовності на високому рівні в експериментальних групах склала приріст +11,3%, а в контрольних – лише +2,9%. Ці студенти виявили лідерські якості: толерантність, комунікабельність, емоційну стійкість, наполегливість, гнучкість, розуміння необхідності формування якостей, необхідних для допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривожності, горя, викликаних воєнним станом. Водночас у експериментальних групах відбулося зменшення на 14,1% кількості студентів, які проявили початковий рівень готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, який характеризується необхідністю додаткових виховних дій з боку викладачів для усвідомлення залежності ефективності проєктування та реалізації

безпечного освітнього середовища молодших школярів від сформованості лідерських особистісних якостей.

На заключному (третьому) етапі професійної майстерності було здійснено вимірювання рівнів прояву таких складових педагогічної готовності, як педагогічна спрямованість, комунікація, педагогічна техніка, здібності майбутніх учителів. Для цього було проведено тестове опитування з визначення сформованості складових педагогічної майстерності студентів (див додаток II). Тестові питання давали змогу виявити здатність майбутніх учителів початкової школи до вибору оптимальних шляхів вирішення проблемних педагогічних ситуацій.

Вивчення рівня комунікативної складової готовності майбутніх учителів до проектування та розвитку безпечного освітнього середовища молодших школярів було здійснено за тестовою методикою діагностики лідерських здібностей (див. додаток I), що містить питання для визначення здатності до входження особистості в мовні контакти, відчувати та долати психологічні бар'єри спілкування. Результати тестування показали, що 78% студентів експериментальних груп набрали від 26 до 40 балів, що є свідченням достатнього рівня сформованості комунікативності. І лише 7% здобувачів експериментальних груп набрали менше 25 балів, виявивши низький рівень комунікативної готовності. Водночас було виявлено 6% студентів, які набрали більше 40 балів, що вказує на їхню занадто високу комунікативність, що, певною мірою, шкодить доведенню розпочатих ними справ до логічного звершення.

Визначено динаміку готовності майбутніх учителів початкової школи до проектування та реалізації безпечного освітнього простору молодших школярів за компетентнісно-педагогічним критерієм у контрольних та експериментальних групах до початку та після проведення формувального експерименту, представлену в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Динаміка змін сформованості готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів за компетентісно-педагогічним критерієм у експериментальних та контрольних групах

Рівні	На початку формувального експерименту				Після формувального експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Особистісно-орієнтований (високий)	30	29,2	29	27,2	33	31,7	39	36,9
Колективно-орієнтований (середній)	38	36,9	39	36,9	40	38,8	45	42,1
Репродуктивно-орієнтований (початковий)	35	33,9	38	35,9	30	29,5	22	21,0
Усього	103	100	106	100	103	100	106	100

Особистісно-орієнтований (високий) та колективно-орієнтований (середній) рівні готовності збільшилися в експериментальних групах відповідно, на 9,7% та 5,9%. Кількість студентів на репродуктивному (початковому) рівні зменшилася в експериментальних групах на 14,9%. У контрольних групах позитивна динаміка цих змін була несуттєвою: особистісно-орієнтований (високий) рівень збільшився на 2,5%, колективно-орієнтований (середній) – на 1,9%, а репродуктивно-орієнтований (початковий) рівень зменшився лише на 4,4%.

Узагальнення отриманих даних, за чотирма критеріями готовності майбутніх учителів початкової школи до проєктування і реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, передбачало порівняння даних до початку та після формувального експерименту, отриманих в експериментальних та контрольних групах (див. таблицю 3.7 та рис. 3.2 – 3.5).

Таблиця 3.7

Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в експериментальних та контрольних групах за результатами формувального експерименту

Рівні готовності		Кількість здобувачів освіти															
		в контрольних групах								в експериментальних групах							
		Когнітивний критерій		Операційно- діяльнісний критерій		Особистісно- емпатійний критерій		Компетентісно- педагогічний критерій		Когнітивний критерій		Операційно- діяльнісний критерій		Особистісно- емпатійний критерій		Компетентісно- педагогічний критерій	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий	До	28	27,2	23	22,4	28	27,2	30	29,2	28	26,4	22	20,8	29	27,4	29	27,2
	Після	27	26,2	24	23,3	31	30,1	33	31,7	37	34,9	34	32,1	41	38,7	40	37,8
Середній	До	34	32,0	40	38,8	44	42,7	38	36,9	34	32,0	39	36,8	46	43,4	39	36,9
	Після	33	32,1	41	39,8	46	44,7	40	38,8	40	37,7	44	41,5	49	46,2	45	42,4
Початковий	До	41	39,8	40	38,8	31	30,1	35	33,9	44	41,6	45	42,4	31	29,2	38	35,9
	Після	43	41,7	38	36,9	26	25,2	30	29,5	29	27,4	28	26,4	16	15,1	21	19,8
Разом		103	100	103	100	103	100	103	100	106	100	106	100	106	100	106	100

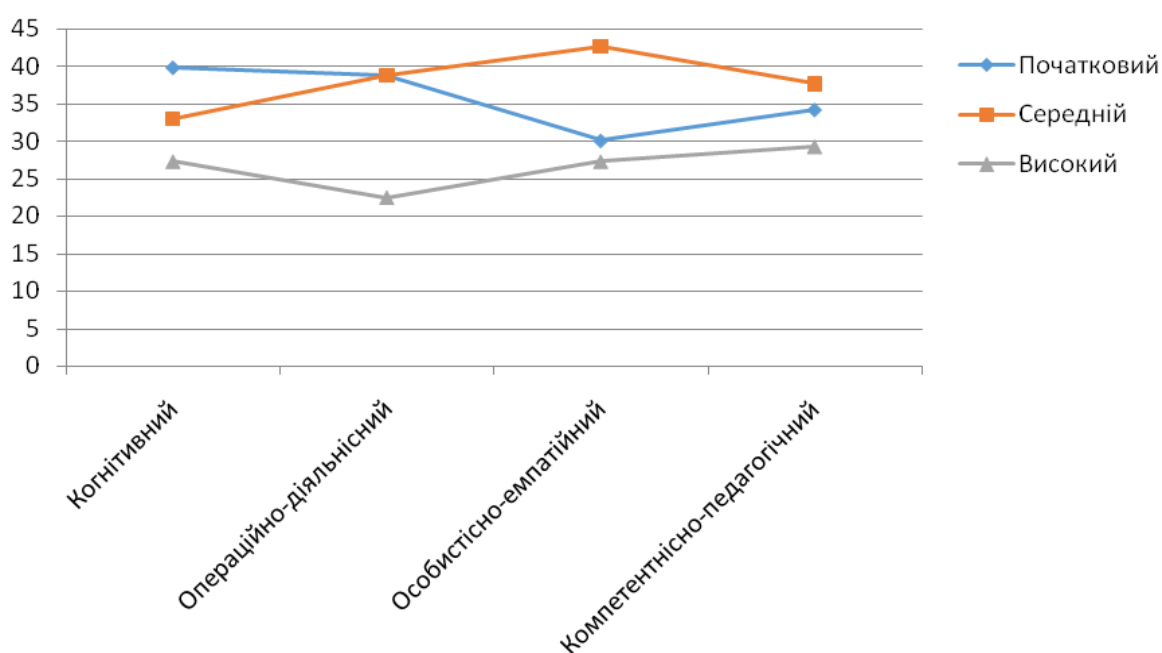

Рис. 3.2. Розподіл студентів контрольних груп за рівнями готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів до початку формувального експерименту, (%)

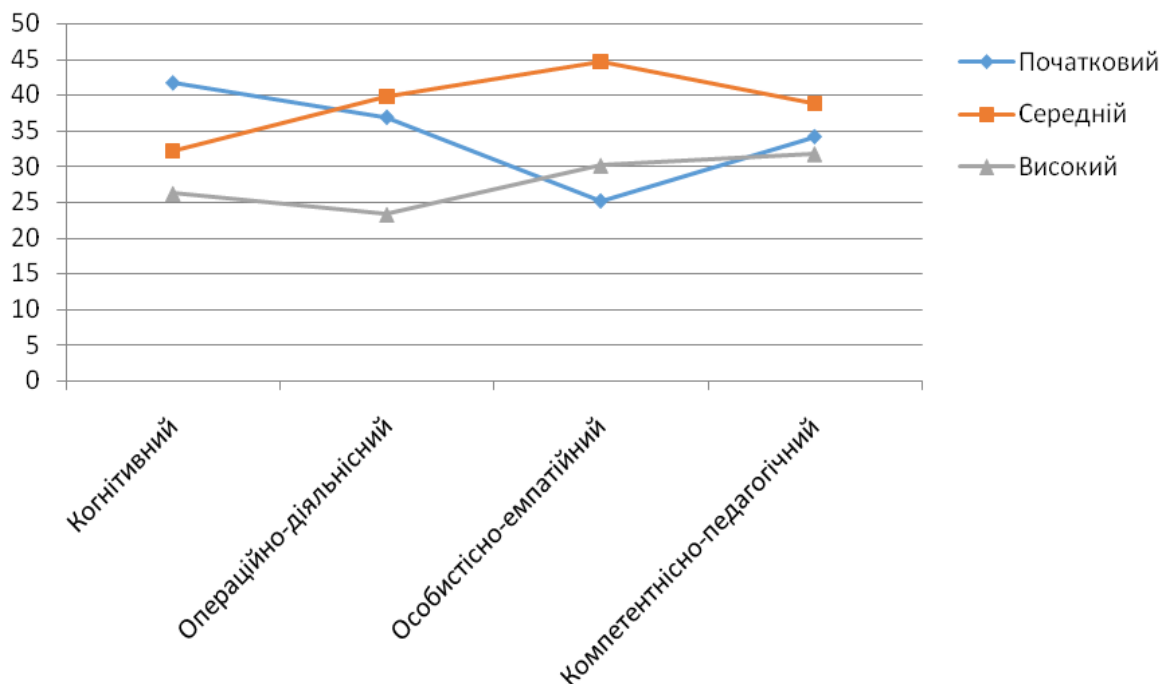

Рис. 3.3. Розподіл студентів контрольних груп за рівнями готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів після формувального експерименту, (%)

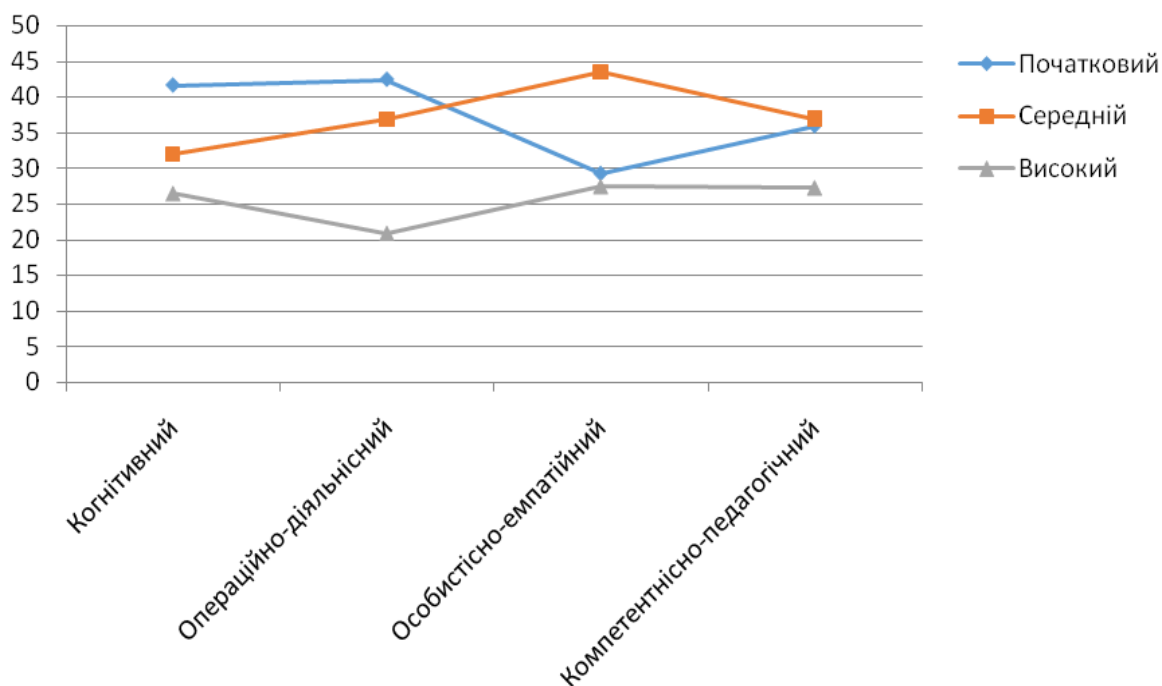

Рис. 3.4. Розподіл студентів експериментальних груп за рівнями готовності до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів до початку формувального експерименту, (%)

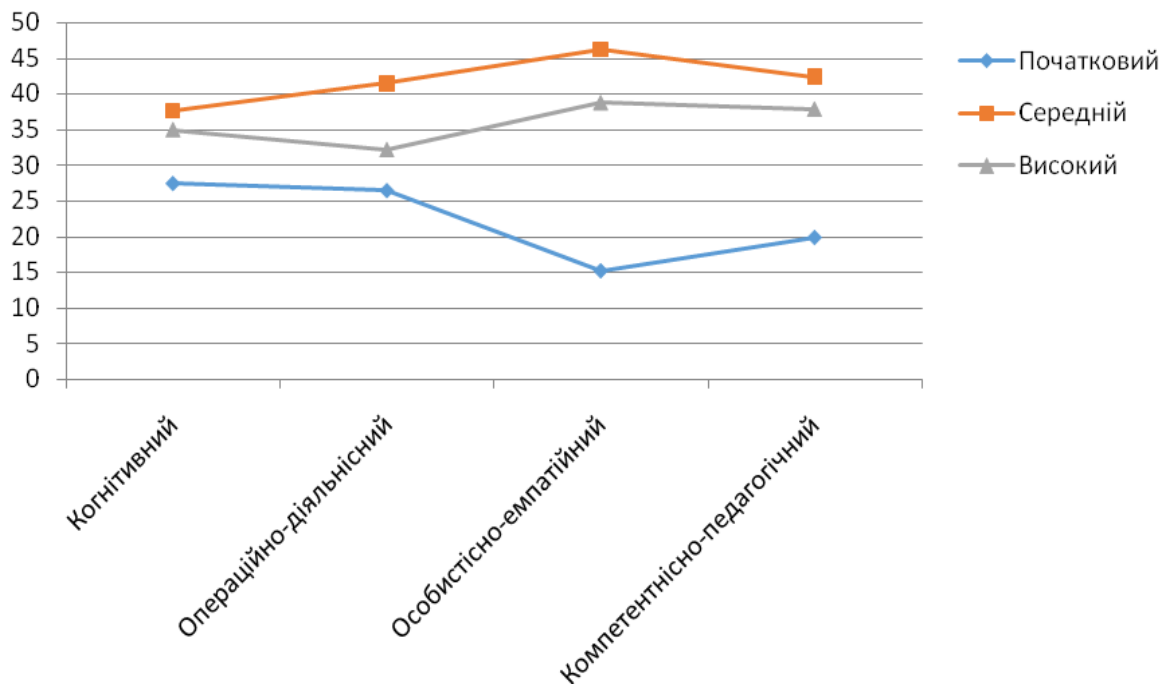

Рис. 3.5. Розподіл студентів експериментальних груп за рівнями готовності до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів після формувального експерименту, (%)

Результати дослідно-експериментальної роботи вказують на те, що розбіжність між показниками за когнітивним критерієм готовності на високому (особистісно-орієнтованому) рівні склала між контрольними та експериментальними групами 8,7% на користь студентів експериментальних груп, які давали правильні відповіді щодо розуміння понять та способів реалізації безпечного освітнього середовища. 5,6% змін на середньому (колективно-орієнтованому) рівні сталися внаслідок суттєвого зростання показників особистісно-орієнтованого (високого) рівня. Ці студенти вирізнялися фрагментарністю теоретичних знань, зазнавали труднощів у встановленні взаємозв'язків між ключовими поняттями. Інтеграція ними теоретичних знань про дії з проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів не мала ознак цілісної системи діяльності цього виду. Одночасного істотного зменшення на 14,3% кількості студентів експериментальних груп, у

порівнянні з контрольними, на початковому (продуктивно-орієнтованому) рівні готовності, які вже не зазнавали суттєвих труднощів в тлумаченні базових понять, що вказує на сформованість системи професійно-педагогічних знань із проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

Було констатовано наступні динамічні зміни показників готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів за операційно-діяльнісним критерієм. Так, особистісно-орієнтований (високий) рівень дав приріст у експериментальних групах, у порівнянні з контрольними, +8,8% студентів, які проявили знання та практичні вміння щодо різноплановості й широти спектру дій та способів здійснення цієї діяльності. Колективно-орієнтований (середній) рівень мав зростання +1,7% (внаслідок приросту вияву ознак високого рівня) здобувачів, що вирізнялися частковою обізнаністю і володінням вміннями з виконання різнопланових дій та способів проектування безпечного освітнього середовища молодших школярів. Репродуктивно-орієнтований (початковий) рівень готовності зменшився в експериментальних групах на 10,5% студентів, що раніше виявили здатність лише до виконання окремих дій та способів діяльності цього виду.

Динаміка змін показників готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, порівняно з контрольними групами, за особистісно-емпатійним критерієм була також достатньо позитивно-динамічною. Особистісно-орієнтований (високий) рівень мав приріст +8,6% студентів, які виявили толерантність, комунікабельність, емоційну стійкість, наполегливість, гнучкість; розуміння необхідності формування у себе якостей, необхідних для допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривожності, горя, викликаних воєнним станом. Колективно-орієнтований (середній) рівень зріс на 1,5% у студентів, що ситуативно виявляли рівень сформованості усіх зазначених вище особистісних якостей. Репродуктивно-орієнтований (початковий) рівень мав

зниження $-10,1\%$ серед студентів, які до початку формувального експерименту проявили недостатню вмотивованість щодо допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривожності, горя, викликаних воєнним станом. Вони потребували додаткових виховних дій з боку викладачів для усвідомлення залежності ефективності проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів від сформованості лідерських особистісних якостей.

За результатами діагностування показників готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, за компетентнісно-педагогічним критерієм, порівняно з контрольними групами було встановлено суттєво динамічне зростання особистісно-орієнтованого (високого) рівня готовності $+6,1\%$, у яких виявлено сформованість таких складових педагогічної майстерності як володіння навичками педагогічного такту, технікою та мовленням задля підтримки дітей у військовий час, надання емоційної допомоги для того, щоб стати надійним помічником дитини в ситуаціях емоційного напруження. Відбулося збільшення колективно-орієнтованого (середнього) рівня $+3,6\%$ студентів, які володіють такими складовими педагогічної майстерності як педагогічна техніка, педагогічне мовлення, педагогічний такт, але відчують певні труднощі в процесі проєктування педагогічних впливів на інших учасників освітнього процесу. Сталося зменшення здобувачів із виявами репродуктивно-орієнтованого (низького) рівня на $-9,7\%$, які раніше демонстрували сформованість складових педагогічної майстерності, яка характеризувалася недостатньою ефективністю педагогічних впливів на інших.

Отже, як бачимо, за кожним критерієм готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в експериментальних групах було відзначено позитивну динаміку змін, яка має суттєву переважаючу відмінність над результатами готовності цього виду, зафіксованими в контрольних групах.

Вірогідність отриманих результатів дослідження, за програмою формування педагогічного експерименту, було підтверджено статистичним аналізом значущості досягнутої ефективності впровадженої моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів. Перевірка наявності або відсутності статистичних розбіжностей, за критеріями ефективності моделі здійснено шляхом відносного оцінювання рівнів готовності методом χ^2 за критерієм згоди К. Пірсона [157].

У таблиці 3.8 представлено розрахунок χ^2_{emp} - когнітивного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, за результатами формування педагогічного експерименту.

Суттєвість різниці у рівнях вияву готовності студентів контрольних і експериментальних груп, за когнітивним критерієм, прийнято в якості вихідної умови з прийняття одного з двох припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів когнітивної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є несуттєво значущими;
- H_1 : різниця в рівнях когнітивної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є суттєво значущою.

За представленими у таблиці 3.8 значеннями рівнів когнітивної готовності студентів було визначено їхні відносні значення для контрольних (f'_k) та експериментальних (f'_y) груп.

Таблиця 3.8

Розрахунок χ^2_{emp} -когнітивного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів

№ п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		Контрольних груп, f'_k	Експеримен- тальних груп, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	26,2	34,9	-8,7	75,7	2,2
2.	Середній (колективно-орієнтований)	32,1	37,7	-5,6	31,4	0,8
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	41,7	27,4	14,3	204,5	7,5
	Разом	100	100	0		$\chi^2 = 10,5$

За таблицею χ^2 -критерію [157] визначаємо, що згідно двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит.}$ на 95,0% рівні вірогідності складає 5,99. Виходячи з того, що обчислене нами значення $\chi^2_{emp.} = 10,5$ є більшими за $\chi^2_{крит.}$, то нульову гіпотезу можна відхилити: оцінки рівнів когнітивної готовності студентів контрольних та експериментальних груп є досить несхожими і різниця між ними є суттєвою. Тобто обидві групи є неоднорідними за складом студентів, що стало необхідною і достатньою умовою визнання ефективності формувального експерименту, де єдиним суттєво впливовим чинником стала спроектована нами модель формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

У таблиці 3.9 представлено розрахунок $\chi^2_{emp.}$ -операційно-діяльнісного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, за результатами формувального педагогічного експерименту.

Таблиця 3.9

Розрахунок χ^2_{emp} - операційно-діяльнісного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів

№ п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		Контрольних груп, f'_k	Експериментальних груп, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	23,3	32,1	-8,8	77,4	2,4
2.	Середній (колективно-орієнтований)	39,8	41,5	-1,7	2,9	0,1
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	36,9	26,4	10,5	110,3	4,2
	Разом	100	100	0		$\chi^2 = 6,7$

Суттєвість різниці у рівнях вияву готовності студентів контрольних і експериментальних груп, за операційно-діяльнісним критерієм, прийнято в якості вихідної умови з прийняття одного з двох припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів операційно-діяльнісної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є несуттєво значущими;
- H_1 : різниця в рівнях операційно-діяльнісної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є суттєво значущою.

За представленими у таблиці 3.9 значеннями рівнів операційно-діяльнісної готовності студентів було визначено їхні відносні значення для контрольних (f'_k) та експериментальних (f'_y) груп.

За таблицею χ^2 -критерію [157] визначаємо, що згідно двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит.}$ на 95,0% рівні вірогідності складає 5,99. Виходячи з того, що обчислене нами значення $\chi^2_{emp.} = 6,7$ є більшим за $\chi^2_{крит.}$, то нульову гіпотезу можна відхилити: оцінки рівнів операційно-діяльнісної готовності студентів контрольних та експериментальних груп є досить несхожими і різниця між ними є

суттєвою. Тобто обидві групи є неоднорідними за складом студентів, що стало необхідною і достатньою умовою визнання ефективності формульованого експерименту, де єдиним суттєво впливовим чинником стала спроектована нами модель формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

У таблиці 3.10 представлено розрахунок χ^2_{emp} - особистісно-емпатійного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, за результатами формульованого педагогічного експерименту.

Таблиця 3.10

Розрахунок χ^2_{emp} -особистісно-емпатійного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів

№ п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		Контрольних груп, f'_k	Експериментальних груп, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	30,1	38,7	-8,6	74,0	1,9
2.	Середній (колективно-орієнтований)	44,7	46,2	-1,5	2,3	0,1
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	25,2	5,1	10,1	102,0	6,8
	Разом	100	100	0		$\chi^2 = 8,8$

Суттєвість різниці у рівнях вияву готовності студентів контрольних і експериментальних груп, за особистісно-емпатійним критерієм, прийнято в якості вихідної умови з прийняття одного з двох припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів особистісно-емпатійної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є несуттєво значущими;

- H_1 : різниця в рівнях особистісно-емпатійної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є суттєво значущою.

За представленими у таблиці 3.10 значеннями рівнів особистісно-емпатійної готовності студентів було визначено їхні відносні значення для контрольних (f^k) та експериментальних (f^y) груп.

За таблицею χ^2 -критерію [157] визначаємо, що згідно двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит.}$ на 95,0% рівні вірогідності складає 5,99. Виходячи з того, що обчислене нами значення $\chi^2_{emp.} = 8,8$ є більшим за $\chi^2_{крит.}$, то нульову гіпотезу можна відхилити: оцінки рівнів особистісно-емпатійної готовності студентів контрольних та експериментальних груп є досить несхожими і різниця між ними є суттєвою. Тобто обидві групи є неоднорідними за складом студентів, що стало необхідною і достатньою умовою визнання ефективності формувального експерименту, де єдиним суттєво впливовим чинником стала спроектована нами модель формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів.

У таблиці 3.11 представлено розрахунок $\chi^2_{emp.}$ - компетентісно-педагогічного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, за результатами формувального педагогічного експерименту.

Суттєвість різниці у рівнях вияву готовності студентів контрольних і експериментальних груп, за компетентісно-педагогічним критерієм, прийнято в якості вихідної умови з прийняття одного з двох припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів компетентісно-педагогічної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є несуттєво значущими;

- H_1 : різниця в рівнях компетентісно-педагогічної готовності студентів експериментальної і контрольної груп є суттєво значущою.

За представленими у таблиці 3.11 значеннями рівнів компетентісно-педагогічної готовності студентів було визначено їхні відносні значення для контрольних (f'_k) та експериментальних (f'_y) груп.

Таблиця 3.11

Розрахунок χ^2_{emp} —компетентісно-педагогічного критерію ефективності моделі формування готовності майбутніх учителів експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів

№ п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		Контрольних груп, f'_k	Експериментальних груп, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	31,7	37,8	-6,1	37,2	1,0
2.	Середній (колективно-орієнтований)	38,8	42,4	-3,6	13,0	0,3
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	29,5	19,8	9,7	94,1	4,8
	Разом	100	100	0		$\chi^2 = 6,1$

За таблицею χ^2 -критерію [157] визначаємо, що згідно двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит.}$ на 95,0% рівні вірогідності складає 5,99. Виходячи з того, що обчислене нами значення $\chi^2_{emp.} = 6,1$ є більшим за $\chi^2_{крит.}$, то нульову гіпотезу можна відхилити: оцінки рівнів компетентісно-педагогічної готовності студентів контрольних та експериментальних груп є досить несхожими і різниця між ними є суттєвою. Тобто обидві групи є неоднорідними за складом студентів, що стало необхідною і достатньою умовою визнання ефективності формувального експерименту, де єдиним суттєво впливовим чинником стала спроектована нами модель формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Також, за критерієм К. Пірсона нами було проведено перевірку суттєвості різниці між рівнями готовності майбутніх учителів контрольних груп до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів до та після здійснення формульованого експерименту. Наведені в таблиці 3.7 значення оцінок рівнів готовності майбутніх учителів контрольних груп до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів до початку та після проведення формульованого експерименту, дали нам змогу здійснити перевірку наявності чи відсутності між ними статистичної різниці. Порівняльний аналіз наведених у додатках І, Й, К, Л оцінок рівнів готовності майбутніх учителів контрольних груп до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, отриманих до початку та після формульованого етапу педагогічного експерименту за традиційними методиками професійно-педагогічної підготовки, стосовно наявності статистичної різниці, за критерієм К. Пірсона, вказує на те, що вони є істотно схожими і потребують покращення засобами розробленої та обґрунтованої моделі.

Порівняльний аналіз результатів формульованого експерименту, представлених у таблиці 3.7 та на рисунках 3.2 - 3.5 рівнів готовності майбутніх учителів контрольних та експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів, одержані внаслідок дослідно-експериментальної перевірки розробленої та обґрунтованої нами моделі, відносно статистичної різниці за критерієм згоди К. Пірсона, засвідчив їхню істотну відмінність. Суттєва значущість розбіжності рівнів готовності майбутніх учителів контрольних та експериментальних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів обумовлена експериментальними чинниками що доводить існування закономірного взаємозв'язку між рівнями готовності та впровадженою моделлю її формування.

Здійснене педагогічне дослідження та отримані його результати підтверджують гіпотезу щодо підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів,

якщо вона буде здійснюватися на засадах особистісно-орієнтованого впровадження комунікативного, функціонального, когнітивного та педагогічних складників готовності, використання інноваційних методів, організаційних форм та засобів, а також реалізації педагогічних умов ефективного здійснення такої професійно-педагогічної підготовки.

Висновки до третього розділу

У розділі здійснено підтвердження гіпотези дослідження щодо ефективності професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи за умов її здійснення на засадах принципів гуманної педагогіки, комплексного поєднання компетентнісного, середовищного, діяльнісного, аксіологічного, особистісно-орієнтованого та системного підходів до професійної освіти в сучасних ЗВО, особливістю якої є ефективна інтеграція діяльності з проектування та способів реалізації безпечного освітнього середовища під час навчального процесу та позааудиторної освітньої діяльності студентів.

Доведено, що формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів в умовах воєнного стану є обов'язковим комплексним процесом в сучасній освітній діяльності вітчизняних педагогічних ЗВО.

Обґрунтовано методику констатувального та формувального педагогічних експериментів, здійснено аналіз отриманих результатів та сформульовано висновки.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі чотирьох вітчизняних педагогічних вишів, на різних етапах якої взяли участь 405 здобувачів (196 – у констатувальному та 209 – у формувальному експерименті) та 34 науково-педагогічних працівників (20 – у констатувальному та 14 – у формувальному експерименті), які брали участь в реалізації освітньої програми «Початкова освіта». Надійність та достовірність результатів проведеної дослідно-експериментальної роботи забезпечена дотриманням принципів академічної

добросовісності, норм законодавства про персональні дані, нерозголошення відомостей та конфіденційності щодо конкретних осіб, які взяли участь у педагогічному експерименті.

З метою діагностування вияву показників, за критеріями готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, було застосовано авторську діагностувальну методику, опитувальник з обізнаності студентів щодо особливостей проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища, тести та вправи з діагностики лідерських здібностей, діагностичний інструментарій авторського навчального змістового модуля.

Під час констатувального експерименту було визначено рівні готовності майбутніх учителів початкової школи за структурними компонентами (когнітивна, функціональна, комунікативна та педагогічна) готовності та обґрунтованими критеріями й показниками. Так, за когнітивним критерієм особистісно-орієнтований (високий) рівень готовності виявили 28,1% студентів, колективно-орієнтований (середній) рівень було відзначено у 32,1% осіб, репродуктивно-орієнтовний (початковий) рівень мали 39,8% осіб. За операційно-діяльнісним критерієм було отримано такі результати: особистісно-орієнтований (високий) рівень готовності – 19,9% студентів, колективно-орієнтований (середній) рівень виявлено у 37,2% осіб, репродуктивно-орієнтовний (початковий) рівень склав 42,9% осіб. Діагностування за особистісно-емпатійним критерієм встановило такий розподіл: особистісно-орієнтований (високий) рівень готовності – 28,1% студентів, колективно-орієнтований (середній) рівень – 44,9% осіб, репродуктивно-орієнтовний (початковий) рівень – 27,0% осіб. За компетентісно-педагогічним критерієм були отримані такі дані: до особистісно-орієнтованого (високого) рівня готовності було віднесено 28,1% студентів, колективно-орієнтований (середній) рівень – 37,7% осіб, репродуктивно-орієнтовний (початковий) рівень виявили 34,2% осіб. Такі результати засвідчили однорідність даних та дали змогу розпочати формувальний педагогічний експеримент у рівних умовах для контрольних та експериментальних груп.

В ході першого (базово-пропедевтичного) етапу формувального експерименту особливу увагу було приділено забезпеченню студентів начальнометодичними матеріалами, опануванню ними базовими поняттями відносно проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. Реалізація завдань першого етапу відбувалася за змістом освітніх компонентів освітньо-професійної програми «Початкова освіта» впродовж перших двох років навчання майбутніх учителів молодших школярів.

Під час другого (технологічного) етапу, впродовж третього року навчання, формування досліджуваної готовності здійснювалося за навчальними дисциплінами «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» та «Організація і управління освітнім процесом у НУШ», до робочих навчальних програм яких було введено змістові субмодулі «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища учнів як проблема педагогічної теорії і практики» та «Організаційно-педагогічні аспекти проектування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів в умовах воєнного стану». Під час цього етапу використовувалися як традиційні форми організації навчання (фронтальна, індивідуальна, групова, лекції, лабораторно-практичні заняття, самостійна робота, виконання індивідуальних дослідницьких завдань) так і інтерактивні методи навчання, серед яких широко використовувалися евристичний метод, дискусія, евристичні бесіди, рішення методичних та проєктних завдань, кейс-метод, аналіз систем проектування, метод творчих проєктів та ін.

Третій етап професійної майстерності (третій-четвертий рік бакалаврату) формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища сприяв розвитку психолого-педагогічних ознак готовності до діяльності цього виду, використовуючи поруч із аудиторною роботою, ряд позааудиторних заходів: екскурсії, виробничі педагогічні практики. Цей етап мав пролонговану дію щодо майбутнього працевлаштування та професійно-педагогічної діяльності, наступного навчання за другим

(магістерським) рівнем вищої педагогічної освіти, чому сприяли вияви майбутніми учителями стійких внутрішніх мотивів до діяльності з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища.

Формувальний педагогічний експеримент був спрямований на розвиток та діагностику готовності майбутніх учителів експериментальних груп до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану за результатами впровадження розробленої моделі підготовки цього виду. В контрольних групах цей процес здійснювався в умовах традиційної організації професійно-педагогічної підготовки студентів.

Одержані результати формувального експерименту вказують на суттєву розбіжність між показниками когнітивного критерію готовності по завершенні дослідження в експериментальних і контрольних групах, що склала на високому (особистісно-орієнтованому рівні) 8,7% на користь експериментальних груп. 5,6% змін на середньому (колективно-орієнтованому) рівні відбулися внаслідок збільшення показників високого рівня та одночасного зниження на 14,3% початкового (репродуктивно-орієнтованого) рівня готовності.

Встановлено динаміку змін досліджуваної готовності у студентів експериментальних груп, у порівнянні з контрольними групами, за операційно-діяльнісним критерієм: на високому (особистісно-орієнтованому) рівні відбулося зростання на 8,8%, на середньому (колективно-орієнтованому) рівні сталося збільшення на 1,7% (внаслідок зростання ознак високого рівня), а на початковому (репродуктивно-орієнтованому) рівні відбулося зниження числа студентів на 10,5%.

Динаміка змін готовності майбутніх учителів експериментальних груп, порівняно з контрольними групами до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища за особистісно-емпатійним критерієм виявила зростання на 8,6% числа студентів із високим (особистісно-орієнтованим) рівнем та на 1,5% – із середнім (колективно-орієнтованим) рівнем. Це сталося завдяки зниженню на

10,1% числа здобувачів освіти з початковим (репродуктивно-орієнтованим) рівнем готовності.

Результати оцінювання готовності за компетентісно-педагогічним критерієм в експериментальних групах, у порівнянні з контрольними групами, були такими: на високому (особистісно-орієнтованому) рівні констатовано зростання на 6,1%, на середньому (колективно-орієнтованому) рівні приріст склав 3,6%, а на початковому (репродуктивно-орієнтованому) рівні відбулося зменшення кількості студентів експериментальних груп на 9,7%.

Отже, за кожним із критеріїв готовності майбутніх учителів експериментальних груп до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану відзначено позитивну динаміку змін. Статистична обробка результатів досліджуваної готовності у студентів експериментальних груп засвідчила суттєву перевагу над результатами, набутими студентами контрольних груп.

Методами математичної статистики підтверджено значущість результатів формувального педагогічного експерименту, а також ефективність запропонованої моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. Вірогідність отриманих даних дослідження доведено за допомогою непараметричного критерію згоди К. Пірсона (χ^2). Констатовано, що результати формувального педагогічного експерименту довели науково-педагогічну та практичну ефективність розробленої моделі формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану.

Основні ідеї та положення третього розділу відображені в наступних публікаціях автора [19, 20, 24, 26,].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи надало можливість сформулювати такі висновки:

1. Здійснено аналіз літературних джерел з проблем створення безпечного освітнього середовища для учнів молодших класів, у процесі аналізу основних понять дослідження було уточнено такі поняття:

- «формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі» визначено як процес підготовки майбутніх учителів до створення і підтримання умов, які забезпечують фізичну, психологічну, екологічну, інформаційну і соціальну безпеку учнів у процесі навчання;

- «готовність майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі» означає підготовку здобувачів освіти до створення та підтримання сприятливого стану безпеки для сприяння психологічного, фізичного, екологічного, інформаційного, соціального та інтелектуального благополуччя учнів (зі засвоєння знань та розуміння методів і стратегій забезпечення безпечного навчального середовища);

- «безпечне освітнє середовище в початковій школі як складної і багатогранної системи» охоплює важливі складові – безпечне, розвивальне, інклюзивне, мотиваційне освітнє середовище навчання в початкових класах зі забезпечуванням відчуття захисту та безпеки дітей.

2. Визначено та обґрунтовано критерії та показники готовності: когнітивний (теоретичні знання про сутність, особливості проектування та реалізації безпечного освітнього середовища); операційно-діяльнісний (методичні вміння щодо застосування у професійно-педагогічній діяльності методів проектування та реалізації безпечного освітнього середовища); особистісно-емпатійний (сформованість навичок soft skills, уміння групової роботи, особистісних якостей, таких як толерантність, емпатійність, гнучкість та наполегливість, необхідних для допомоги учням у питаннях подолання побоювань, тривоги, горя, викликаних

воєнним станом); компетентісно-педагогічний (визначає педагогічну майстерність щодо володіння навичками педагогічного такту, технікою та мовленням задля підтримки дітей у воєнний час, надання емоційної допомоги для того, щоб стати надійним помічником дитини в ситуаціях емоційного напруження); виокремлено рівні готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану: особистісно-орієнтований (високий), колективно-орієнтований (середній) та репродуктивно-орієнтований (початковий).

3. Спроєктовано організаційно-педагогічну модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі. Виявлено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі (застосування широкого спектру методів формування стійкої позитивної освітньо-професійної мотивації майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі; поетапне формування готовності учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, починаючи з першого, базово-пропедевтичного етапу, через другий технологічний етап, до третього етапу професійної майстерності; інтеграція проєктної діяльності до змісту професійної підготовки майбутніх учителів шляхом впровадження навчальної вибіркової програми змістового модуля «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі») також вибіркової навчальної дисципліни «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану», що інтегровано вводиться до робочих навчальних програм освітніх компонентів «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» або «Організація і управління освітнім процесом у НУШ».

4. Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища у початковій школі в контрольних та експериментальних групах

студентів закладів вищої освіти. За результатами проведеного експерименту та за допомогою методів математичної статистики та критерію К. Пірсона була визначена динаміка змін готовності майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища у початковій школі, яка показала збільшення кількості студентів в експериментальній групі, які мали високий (6,1 %), середній (3,6 %) рівень сформованості готовності до створення безпечного освітнього середовища у початковій школі і зниження початкового (9,7 %) рівня порівняно з кількістю студентів контрольних груп, що дало підстави для висновку про значущість результатів експерименту і ефективність запропонованої моделі.

Результати експерименту підтвердили наукову і практичну ефективність розроблених педагогічних умов для формування готовності майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища у початковій школі, що водночас не вичерпує усіх аспектів проблематики, яка пов'язана з формуванням готовності майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища у початковій школі, тому потребує подальшого поглибленого розширення спектру педагогічних умов щодо реалізації безпечного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Історія. Теорія: підручник. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
2. Амеліна С. М. «Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини». Зб. наук. праць «Проблеми трудової і професійної підготовки». – 2010. – Вип 15 (2010): С. 107-112.
3. Амеліна С. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх інженерів. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: РПО, 2010. Випуск 5. С. 78–83.*
4. Амонашвілі Ш. А. Як живе, діти?: Книга для вчителя. 2-е вид. К., 1991. 174 с.
5. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання України, 2008. 819 с.
6. Арванітопуло Е. Г. Проектна методика навчання англійської мови на старшому ступені ліцею: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання». Київ, 2006. 22 с.
7. Байбара Т. М. Процес навчання в початковій школі, його суть і структура. URL:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/2/visnuk_2.pdf (дата звернення 10.07.2022 р.).
8. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: сучасна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ: ВПОЛ, 2000. С. 134–157.
9. Балюк В. О. Використання хмаро орієнтованих технологій в управлінні навчально-виховним процесом. *Управління навчально-виховним процесом Нової української школи в контексті реформи впровадження інклюзивної освіти в Україні*: матеріали Всеукр. форуму молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів), 16-17 квітня 2020 р. Полтава: Астроя, 2020. С. 40–42.

10. Бартошук І. І. Здоров'язбережувальні компетентності на уроках основ здоров'я. *Здоров'я та фізична культура*. 2014. № 22. С. 4–7.
11. Бахмат Н. В., Довгань О.С. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до реалізації професійної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Вип. 29 (2-2020). Київ: Міленіум, 2020. С. 227-238.*
12. *Безпека життєдіяльності: університетський курс: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Смірнов, С. А. Дікань. Полтава: ТОВ «Асмі», 2014. 349 с.*
13. Беккер Б. Г. Формування професійної компетентності з дизайну одягу майбутніх учителів технологій і праці: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Полтава, 2019. 222 с.
14. Беляєва Н. П. Навчальна програма змістового модуля «Проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану» підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 013 Початкова освіт. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2022 р. 8 с.
15. Беляєва Н. П. Підготовка майбутніх учителів до впровадження цінностей безпечної освіти в практику закладів загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції / за ред. М.С. Курача, І.В. Цісарук. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2023 р. С. 16–19.*
16. Беляєва Н. П. Підготовка майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану: методичні рекомендації. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2022. 22 с.

17. Беляєва Н. П. Модель формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Молодь і ринок*. 2023. № 6–7 (214–215). С. 125–130.
18. Беляєва Н. П. Підготовка майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу. *Педагогічні науки: науковий журнал*. Вип. 81. 2023. С. 106–110.
19. Беляєва Н. П. Проєктування безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: збірник матеріалів XV-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції присвяченій 95-й річниці з Дня народження академіка Національної академії педагогічних наук С. У. Гончаренка, м. Кропивницький, 20–24 червня 2023 року Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. С. 101–102.
20. Беляєва Н. П. Програма вибіркової навчальної дисципліни «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 013 Середня освіта (Початкова освіта). Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2022. 8 с.
21. Беляєва Н. П. Формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень*: матеріали V Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 7 липня, 2023р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. 246 с.
22. Беляєва Н. П., Корець М.С. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища. *Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної

- конференції кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, 29 вересня 2023 року. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2023. 515 с.
23. Беляєва Н. П. Проблема готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. Витоки педагогічної майстерності. 2023 р. Вип. 31. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. С. 17–21.
 24. Беляєва Н. П., Зацерковна О. П., Ребрина М. В. Проєктування безпечного освітнього середовища в умовах реформування нової української школи. «Грааль науки», (30), 2023.С. 288–292. (*Conference proceedings are indexed in Index Copernicus (World of Papers), CrossRef, OUCI, Google Scholar, ResearchGate, ORCID and OpenAIRE*).
 25. Беляєва Н. П. Стан підготовленості майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища. Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 24-25 травня 2023 р. Полтава: ПДАУ, 2023. 252 с.
 26. Беляєва Н. П., Пінаєва О. Ю., Московчук О. С. Розвиток соціальної активності у підготовці майбутнього фахівця. Підготовка майбутнього педагога в умовах євро інтеграційних процесів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 30 березня 2023 року. Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023.116 с.
 27. Беляєва Н. П. Організаційно-педагогічні умови формування безпечної поведінки майбутніх учителів в умовах повно масштабної війни в Україні. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України*: Матеріали ІХ Всеукраїнської заочної науково – практичної конференції. 28.04.2023. Київ. С. 17-18.
 28. Бех І. Д. Виховання особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.

29. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
30. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2010. № 9. С. 9–15.
31. Биков В. Ю., Лапінський В. В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. № 2 (98). 2012. С. 3–6.
32. Биков В. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 1 (15). URL: [http://www. ime.edu-ua.net/em15/emg.html](http://www.ime.edu.ua.net/em15/emg.html) (дата звернення: 13.11.2021).
33. Білоус Т. Оптимальний розвиток фізичної підготовленості студентів у процесі занять з фізичного виховання. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2008. № 2. С.15–17.
34. Бірюк Л. Аксіологічний підхід до формування майбутнього вчителя початкової ланки освіти. *Шлях освіти*. 2008. № 4. С. 24–27.
35. Бирка М. Напрями вдосконалення освітнього процесу майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії в закладах вищої освіти. *Ukrainian professional education. Українська професійна освіта: науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка*. Полтава, 2019. Вип. 5. С. 97–101.
36. Божик М. До проблеми професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх вчителів. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2008. № 10. С. 11–13.
37. Бондар В. І. Дидактика. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
38. Бондаренко О. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки. URL:<http://www.kspu.kr.ua/> (дата звернення 9.10.2022).

39. Бондарчук О. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення. *Спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти*. К., 2018. С. 4
40. Бондаренко З. П. "Формування здорового способу життя студентів як психолого-педагогічна проблема вищої школи." *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія 1 (2015). С. 51-58.
41. Борисов В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. КДПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ: [б. в.], 1997. 22 с.
42. Брижаний Є. І. Моделювання процесу підготовки майбутніх фахівців інженерних військ в системі безперервної підготовки. *Вісн. Нац. ун-ту оборони України*. № 1 (32). 2013. С. 26–31.
43. Броннікова В. Б. Критерії, показники та рівні готовності майбутнього педагога професійної школи до організації самостійної роботи учнів. *Теорія і методика професійної освіти: електронний науковий фаховий журнал*. URL:http://tmpo.ivetua.science/images/Vol._10/16_tmpo_10_bronnikova.pdf (дата звернення 12.11.2022).
44. Брюханова Н. О., Корольова Н. В. Педагогічне моделювання: стан і тенденції розвитку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2015. № 3. С. 64–71.
45. Брюханова Н. О. Підходи до розуміння компетентності та компетенції в освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2007. № 4. С. 40–51.
46. Бутенко Н. Ю., Грищенко Л. М. Педагогічна практика: Підготовка та реалізація: навч. посібник / за ред. Н. Ю. Бутенко. Київ: КНЕУ, 2005. 184 с.
47. Варивода К. С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017, вересень. № 9.1 (49.1). С. 17–20.

48. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1–6.
49. Вдовенко І. С. Цілі та засоби змагальності в системі: неперервна професійна освіта – ринок праці: монографія. Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. 312 с.
50. Вдовенко О. І. Педагогічні умови формування творчих здібностей у майбутніх кваліфікованих робітників харчової промисловості: дис. ... канд. пед. наук. Чернігів, 2015. 217 с.
51. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
52. Вербицький В. В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання в Україні. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/PPOD.pdf> (дата звернення 16.10.2022).
53. Вербицький В. В. Технологізація навчально-виховного процесу в позашкільному освітньому просторі як принцип виховання особистості. *Рідна школа*. 2010. № 10. С. 12-18. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_10_4 (Дата звернення 01.09.2023).
54. Вербицький В. В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925–2000 рр.): автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 48 с.
55. Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи, savED, CEDOS, URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-saved_overview-report-2022-web.pdf (Дата звернення 01.09.2023).
56. Вікторова П. Є., Цина А. Ю. Ідеї педагогіки «вільного виховання» в організації дистанційного навчання учнів в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*. № 3 (204). 2022. С. 106–110.
URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/257321/256485>
DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-106-110](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-106-110)

57. Вітюк Н. Педагогічна взаємодія як чинник психологічної безпеки освітнього середовища. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2014. Вип. 19, Ч. 2. С. 166–175.
58. Вишар Є. В., Клеценко Л. В., Психолого-педагогічні аспекти формування мотивації здоров'я майбутніх фізичних терапевтів. *Сучасні технології в галузі фізичного виховання, спорту, фізичної терапії та ерготерапії*. Збірник наукових праць за матеріалами XI Міжнародної науково-методичної конференції (4–5 квітня 2021 р.) Національна академія Національної гвардії України, кафедра фізичної підготовки та спорту. Харків, 2021. Вип. 11., С. 88–90.
59. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.; за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль: Богдан, 2004. 384 с.
60. Водолазська Т. В. Вплив освітнього середовища на емоційне благополуччя молодшого школяра. *Освіта полтавщини*. 2011. № 23–24. С. 39–45.
61. Водолазська Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища. *Постметодика*. 2012 р. № 5. С. 13–17.
62. Водолазська Т. В. Моделювання шкільного освітнього середовища: навчально-методичний посібник. Полтава: АСМІ, 2013. 104 с.
63. Водолазська Т. Освітнє середовище початкової школи: від теорії до практики. *Інсайти для освіти: моделювання взаємозв'язку наукових досліджень і освітніх практик в умовах трансформації українського суспільства*: монографія / Зелюк В. В., Клепко С. Ф., Устименко Т. А. Полтава: ПОППО, 2020. С. 170–192.
64. Водолазська Т. В. Просторово-предметне середовище початкової школи та його вплив на якість навчання. *Постметодика*. 2012 р. № 2. С. 26–30.
65. Водолазська Т. В. Формування готовності вчителя початкових класів до моделювання освітнього середовища у системі післядипломної освіти:

- автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. В. Водолазська. Полтава, 2015. 20 с.
66. Волков В. Л. Основи теорії та методики фізичної підготовки студентської молоді: навч. посіб. Київ, 2015. 256 с.
67. Воронцова Т. та ін. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу». Алатон. 2019. 128 с.
URL: http://autta.org.ua/ua/resources/ya_doslidzhuyu_svit, п. 4.1.
68. Гельжинська Т. Я. Педагогічні умови формування організаційної компетентності майбутніх учителів технологій. *Імідж сучасного педагога*. Електронне фахове видання. 2017. № 8 (177). С. 29–33.
69. Гельжинська Т. Проектування моделі формування організаційної компетентності майбутніх учителів технологій. «Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика»: матеріали II Всеукр. наук.-практ. заочної конф., 21–22 берез. 2017 р. Полтава С. 245–258. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7766> (дата звернення 20.11.2021).
70. Гондюл І. Л. Школа сприяння здоров'ю – дорога в майбутнє. *Педагогічна майстерня*. 2016. № 3. С. 8–16.
71. Гонтаровська Н. Б. Принципи проектування просторово-предметного компонента розвивального освітнього середовища. *Педагогічний пошук*. 2009. № 4. С. 45–49.
72. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра: автореф. ... дис. д-ра пед. наук: 13.00.07. Київ, 2012. 48 с.
73. Гончаренко С. Методика як наука. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Київ: [Б. В.], 2001. Вип. 1. С. 86–95.
74. Гончаренко С. Методологічні засади побудови педагогічної теорії. *Шлях освіти*. 2007. № 2. С. 2–10.

75. Гончаренко С. Методологічні знання як виявлення фундаменталізації професійної підготовки вчителя. *Шлях освіти*. 2007. № 3. С. 2–8.
76. Гончаренко С. Педагогічний процес з погляду «філософії ХХІ ст.». *Шлях освіти*. 2005. № 1. С. 2–7.
77. Гончаренко С. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги, 2012. 192 с.
78. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
79. Гордієнко Н. Кейс-метод як засіб формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників у вищій школі. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2017. № 36. С. 64–73.
80. Губка П. Вплив психофізичної підготовки на працездатність й інтелектуальну діяльність студентів. *Імідж сучасного педагога*. 2011. № 6. С. 12–17.
81. Гуревич р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців / р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; за ред. член-кор. НАПН України р. С. Гуревича. Львів: Вид-во «СПОЛОМ», 2012. 502 с.
82. Гур'євська О. Моделювання методичної системи навчання загальної фізики в технічному університеті. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 8 (1), С. 143–148.
83. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> (дата звернення: 10.10.2022).

84. Державний стандарт базової середньої освіти.
URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-rovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (Дата звернення 01.09.2023).
85. Державний стандарт початкової освіти.
URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-rovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (Дата звернення 01.09.2023).
86. Джеджула О. М. Дидактичний аспект формування навчальної дисципліни. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1999. № 1. С. 39–41.
87. Дикань С. А., Іваницька І. О. Безпека людини. Університетський курс: підручник для студ. вищ. закл. усіх спец. ОЛР «Бакалавр». Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. 279 с.
88. Додаток до листа ДСНС «Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти» від 14.06.2022 № 03-1870/162-2. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniy-zahist/2022/15.06/Rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf> (дата звернення 11.11.2022).
89. Дорошенко Ю. Сучасна шкільна інформатична освіта. *Использование информационных технологий в учебном процессе*: матеріали всеукр. науч.-практ. семінара учителів і керівників загальноосвітніх закладів, 1–2 нояб. 2007 г. Севастополь: [б. в.], 2007. С. 6–11.
90. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
91. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 4. С. 90–97.
92. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. Житомир: ЖДПУ, 2003. 192 с.

93. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник*, 2021. № 41. С. 229–242.
94. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
95. Жалдак М. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу: у 2 ч. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 рр.*: зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. Харків, 2002. Ч. 1. С. 371–383.
96. Жалій р. В. Формування готовності майбутніх фахівці з комп'ютерної інженерії до застосування здоров'язбережувальних інноваційних технологій у професійній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2021. 255 с.
97. Жук Ю. Можливості нової технології: Психолого-педагогічні проблеми використання засобів нових інформаційних технологій у навчальному процесі. *Освіта*. 2003. № 34. С. 3–6.
98. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 12.01.2022).
99. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 р. № 2126-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (дата звернення 28.05.2022).
100. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 09.09.2022).

101. Закони України «Про національну безпеку України» від 31.03.2023 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 17.04.2023).
102. Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T222136?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_campaign=LZtest&utm_content=cons01 (дата звернення 20.01.2023).
103. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р.
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 11.05.2022).
104. Закон України «Про повну загальну освіту».
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 09.10.2022).
105. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 11.11.2022).
106. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
107. Зязюн І. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка. *Естетика і етика педагогічної дії: збірник наукових праць*. Вип. 3. Київ, 2012. С. 20-37.
108. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна; 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
109. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навчальний посібник. Київ: Укр-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
110. Іванова Т. Модель педагогічного менеджменту викладача непедагогічного профілю. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2011. Вип. 2. С. 82–90.
111. Інформаційний пакет освітньо-професійної програми «Початкова освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої

- освіти. URL: https://pf.edu.edu.ua/images/Programy/_2023.pdf (дата звернення 12.05.2023).
112. Інформація для студентів та науковців з України.
URL:<https://studyinaustria.at/de/studium/informationen-fuer-studierende-undforscher/innen-aus-der-ukraine> (дата звернення 11.03.2023).
113. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної творчості. *Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів: теорія, практика, програми*. Київ: ІЗИН, 1998. С. 5–12.
114. Карабаєва І. І. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання.
<http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/9.pdf> (Дата звернення: 10.09.2023).
115. Карамушка Л. М., Дектярьова Т. В. Дослідження змісту психологічної безпеки освітнього середовища вищих навчальних закладів. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2013. Вип.16. С.203-210., С. 204.
116. Карапузова Н. Д., Починок Є. А., Помогайбо В. М. Педагогічна ергономіка: створення комфортного та безпечного навчального середовища у початковій школі. *Постметодика*. 2012. № 5. С. 8–12.
117. Карапузова Н. Д. Основи педагогічної ергономіки / Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо. Київ: Академвидав. 2012. 192 с.
118. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Вид 2-ге. Київ: Вища школа, 2005. 314 с.
119. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2001. 20 с.
120. Кізь О. Початкова школа – простір без насилля: психологічна підготовка майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища.

- Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей.* 2014. С. 188–191.
121. Кісіль М. В. Простір освіти з точки зору її основного суб'єкта. *Вісник Черкаського університету.* 2006. Серія «Педагогічні науки», Вип. 88. С. 138–141.
122. Кітова О.С. Безпечне освітнє середовище як необхідна умова навчання, соціалізації та самореалізації. <http://surl.li/exfck> (дата звернення: 10.09.2023).
123. Килівник А. М. Формування культури самоорганізації майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Хмельницьк. нац. ун-т. Хмельницький, 2015. 20 с.
124. Клейно Є. О. Формування готовності майбутніх учителів технологій до професійної діяльності в гуртках позашкільних навчальних закладах: дис.... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Полтавський. нац. педагогічний ун-т. Полтава, 2019. 320 с.
125. Клепко С. Ф. Персональне навчальне середовище: управління знаннями і розвиток професійної компетентності педагогічних працівників. *Постметодика.* 2012. № 2. С. 2–6.
126. Князькіна Д. В., Подтикан І. В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я». Чернігів, 2019. С.100–103.
127. Коберник О. М. Інноваційні технології навчання та виховання: навч. посіб. / О. М. Коберник, О. В. Бялик. Умань, 2010. 209 с.
128. Коберник О. М. Креативні технології навчання: навчальний посібник. Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. 272 с.
129. Коберник О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти.* 2003. № 4. С. 8–12.

130. Коберник О. М., Ящук С. М. Методика організації проектно-технологічної діяльності на уроках трудового навчання: навчально-методичний посібник. Умань: [б. в.], 2001. 82 с.
131. Коберник О. М. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2009. № 3. С. 37–40.
132. Кобзар Н. В. Поняття «компетентність», «компетенція» і «готовність до діяльності» в сучасній освітній парадигмі. *Електронне наукове фахове видання «Науковий вісник Донбасу»*. Луганськ, 2010. Вип. № 3 (11). URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN11/10knvsop.pdf> (дата звертання: 13.05.2022).
133. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: вид-во НУА, 2005. 360 с.
134. Кодекс безпечного освітнього середовища.
URL: <https://mon.gov.ua>app>bezpechnogo-osvitnogo-seredovishcha-140818>.
135. Кодекс цивільного захисту України.
URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ST000992.html (дата звернення 10.11.2022).
136. Колісник Є. О., Цина А. Ю. Особливості організації онлайн-занять для учнів у воєнний час. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України*: матеріали УІІ Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. С. 61–62.
137. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2008. 42 с.

138. Коломієць О. Тенденції розвитку програм діяльності у системі освіти України: законодавчий аспект. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Вип. 3 (2020). С. 99-106., с.100.
139. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
140. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ: Вища школа, 1987. 52 с.
141. Кононець Н. В. Дидактичні основи ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу студентів аграрних коледжів: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09. Полтава, 2016. 473 с.
142. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року: у редакції від 22 лютого 2014 року. Харків: Одиссей, 2014. 56 с.
143. Концепція «Безпечна школа Полтавської області» / Л. В. Литвинюк (кер. роб. групи) / ПАНО ім. М. В. Остроградського, ГУ ДСНС України у Полт. обл., ГУ НП в Полт. обл., УПО в Полт. обл., ГУ Держпродспоживслужби в Полт. обл. Полтава: ПАНО, 2022. 51 с.
144. Концепція НУШ. Електронний ресурс. Режим доступу до джерела: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>. (Дата звернення: 10.09.2023).
145. Корець М. Науково-технічна підготовка вчителів для освітньої галузі «Технологія»: монографія. Київ: НПУ, 2002. 258 с.
146. Корець М. С. Проектування навчального середовища системи підготовки вчителів технологій в Європейському вимірі. *Гуманітарні проблеми вищої школи: зб. наук. праць*. Харків: ЗНАДУ, 2011. С. 41–50.
147. Корець М. С. Формування професійної відповідальності майбутніх учителів технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник*

- наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 19. С. 150–153.
148. Короткий словник психологічних термінів / уклад. Г. Г. Петренко та ін.; Академія пожежної безпеки України. Харків: [б. в.], 2003. 184 с.
149. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості/ Під ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.
150. Коцур Н. І. Психологічна безпека школярів в освітньому середовищі. *Безпека життєдіяльності, екологія і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи*: зб. матеріалів Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 29–30 вер. 2016 р. С. 40–43.
151. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результат. Київ: Просвіта, 2005. 448 с.
152. Кропивка О. Мотиваційно-інноваційне середовище інтенсивного навчання майбутніх учителів природничих наук з формування безпечної поведінки старшокласників. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 5 (188). С. 79–83.
153. Кулик Є. В., Кондор М. Ю. Проблеми гуманізації професійної освіти. *Молодий вчений*. №5.3. 2018. С. 22–25.
154. Кулик Є. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль: [б.в.], 2006. 40 с.
155. Культура здоров'я особистості. Курс лекцій. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 196 с.
156. Курач М. С. Теоретичні і методичні засади навчання художнього проектування майбутніх учителів технологій: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання технологій; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 468 с.

157. Лузан Л. Формування комунікативної компетентності керівника освіти в процесі професійного розвитку. *Problems of Engineer-Pedagogical Education* 58. 2018. С. 135-142.
158. Лист МОН України «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 09.12.2022).
159. Лист МОН України № 1/3463-22 від 15.03.22 р. «Про надання інформації». URL:https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/85972/ (дата звернення 11.05.2022).
160. Лист МОН України № 1/3378-22 від 07.03.22 р. «Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії режиму воєнного стану». URL:<https://osvita.ua/legislation/other/85885/> (дата звернення 12.06.2022).
161. Лист МОН України № 1/3292-22 від 28.02.22 р. «Щодо написання заяв про відпустки без збереження заробітної плати у зв'язку із введенням в Україні правового режиму воєнного стану». URL:https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/85846/ (дата звернення 15.05.2022).
162. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів. Слов'янськ: СДПУ, 2010. 148 с.
163. Лозенко А. П. Індивідуалізація в умовах традиційної технології навчання: проблеми і перспективи. *Наукові записки. Випуск 9. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 3.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. С. 191-194.
164. Мадзігон В. Продуктивна педагогіка. Політехнічні основи поєднання навчання з виробничою працею трудом: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007. 360 с.
165. Малафіїк І. В. Дидактика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 406 с.

166. Малиношевський Р. В. Взаємозв'язок понять «виховний простір» та «виховне середовище». Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2009. № 2. С. 4–11.
167. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня: автореферат дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / О. В. Матвієнко; наук. консультант В. І. Бондар; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. 2010. 34 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10072>
168. Матях В. В. Знати та вміти. Безпека населення в умовах військових дій. URL: <https://yurivska.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/39/uploaded-files/pid-chas-vedennya-viyskovikh-diy-1.pdf> (дата звернення 16.12.2022).
169. Мелешко В. Особливості формування навчально-виховного середовища у сільській школі. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/15/visnuk_10.pdf (Дата звернення: 10.09.2023)
170. Методичні рекомендації до наскрізної навчальної програми з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій». Київ: ПІВ НАПН України, 2022. 70 с.
171. Методика трудового навчання: проектно-технологічний підхід: Навч. посібн./ За заг. ред. О. М. Коберника, В. К. Сидоренка. – Умань: УДПУ, 2007.
172. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.
173. Мешко Г. М. Підготовка майбутніх учителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища у школі в контексті завдань педагогіки здоров'я. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць*. 2011. № 2 (5). С. 290–296.

174. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. 2 (47). С.100 – 104.
175. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування психотерапевтичної позиції майбутнього вчителя як основи реалізації валеологічних технологій педагогічної взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 37. С. 113–116.
176. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
177. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. 4-те вид., допов. Київ: Кондор, 2007. 656 с.
178. Мороз С. Е. Розвиток професійних компетенцій майбутніх товарознавців-експертів засобами дисципліни «Товарна номенклатура зовнішньо-економічної діяльності». *Матеріали 10-а міжнародна практична конференція «Новината за напреднали наука»*. Софія, Республіка Болгарія: «Бял ГРАД-БГ», 2014. С. 5–12.
179. Москалик С. В. Створення безпечного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти: методична розробка. Недогарки: [б. в.]. 2022. 49 с.
180. Нагорна Н. О. Формування проєктно-технологічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення основ проєктування і моделювання: дис. ... канд. пед. наук: спец.13.00.02. Полтава, 2020. 260 с.
181. Наказ МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya->

zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini (дата звернення 12.09.2022).

182. Наказ МОН України від 21.11.2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text> (дата звернення 18.10.2022).
183. Наказом МОН України «Про організацію освітнього процесу» № 1/3371-22 від 06.03.2022 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ (дата звернення 15.10.2022).
184. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.03.2018 №283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text> (дата звернення 11.06.2023).
185. Наскрізна навчальна програма з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій». Київ: ІПВ НАПН України, 2022. 6 с.
186. Національний класифікатор України ДК 003:2010 «Класифікатор професій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення 10.05.2022).
187. Ничкало Н. Г. Сучасні проблеми розвитку системи неперервної професійної освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід в неперервній освіті. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: [монографія] / [В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. К.: Наукова думка, 2003. С. 345–448.
188. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

189. Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи. Проект для обговорення / Вакуленко Т., Гриневич Л., Лінник О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич. АКМЕ ГРУП, 2021. С. 84.
190. Новий освітній простір. [URL:https://decentralization.gov.ua/education/novyi-osvitnii-prostir](https://decentralization.gov.ua/education/novyi-osvitnii-prostir). (Дата звернення: 10.09.2023).
191. Олефіренко Т. О. Особливості підготовки майбутніх учителів до розвитку професійної кар'єри в умовах стандартизації вищої освіти. *Освітній дискурс: збірник наукових праць = Educational discourse : Collection of scientific papers* / Голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство "Наука-технології-інформація"», 2021. Вип. 34(6). С. 47-61.
192. Оранюк Б. Ю. Дитина в мережевому спілкуванні як педагогічна проблема. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць*. Херсон: Видавництво КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Вип. 28. С. 15–22.
193. Оршанський Л. Професійно-педагогічна компетентність вчителя трудового навчання і технологій. *Виховання дітей та молоді: теорія і практика: зб. наук. праць* / за ред. Орести Карпенко. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2020. С. 148–151.
194. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційната проектна діяльність: науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
195. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія / Р.О. Семенова, О.Л. Музика, Д.К. Корольов та ін.; [за ред. Р.О. Семенової]. Київ-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
196. Освітні програми: рекомендації до розроблення / Уклад. В.П. Головенкін. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 39 с.
197. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: АСК, 2002. 255 с. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта». URL:

https://drive.google.com/file/d/1AGKRyBrIqqRPgn1UAd1BPmQ_mb9n0fRp/view (дата звернення 09.08.2022).

198. Основи моделювання складних систем: навч. посіб. для вузів / за ред. Н. В. Кузьміна. Київ: Вища школа, 1981. 360 с.
199. Особтiсно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: колективна монографія / В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг ред. В. Андрущенко, В. Лугового. Київ: Педагогічна думка, 2008. 256 с.
200. Особливості організації роботи вчителів в умовах воєнного стану. URL: <https://osvita.ua/school/87894/> (дата звернення 09.12.2022).
201. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Південноукр. держ.пед. ун-т імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2009. 58 с.
202. Паращенко Л. І. Інфраструктура загальної середньої освіти і механізми розвитку навчального середовища. *Постметодика*. 2012. № 2. С. 12–21.
203. Педагогічне проектування / авт.-упорядн. А. Цимбалару. Київ: Шкільний світ, 2009. 128 с.
204. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій. Курс підвищення кваліфікації для освітян. URL: <https://hryoutest.in.ua/courses/programa-pidvishchennya-kvalifikaciji-psihologichnoji-pidtrimki-dlya-osvityan-ta-batkiv> (дата звернення 11.12.2022).
205. Петриченко Л. О. Теоретико-методологічні засади формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. Бердянськ. держ. пед. ун-ту. Бердянськ*, 2009. № 2. С. 32–38.
206. Підласий П. І. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 360 с.

207. Плахтій П. Д., Савчук А. М., Підгорний В. К., Бурдейний І. М. Безпека життєдіяльності в запитаннях і відповідях: навч. посібник / за ред. П. Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. 255 с.
208. Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text> (дата звернення 08.11.2022).
209. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання: науково-методичне видання. Київ: СПД Кулінічев Б. М., 2007. 144 с.
210. Пометун О. І. Підготовка вчителів початкових класів: інтерактивні технології і ВНЗ. Умань: РВЦ «Софія», 2007. 65 с.
211. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за заг. ред. О.І. Пометун. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
212. Пономаренко В. Підвищення якості підготовки фахівців в університеті. *Вища школа*. 2010. № 10. С. 7–24.
213. Пономарьов О. С. Модель спеціаліста як джерело вибору та обґрунтування змісту професійної освіти: текст лекції / О. С. Пономарьова. Харків: НТУ «ХПІ», 2006. 58 с.
214. Пономарьов О. С. Модель соціальної складової професійної діяльності фахівця / О. С. Пономарьов, С. О. Заветний. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 47 с.
215. Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 138. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniy-zahist/2022/15.06/Rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf> (дата звернення 15.12.2022).

216. Постанова КМУ «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю».
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.10.2022).
217. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.11.2022).
218. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту» від 23 жовтня 2013 р. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10.2022).
219. Постанова КМ України «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту» від 9 серпня 2017 р. № 626. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.11.2022).
220. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» від 9.01.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.09.2022).
221. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26.06.2013 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.11.2022).
222. Прокоф'єва М. Ю. Аналіз поняття «Готовність вчителя початкових класів до навчання молодших школярів на засадах диференційованого підходу». *Zwiastować. Nauki i praktyki. Postępy w nauce w ostatnich*

- latach. Nowych rozwiązań. Warszawa, 2012. URL: http://конференция.com.ua/files/image/konf%2012/doklad_12_3-2_16.pdf (дата звернення: 12.09.2022).*
223. Професійна освіта: словник: навчальний посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 2000. 380 с.
224. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затв. Наказом № 3736 Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
225. Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум / упор. Браницька Т. Р. Матохнюк Л. О. Шпортун О. М. Вінниця: КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2022. 131 с.
226. Пуляк О. Підготовка студентів до надання першої психологічної допомоги на заняттях цивільного захисту. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Психологічні науки» / Гол. ред. проф. Вікторія Оверчук. Вінниця: Вид-во ДонНУ ім. Василя Стуса, 2023. Випуск 1(2). С. 41-47.
227. Радкевич В. Теоретичні та методичні засади розвитку професійної освіти і навчання: результати, проблеми, перспективи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2016. № 11. С. 5–22.
228. Разіна Н. О. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. «Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Серія: педагогічні науки). № 7 (163). 2020. С. 8-13
229. Методологічні проблеми наукової психології: посібник /. Рибалка Валентин Васильович.- К.: Талком, 2017.- 245 с.

230. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: навчальн. посіб. Одеса: Бакаєв В. В., 2009. 575 с.
231. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості. Навч. посіб. К.: ІЗМН, 1996, 456 с.
232. Робоча програма навчальної дисципліни «Основи здоров'язбереження» для студентів 1 курсу за спеціальністю 013 «Початкова освіта» / Л. Ілійчук, Л. Сливка. Івано-Франківськ: ПНУ імені Василя Стефаника, 2019, 13 с.
233. Рутковська О. М. Методика організації позаурочної роботи учнів з трудового навчання: дис. ... докт. філософії: 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 305 с.
234. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник Київ: Грамота, 2012. 504 с.
235. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. Наукові записки Малої академії наук України. 2012. № 1. С. 41–49
236. Семиченко В. А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ: ВІПОЛ, 2000. С. 176–203.
237. Сидоренко В. Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. №2. С. 41–44.
238. Сидоренко В. Методологічні основи науково-пізнавальної педагогічної діяльності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія. Київ, 2009. Вип. 155. Ч.1. С. 27–36.
239. Сидоренко В. Проектна культура в структурі професійно-педагогічної підготовки вчителя. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів: ЧДПУ, 2010. № 80.

- С. 3–8.
240. Сидоренко В. Проектна методика як основа реалізації особистісно-орієнтованого навчання. *Молодь і ринок*. 2004. № 1. С. 19–24.
241. Сидоренко В. Сутнісні характеристики професійної компетентності. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2010. № 5, С. 3–7.
242. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.
243. Сисоєва С. О. Особистісно орієнтовані педагогічні технології: метод проектів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ: АПН України, 2002. № 1 (5). С. 73–80.
244. Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970-1980. 456 с.
245. Смолінська О. Є. Теоретико-методологічні засади організації культурно освітнього простору педагогічних університетів України: ... дис. доктора пед. наук; 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки. Дрогобич, 2015. 598 с.
246. Созонюк О. С. Детермінанти розвитку психологічної культури вчителя початкової школи: автореф. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07.; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2002. 20 с.
247. Соцька О. П., Борисюк І. Ю., Діомідова Н. Ю. Проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 35. С. 175–180.
248. Стандартна операційна процедура 12.10/ДСНС «Навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами», затверджена Головою ДСНС 04.03.2020 та введена в дію Окремим дорученням Голови ДСНС від 04.03.2020 №В-32. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/7/1QBewzVACHxt3lQilLbOwC6hsX6WcrOsyFIFiscl.pdf> (дата звернення 06.08.2022).
249. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. К.: Рад. школи, 1977. Т. 4. 390 с.

250. Сущенко А. В. Інформаційно-комунікаційні технології і засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Фізичне виховання та спорт*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. С. 104–112.
251. Терещук А. І., Коберник О. М. Методика проектного навчання на уроках технічної творчості в 5 класі. Умань: УДПУ, 2006. 102 с.
252. Терещук А. І. Теорія і методика технологічної підготовки учнів старшої загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2013. 35 с.
253. Тишакова Л. Т. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Луганськ, 2005. 20 с.
254. Товт В. М. Методичні підходи до формування навчального середовища в початковій школі: дипломна робота. Мукачєво: МДУ, 2019. 67 с.
255. Торубара О. М. Методологічні підходи до побудови логічної структури навчального матеріалу. Чернігів: ЧДПУ, 2007. 320 с.
256. Тушина О. Є. «Психологічна безпека освітнього середовища як визначальний компонент збереження психічного здоров'я та позитивного розвитку його учасників [Електронний ресурс].» IV Міжнародний освітній Форум «Особистість в єдиному освітньому просторі» (11–26 квітня 2013 року). Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Tushina.pdf.
257. Тушина О. Є. Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі: практичний посібник. Запоріжжя: ЗОІППО, 2013. 145 с.
258. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 13.09.2022).

259. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року: електрон. навч.-метод. посіб. / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. Полтава: ПАНУ, 2022. 34 с.
260. Федій О. Ідеї синергетики у змісті підготовки майбутнього вчителя. *Імідж сучасного педагога*. № 1 (196). 2021. С. 52–57.
261. Федій О. А. Ретроспективний аналіз вітчизняного досвід у використанні естетотерапії у професійній діяльності педагога. *Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини* / гол.ред. М. Т. Мартинюк. Умань: Вид-во «ПП Жовтий», 2011. Ч. 1. С. 264–271.
262. Фігурний Ю. Школа-родина як важливий складник національно-патріотичного виховання української молоді в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни. *Імідж сучасного педагога*. № 5 (206). 2022. С. 71–80.
263. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
264. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих пед. закл. освіти. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2000. 544 с.
265. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти. Вид 2-ге, допов. Тернопіль, 2003. 273 с.
266. Формування інклюзивного освітнього середовища. 2022.
URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01008frw-dd30.docx.html> (Дата звернення 01.09.2023).
267. Фокша С. Є. Освітнє середовище нової української школи (базова середня освіта). *Нова українська школа у базовій освіті: впевнені кроки Запорізької області: [Науково-методичний посібник]* відповід. ред. Т.Є. Гура, м. Запоріжжя, 2022. С. 84-90.
268. Формування інклюзивного освітнього середовища. 2022 URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01008frw-dd30.docx.html> (Дата звернення 01.09.2023).

269. Хаялиева С. З. Технологическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического ун-та*. 2012. Вып. 34. С. 116–119.
270. Холодова Н. О. Безпека життєдіяльності дитини – це стиль життя. Педагогічна майстерня. 2014. № 5. С. 32–39.
271. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія. Київ: Магістр-S, 1998. 200 с.
272. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1998. 443 с.
273. Цина А. Ю. Законодавчі і нормативно-правові засади охорони праці в галузі освіти. *Постметодика*. 2012. № 5. С. 2–7.
274. Цина А. Ю. Теорія і методика особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій: дис... докт. пед. наук. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. 641 с.
275. Цина А. Ю. Формування особистісних якостей учнів під час проектно-технологічної діяльності. *Трудове навчання*. Серпень 2010. № 8 (32). С. 3–5.
276. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. К., 2018. 56 с.
277. Цюняк О. П. Зарубіжний досвід у професійній підготовці майбутніх магістрів початкової освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Вип. 2. С. 170–175.
278. Цюняк, О. П. (2020). Система професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності. *Дисертація на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук, 13*.
279. Чухліб Ю. С., Землянська О. В. Особливості навчання під час воєнного стану. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48607/1/p.144-146.pdf> (дата звернення 17.10.2022).

280. Шапран О. І., Шапран Ю. П. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Педагогіка, психологія та медико-біологічні. 2010. № 9. С. 108–110.
281. Шапран Ю. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. Рідна школа. 2012. № 12. С. 39–43.
282. Шатун В. Т. Концепція навчання впродовж життя як визначальний елемент стратегії Європейського Союзу щодо формування конкурентоспроможного суспільства. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Державне управління. 2016. Т. 281, Вип. 269. С. 118–122.
283. Шахіна І. Ю. До питання про інформаційне освітнє середовище навчального закладу, (дата звернення 11.06.2022)
URL:http://ito.vspu.net/nd_robota/statti/2013/Shahina_Do%20putannja.htm.
284. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 248 с.
285. Школа в небезпечних умовах: досвід Ізраїлю [Електронний ресурс]. Редакція журналу «На урок». Освітній проект «На урок». Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/shkola-v-nebezpechnih-umovah-dosvidizra-lyu/> (01.09.2023)
286. Що повинен знати кожен українець в умовах війни: правила та поради. URL: <https://tsn.ua/ato/scho-povinenznati-kozhen-ukrayinec-v-umovah-viyni-pravila-ta-poradi-2001604.html> (дата звернення 23.12.2022).
287. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун. Київ: Наукові записки. 2007. Т. 71. С. 5–6.
288. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. 560 с.

289. Яким має бути навчання під звуки сирен? Відповідають МОН, експерти, батьки. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/> (дата звернення 07.07.2022).
290. Ярошевська В. М. та ін. Словник термінів і понять з безпеки життєдіяльності. Київ. НМЦ, 2004. С. 255.
291. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: дис... докт. пед.наук: 13.00.04. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини, 2015. 544 с.
292. Ярошинська О.О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: дис... доктора пед. наук; 13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Житомир, 2015. 544 с.
293. Alvesson M. Cultural perspectives on organization. Cambridge, 1993. 426 p.
294. Bieliaieva N., Holiad I., Dynko V., Mogilat A. Developing and Implementinga Distance Learning Model for Training Specialists of the Future (розробка та впровадження моделі дистанційного навчання для підготовки спеціалістів майбутнього). *Futurity Education*, 3(2), P.182–198
295. Bieliayeva N., Zatserkovna O., Mohylat A., Lukashenko K. Scientific-pedagogical research on a safe educational environment (науково-педагогічні дослідження безпечного освітнього середовища). *Norwegian Journal of development of the International Science* No 127/2024. P. 46-48.
296. Bernardes M., Vergara L. Aprendiendo entre la naturaleza: Unarevisión delosbene ficiosde losespacio sverdesene lambienteescolar. *ARQUITECTURAS DEL SUR*, 35(52), P. 96–103.
297. Bourdoncle R. La professionalisation des enseignants: les limites d' un mith. *Revue Francaise de pedagogie*. 1993. № 105. P. 65–74.
298. Gibson J. J. The Ecological Approach to Visual Perception. Boston: Houghton Mifflin, 1979. 346 p.
299. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York: Norton, 1968. 336 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Контакти щодо психологічної підтримки

(Листі МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», 2022)

Цілодобова лінія психологічної підтримки «Між нами» Львівський міський центр соціальних служб – 0800307305. Дзвінки з будь-яких операторів – безкоштовні.

Цілодобова безоплатна правова допомога /Free Legal Aid. - 0800213103. Консультування з правових питань.

Центр психосоціальної підтримки НаУКМА та БО «Голоси дітей». Гаряча лінія для дітей (08.00 – 22.00): 0960392258; 0991985795; 0635581282.

Гаряча лінія НУО «Людина в біді» Безкоштовні психологічні консультації (24/7) 0800210160.

Центр-Ресурс Професіонал. Системний сімейний психотерапевт. 09.00 – 20.00 тел. у Польщі +48733115296. Вайбер, телеграм: (067)-718-99-66 (063)-721-04-63 (066)-219-09-73.

Сильне емоційне потрясіння, стрес, відчуття небезпеки можуть викликати у вашої дитини психологічну травму. Читайте нижче, як визначити, що у вашої дитини психологічна травма, та як ви можете їй допомогти. Якщо дитині потрібна допомога спеціаліста - можна звертатися на дитячу гарячу лінію нашого партнера Ла Страда-Україна/La StradaUkraine, яка працює в онлайн режимі. Щоб отримати консультацію пишiть:

Фейсбук - <https://www.facebook.com/childhotline.ukraine/>

Інста - https://www.instagram.com/childhotline_ua

Telegram - @CHL116111

Безкоштовна інтернет-платформа психологічної допомоги "Розкажи мені". Для отримання допомоги потрібно коротко описати свій запит і надіслати заявку за посиланням: <https://tellme.com.ua>. Модератори платформи підберуть

спеціаліста, і він якнайшвидше зв'яжеться з вами. Консультації проводяться безкоштовно у режимі онлайн. Крім того, команда Інституту когнітивного моделювання зі співпраці з кафедрою медичної психології, психосоматичної медицини та психотерапії Національного медичного університету імені Богомольця та спеціалістами проекту "Друг" розробила бот першої психологічної допомоги. Він стане в нагоді в перші години після травматичної події - з ним можна ознайомитися, перейшовши за посиланням: https://t.me/friend_first_aid_bot.

Додаток Б

**Опитування педагогічних працівників закладу середньої освіти для
аналізу впливу безпечного освітнього середовища на мотивацію та здатність
навчатися молодших школярів**

1. «В якому форматі здійснюється навчальний процес в умовах воєнного стану у Вашому навчальному закладі?»
 - змішане
 - очне
 - дистанційне
2. «Як змінилася мотивація учнів до навчання під час воєнного стану?»
 - погіршилась
 - не змінилась
3. «Чи наявне укриття у Вашому навчальному закладі?»
 - так
 - ні
4. «Чи знають Ваші учні правила поведінки в умовах надзвичайних ситуацій?»
 - так
 - ні
5. «Чи проходили Ви навчання або інструктажі з питань надання домедичної допомоги?»
 - так
 - ні
6. «Чи розташовані на території школи фонтанчики з питною водою, кулери?»
 - так
 - ні
7. «Чи безпечна спортивно-ігрова зона для фізичної активності дітей? (справність обладнання, відсутність ям, відсутність колочок на кущах, грибів, отруйних плодів тощо)?»
 - безпечна
 - не безпечна
 - не існує
8. «Чи є їжа в шкільній їдальні смачною та корисною (здоровою)?»
 - смачна та корисна
 - не завжди смачна та корисна
 - не смачна та не корисна
9. «Чи проводите Ви рухові активності/ гімнастику для очей під час уроків?»
 - проводиться
 - не проводиться
10. «Як часто учні діляться з Вами своїми переживаннями?»
 - часто діляться
 - рідко діляться

- не діляться

11. «Якою мірою проведення ранкового кола впливає на мотивацію учнів?»

- впливає
- не впливає

12. «Чи існує в класі або школі місце для відпочинку, яке оснащено килимом для сидіння та гри, кріслами-пуфами/ подушками?»

- існує
- відсутнє

13. «Чи вивчається думка дітей (наскільки безпечно і комфортно вони почувають себе у школі)? Якщо так, то яким чином?»

- вивчається
- не вивчається

14. «Чи є у закладі напрацьовані спільно психологом, педагогами, класними керівниками підходи (методики) для адаптації дітей в освітній процес під час воєнного стану?»

- напрацьовані
- не напрацьовані

15. «Чи укомплектований Ваш клас наборами «6 цеглинок LEGO» для діяльнісного підходу та ігор?»

- укомплектований
- не укомплектований

16. «Яким чином Ви застосовуєте диференційований підхід під час навчального процесу?»

- завдання з різним рівнем складності
- завдання з урахуванням особливостей сприйняття дитини
- індивідуальні консультації

17. «Оцініть наскільки, на Вашу думку, безпечно і комфортно учні почувають себе у школі?»

- 1 бал
- 2 бал
- 3 бал
- 4 бал
- 5 бал

18. «Чи поліпшилося освітнє середовище під час впровадження реформи НУШ? Якою мірою?»

- поліпшилося
- не суттєво поліпшилося
- не поліпшилося

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні Вченої ради
Інженерно-педагогічного факультету
Протокол № 5 від “ 25 ” січня 2022 р.
Голова Вченої ради, декан
професор Д.Е.Кільдеров

ПРОГРАМА

змістового модуля

**«ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»**

освітнього ступеня **бакалавр**
галузі знань **01 Освіта / Педагогіка**
спеціальності **013 Початкова освіта**
(за предметними спеціальностями)

Київ 2022 р.

Розробники програми:

Беляєва Наталія Петрівна, пошукач кафедри загальнотехнічних дисциплін та охорони праці інженерно-педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Рецензенти програми:

Немченко Юрій Владиславович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін та охорони праці інженерно-педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Цина Андрій Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Обговорено та рекомендовано до видання на засіданні кафедри загальнотехнічних дисциплін та охорони праці інженерно-педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова « 19 » січня 2022 р., протокол № 7.

Завідувач кафедри _____ **В.В.Шевченко**

I. ВСТУП

Програма вивчення змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» укладена відповідно до освітніх програм підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта, яка може бути органічно введена до змісту однієї з навчальних дисциплін: «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» або «Організація і управління освітнім процесом у НУШ», особливо під час ведення воєнних дій на території України.

Предметом вивчення є підготовка майбутнього вчителя до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану.

Міждисциплінарні зв'язки: педагогіка, психологія, культура здоров'я особистості, основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Метою є навчити майбутніх учителів методологічним підходам, принципам, змісту діяльності з проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану.

Завданням є оволодіння студентами сутністю, особливостями, досвідом та педагогічними умовами, уміннями здійснення організаційно-методичного супроводу процесу проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ п/п	Результати навчання (Програмні результати навчання (ПРН))	Компетентності
1.	ПР-02. Управляти професійною діяльністю та проектами в ЗЗСО, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.	<p>Загальні компетентності (ЗК)</p> <p><i>ЗК1.</i> Здатність до розуміння основних педагогічних парадигм, наукових підходів, теорій та концепцій з метою формування теоретичного педагогічного мислення, вільного та осмисленого використання термінологічного апарату основ педагогіки та психології початкової освіти.</p> <p><i>ЗК3.</i> Готовність до визначення ефективності та оптимальності освітнього процесу.</p> <p><i>ЗК7.</i> Здатність генерувати нові ідеї (креативність) під час вирішення освітньонаукових і практичних задач, у тому числі у міждисциплінарних галузях.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p>

		<p><i>ФК1.</i> Здатність до володіння системою методологічних принципів навчально-виховної й освітньої діяльності.</p> <p><i>ФК4.</i> Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p> <p><i>ФК5.</i> Здатність проводити діагностування результатів навчання і виховання у закладі освіти.</p> <p><i>ФК6.</i> Готовність до педагогічної діяльності за основними навчальними програмами.</p>
2.	<p>ПР-07. Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК)</p> <p>ЗК2. Здатність до критичного аналізу і оцінки сучасних напрямків, шляхів і засобів вдосконалення освітнього процесу.</p> <p>ЗК3. Готовність до визначення ефективності та оптимальності освітнього процесу.</p> <p>ЗК4. Готовність до проведення діагностики особистості учня (якостей, властивостей, мотивації, установок, особливостей та ін.).</p> <p>ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) під час вирішення освітньо-наукових і практичних задач, у тому числі у міждисциплінарних галузях.</p> <p>ЗК8. Здатність до використання варіативних моделей мети, змісту, методів та форм організації процесу початкової освіти.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p> <p>ФК1. Здатність до володіння системою методологічних принципів навчально-виховної й освітньої діяльності.</p> <p>ФК2. Здатність до застосування індивідуальних, парних, групових, колективних форми навчання і виховання учнів.</p> <p>ФК4. Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p> <p>ФК6. Готовність до педагогічної діяльності за основними навчальними програмами.</p>
3.	<p>ПР-08. Організовувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу ЗЗСО, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК)</p> <p>ЗК1. Здатність до розуміння основних педагогічних парадигм, наукових підходів, теорій та концепцій з метою формування теоретичного педагогічного мислення, вільного та осмисленого використання термінологічного апарату основ педагогіки та</p>

		<p>психології початкової освіти.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p> <p>ФК1. Здатність до володіння системою методологічних принципів навчально-виховної й освітньої діяльності.</p> <p>ФК4. Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p> <p>ФК6. Готовність до педагогічної діяльності за основними навчальними програмами.</p>
4.	<p>ПР-13. Організовувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно, проєктувати навчальні осередки у класі спільно з учнями, з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.</p>	<p>Загальні компетентності (ЗК)</p> <p>ЗК8. Здатність до використання варіативних моделей мети, змісту, методів та форм організації процесу початкової освіти.</p> <p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p> <p>ФК2. Здатність до застосування індивідуальних, парних, групових, колективних форми навчання і виховання учнів.</p> <p>ФК4. Здатність обґрунтовано обирати та ефективно використовувати методи, форми і засоби виховного впливу на особистість учня з метою забезпечення запланованого рівня особистісного та освітнього розвитку.</p>

II. ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

На вивчення змістовного модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» відводиться *30 години / 1 кредит ECTS*.

Вивчається у VI семестрі на третьому курсі і завершується заліком в кінці 6-го семестру.

Передбачено питання курсу лекцій та проведення практичних занять, а під час самостійної роботи студенти повинні здійснювати теоретичну підготовку з відповідних тем лекційного курсу та готуються до захисту модульних контрольних робіт.

№ п/п	Назва модулів і тем	Всього	Аудиторні години			Самостійна роб.
			Всього аудиторних	Лекційні	Практичні	
1.	ЗМІСТОВИЙ СУБМОДУЛЬ 1. Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища учнів як проблема педагогічної теорії і практики	15	6	3	3	9
1.1.	Проблема проектування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів у педагогічній науці.	5	2	1	1	3
1.2.	Досвід проектування та реалізації безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу.	5	2	1	1	3
1.3.	Сутнісно-змістова характеристика проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
2.	ЗМІСТОВИЙ СУБМОДУЛЬ 2. Організаційно-педагогічні аспекти проектування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів в умовах воєнного стану.	15	6	3	3	9
2.1.	Педагогічна модель проектування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
2.2.	Організаційно-педагогічні умови проектування та реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
2.3.	Організаційно-методичний супровід проектування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів.	5	2	1	1	3
Види контролю	<i>Вхідний контроль</i>					
	<i>Контроль на аудиторних заняттях</i>					
	<i>Контроль самостійної роботи</i>					
	<i>Модульна контрольна робота</i>					
Підсум. контроль	Залік					
	Всього:	30	12	6	6	18

III. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ЗМІСТОВИМИ СУБМОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ

ЗМІСТОВИЙ СУБМОДУЛЬ 1. ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УЧНІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Тема 1.1. Проблема проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів у педагогічній науці

Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища є важливою складовою діяльності сучасних закладів освіти. Проблема формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища здобувачів освіти як один із пріоритетних напрямів сучасних науково-педагогічних досліджень. Проблема «рівного доступу до освіти» в умовах воєнного стану в Україні. Актуальність знань, умінь та навичок із проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школи в умовах воєнного стану. Шляхи адаптації освітньо-професійної діяльності вчителів до умов воєнного стану.

Тема 1.2. Досвід проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу

Шляхи підвищення обізнаності в питаннях культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти та їхньої здатності до прогнозування й вибору адекватних способів дій у разі виникнення небезпечних ситуацій. Аналіз нормативно-правових актів, які дають змогу керівникам, працівникам освітніх закладів, батькам учнів правильно планувати діяльність щодо здійснення якісної освіти, попереджувати та вчасно вносити корективи в освітню діяльність у випадках виникнення надзвичайних ситуацій. Особливості створенню безпечних умов для здійснення навчального процесу в закладах освіти. Питання професійної стресостійкості учителя, роль педагога як своєрідного психотерапевта, який допомагає дитині жити у злагоді із довкіллям та у згоді з собою. Тренінгові вправи, зорієнтовані на практичні методичні поради вчителям щодо роботи з дітьми в умовах стресу: як планувати процес навчання та дистанційні уроки (календарно-тематичне планування); як активізувати увагу дітей та мотивувати їх до навчання; які завдання давати для самостійної роботи тощо. Сучасне навчально-методичне забезпечення та практики психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Тема 1.3. Сутнісно-змістова характеристика проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану

Аналіз змісту термінів та ключових понять «проєктування», «реалізація», «безпека», «освітнє середовище», «умови», «воєнний стан» як компонентів

понятійного конструкту «проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища учнів в умовах воєнного стану». Технологія педагогічного проєктування як модель пізнавально-перетворювальної діяльності з планування та реалізації освітніх проєктів в умовах професійно-педагогічної діяльності. Забезпечення творчої реалізації освітніх проєктів та рефлексію досягнутих результатів як необхідна вимога до професійно-педагогічної готовності вчителя. Сутність безпеки як стану діяльності, для якого з достатньо високою ймовірністю виключені потенційні прояви джерел небезпек, виявлені та враховані ризики дії небезпечних чинників, що дає змогу уникати створення небезпечних ситуацій, які здатні наносити шкоду здоров'ю людини. Освітнє середовище учасників освітнього процесу як педагогічно організована цілісна система умов, якими забезпечується активна взаємодія в межах закладу освіти, спрямована на особистісний розвиток та освітню діяльність. Поняття умови як обставини забезпечення безпеки життєдіяльності людини, спрямовані на становлення і розвиток її складових. Термін «воєнний стан» як піддання населення країни високому ризику в небезпечних ситуаціях збройного протистояння. Сутність понятійного конструкту «проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища учнів в умовах воєнного стану» як створення педагогічно організованої, цілеспрямованої відкритої системи природної та штучної безпечної взаємодії учасників освітнього процесу, визначення форм його організації в умовах вимушеної зміни учнями та педагогами місць свого проживання, розірваності родин внаслідок воєнних дій, захист дітей від потенційно-можливих небезпек та їхня педагогічна підтримка у професійно-педагогічній діяльності.

ЗМІСТОВИЙ СУБМОДУЛЬ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема 2.1. Педагогічна модель проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів в умовах воєнного стану.

Мета, методологічні підходи та принципи проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. Зміст комунікативної, функціональної, когнітивної та педагогічної готовності вчителя. Етапи, методи, форми організації та засоби до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища. Критерії, показники та рівні ефективності проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів в умовах воєнного стану. Рівні результативності проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів: особистісно-орієнтований (високий), колективно-орієнтований (середній) та репродуктивно-орієнтований (початковий).

Тема 2.2. Організаційно-педагогічні умови проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану

Застосування методів формування стійкої позитивної освітньо-професійної мотивації вчителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища. Етапи проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища школярів: базово-пропедевтичний, технологічний та професійної майстерності. Інтеграція проєктної діяльності та реалізації безпечного освітнього середовища школярів до змісту навчальних дисциплін. Забезпечення облаштування безпечного простору у закладі (укриття, запасні виходи). Особливості здійснення превентивних заходів щодо мінної безпеки (інформування учнів, спільні заходи із залученням ДСНС). Методика розробки шляхів евакуації учасників освітнього процесу (зокрема й до найближчого укриття, якщо таке не обладнане у школі). Вивчення алгоритму дій працівників та учнів закладу освіти під час евакуації. Оволодіння техніками чутливого підходу до вибору текстів для читання, тем обговорення через різний і часто травматичний досвід, який можуть мати діти (обстріли, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні); добору стратегії взаємодії педагогів з учнями класу, зокрема з дітьми із посттравматичним стресовим розладом.

Тема 2.3. Організаційно-методичний супровід проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища школярів.

Впровадження в освітню діяльність закладами загально-середньої освіти моделі проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. Розробка авторського організаційно-методичного супроводу: програма навчального змістового модуля «Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі»; методичні рекомендації для вчителів «Підготовка вчителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану»; комплекс діагностичного інструментарію для учасників навчального процесу. Особливості проведення тренінгу «[Перша допомога дітям. Тренінг для дитячих закладів](#)». Напрацювання алгоритмів роботи з батьками у разі ймовірних надзвичайних ситуацій, дій школи за таких умов, зокрема проведення евакуації, комунікації з учасниками освітнього процесу, вмісту дитячого наплічника тощо.

IV. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Формами та методами контролю є: метод усного контролю, метод письмового контролю, метод тестового контролю, метод самоконтролю.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

V. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

VI. ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СУБМОДУЛЯ

Основні:

1. Безпека життєдіяльності: підручник / О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 448 с.
2. Дикань С. А., Іваницька І. О. Безпека людини. Університетський курс: підручник для студ. вищ. закл. усіх спец. ОЛР «Бакалавр». Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. 279 с.
3. Плахтій П. Д., Савчук А. М., Підгорний В. К., Бурдейний І. М. Безпека життєдіяльності в запитаннях і відповідях: навч. посібник / за ред. П. Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. 255 с.
4. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затв. Наказом № 3736 Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року. (2020). URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
5. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» від 9.01.2014 р. № 11.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.09.2021).

6. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26.06.2013 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.11.2021).

7. Тушина О. Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі: практичний посібник. Запоріжжя: ЗОІППО, 2013. 145 с.

8. Концепція «Безпечна школа Полтавської області» (2022) / Л. В. Литвинюк (кер. роб. групи) / ПАНО ім. М. В. Остроградського, ГУ ДСНС України у Полт. обл., ГУ НП в Полт. обл., УПО в Полт. обл., ГУ Держпродспоживслужби в Полт. обл. Полтава : ПАНО, 51 с.

9. Лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 09.12.2022).

10. Наказ МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 12.09.2022).

11. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затв. Наказом № 3736 Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року. (2020). URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

12. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».(2022)

URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 13.09.2022).

Додаткові:

1. Беляєва Н. П. (2023). Підготовка майбутніх учителів до впровадження цінностей безпечної освіти в практику закладів загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* / за ред. М. С. Курача, І. В.Цісарук. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 16–19.

2. Варивода К. С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017, вересень. № 9.1 (49.1). С. 17–20.

3. Водолазська Т. В. Вплив освітнього середовища на емоційне благополуччя молодшого школяра. *Освіта полтавщини*. 2011. № 23–24. С. 39–45.

4. Кізь О. Початкова школа – простір без насилля: психологічна підготовка майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*. 2014. С. 188–191.

5. Коцур Н. І. Психологічна безпека школярів в освітньому середовищі. *Безпека життєдіяльності, екологія і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи*: зб. матеріалів Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 29–30 вер. 2016 р. С. 40–43.

6. Мешко Г. М. Підготовка майбутніх учителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища у школі в контексті завдань педагогіки здоров'я. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць*. 2011. № 2(5). С. 290–296.

7. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

8. Холодова Н. О. Безпека життєдіяльності дитини – це стиль життя. Педагогічна майстерня. 2014. № 5. С. 32–39.

9. Вікторова П. Є., Цина А. Ю. (2022). Ідеї педагогіки «вільного виховання» в організації дистанційного навчання учнів в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*, 3 (204), 106–110.

URL:<http://isp.poippo.pl.ua/article/view/257321/256485>

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-106-110](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-106-110)

10. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року: електрон. навч.-метод. посіб. (2022) / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. Полтава: ПАНУ, 34 с.

11. Яким має бути навчання під звуки сирен? Відповідають МОН, експерти, батьки. (2022). URL:<https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/> (дата звернення 07.07.2022).

Інформаційні ресурси:

1. <http://www.mon.gov.ua>– Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

2. Поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у часи невизначеності та стресу». Поради для батьків.

3. Поради від експертів ЮНІСЕФ «Як батькам підтримати дитину в укритті? Рекомендації щодо спілкування з дітьми під час переховування».

4. Поради від експертів ЮНІСЕФ «7 порад, як підтримати дитину в дорозі. Як батькам допомогти дитині перенести примусове переміщення?».

5. Поради батькам під час війни – брошура з важливою інформацією для батьків, які переживають війну разом зі своїми дітьми.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

На засіданні Вченої ради
Педагогічного факультету
«31» серпня 2022 р.
Протокол № 1
Голова Вченої ради, декан,
професор Олєфіренко Т.О.

ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

**ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

освітнього ступеня бакалавр

галузі знань **01 Освіта / Педагогіка**
спеціальності **013 Початкова освіта**

Київ 2022 р.

УДК 373.3.091.2:613-026.9(083-97)

Розробники програми:

Беляєва Наталія Петрівна, пошукач кафедри загальнотехнічних дисциплін та охорони праці інженерно-педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Матвієнко Олена Валеріївна, професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки та методики початкового навчання педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Рецензенти:

Цина Андрій Юрійович, професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Себало Людмила Ігорівна, доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Обговорено та рекомендовано до видання на засіданні Науково-методичної ради педагогічного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «30» серпня 2022 року, протокол №1.

Голова НМР

Шапошнікова І.М.

Навчальна програма «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» за спеціальністю 013 Початкова освіта. / Н.П.Беляєва – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. – 11 с.

©Видавництво НПУ
імені М. П. Драгоманова, 2022
© Беляєва Н.П., 2022

I. ВСТУП

Програма вибіркової навчальної дисципліни «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» укладена відповідно до освітньо-професійних програм підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта і може бути органічно введена до змісту однієї з навчальних дисциплін: «Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» або «Організація і управління освітнім процесом у НУШ», особливо під час ведення воєнних дій на території України або воєнного стану.

Предметом вивчення є науково-методичні основи проектування та організації безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану.

Мета полягає у наданні студентам певного обсягу знань, умінь та навичок щодо створення та організації безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану з урахуванням різних аспектів безпеки: фізичної, психологічної та кібербезпеки.

Міждисциплінарні зв'язки: педагогіка, психологія, культура здоров'я особистості, основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Завданням є сформувати готовність майбутніх учителів до планування, організації та здійснення освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів для забезпечення дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, враховуючи різні аспекти безпеки, такі як фізична безпека, психологічна безпека та кібербезпека.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:
Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії (*Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*) https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita_bakalavr.28.07.pdf).

№ п/п	Результати навчання (Програмні результати навчання (ПРН))	Компетентності
1.	ПР-02. Управляти складною професійною діяльністю та проєктами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.	ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми. СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організовувати їхню пізнавальну діяльність.

2.	ПР-07. Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.	СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.
3.	ПР-08. Організовувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу ЗЗСО, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.	ЗК-1. Здатність до розуміння основних педагогічних парадигм, наукових підходів, теорій та концепцій з метою формування теоретичного педагогічного мислення, вільного та осмисленого використання термінологічного апарату основ педагогіки та психології початкової освіти.
4.	ПР-13. Організовувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно, проєктувати навчальні осередки у класі спільно з учнями, з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу. ПР-15. Здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів початкової освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження і протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів початкової школи й інших учасників освітнього процесу.	ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). СК-5. Здатність до проєктування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти. СК-11. Здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги, до протидії та попередження булінгу, різних проявів насильства.

II. ОРІЄНТОВАНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

На вивчення програми вибіркової навчальної дисципліни «Проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» відводиться *30 годин /1 кредит ECTS*.

Вивчається у VI семестрі на третьому курсі і завершується заліком в кінці семестру.

Передбачено курс лекцій та практичних занять, а під час самостійної роботи студенти повинні здійснювати теоретичну підготовку з відповідних тем лекційного курсу та готуються до захисту модульних контрольних робіт.

№ п/п	Назва модулів і тем	Кількість годин				
		Всього	Аудиторні години			Самостійна роб.
			Всього аудиторних	Лекційні	Практичні	
1.	Змістовий модуль 1. Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища НУШ як психолого-педагогічна проблема.	15	6	3	3	9
1.1.	Тема 1.1. Проблема проектування та реалізації безпечного освітнього середовища НУШ у педагогічній теорії та практиці.	5	2	1	1	3
1.2.	Тема 1.2. Світовий та український досвід проектування та організації безпечного освітнього середовища школи.	5	2	1	1	3
1.3.	Тема 1.3. Вплив надзвичайних ситуацій в Україні на проектування та організацію безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
2.	Змістовий модуль 2. Організаційно-педагогічні умови проектування та реалізації безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.	15	6	3	3	9
2.1.	Тема 2.1. Психосоціальна підтримка та гра як компоненти безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
2.2.	Тема 2.2. Вплив стресу на креативний, соціальний, когнітивний, емоційний і фізичний розвиток учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
2.3.	Тема 2.3. Учителі як суб'єкти проектування та реалізації безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.	5	2	1	1	3
Види контролю	<i>Вхідний контроль</i>					
	<i>Контроль на аудиторних заняттях</i>					
	<i>Контроль самостійної роботи</i>					
	<i>Модульна контрольна робота</i>					
Підсумковий контроль	Залік					
	Всього:	30	12	6	6	18

ІІІ. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА СУБМОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ

ЗМІСТОВИЙ СУБМОДУЛЬ 1. Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища НУШ як психолого-педагогічна проблема.

Тема 1.1. Проблема проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища НУШ у педагогічній теорії та практиці.

Проєктування та реалізація безпечного освітнього середовища як важливий напрямок діяльності сучасних закладів освіти. Аналіз змісту ключових понять «проєктування», «реалізація», «безпека», «освітнє середовище» як компонентів понятійного конструкту «проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища НУШ».

Система освіти як найбільш важлива структура, яка закладає основи здорового способу життя особистості, сприяє зміцненню духовного, фізичного та соціального благополуччя молодого покоління.

Компоненти формування закладом освіти безпечного й здорового освітнього середовища, а саме: освітній простір, освіта в галузі здоров'я та безпеки, фізична культура та рухова активність, здорове харчування, медична служба, психологічна служба, підготовка і здоров'я вчителів, залучення сім'ї та громади.

Аналіз актуальних проблем формування здорового та безпечного освітнього середовища: культура здорового харчування учнів, малорухливий спосіб життя учнів, поширеність проявів фізичного і психологічного насильства та булінгу (цькування), неналежний рівень медичного супроводу учнів, несистемний підхід до формування культури здорового та безпечного способу життя у сім'ї та громаді, недостатність співпраці різних соціальних інституцій у подоланні зазначених проблем.

Створення безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій в закладах освіти.

Тема 1.2. Світовий та український досвід проєктування та організації безпечного освітнього середовища школи.

Проведення наукових досліджень в освіті та втілення їх результатів у практику проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Особливості модернізації українського освітнього простору та спектри інноваційної діяльності, яка здійснюється відповідно до вимог сучасного світу і потреб українського суспільства для проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища НУШ: Національна стратегія створення безпечного та здорового середовища в Новій українській школі (Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020) про необхідність формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах освіти, освітнього середовища; Національна програма психологічного здоров'я українців, за ініціативи Першої леді України Олени Зеленської: основні завдання та шляхи реалізації; Українсько-

швейцарський проєкт «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань в Україні» (коротка назва «Діємо для здоров'я»); інноваційний освітній проєкт всеукраїнського рівня «Модель здорової школи»; проєкт «Діємо для здоров'я»; проєкт «Культура їжі»; дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (Health Behavior of School Age Children); онлайн круглий стіл «Органи місцевого самоврядування у створенні безпечного освітнього середовища в закладах освіти» (травень 2022 р.) тощо.

Технологія педагогічного проєктування як модель пізнавально-перетворювальної діяльності з планування та реалізації освітніх проєктів в умовах професійно-педагогічної діяльності.

Індекс здоров'я школи (ІЗШ) – допомагає розробити та впровадити заходи, щоб покращити ситуацію зі здоров'ям учнів та вчителів. Інструмент охоплює наскрізні теми, які стосуються профілактики захворювань: фізична активність; харчування; тютюн і алкоголь; дихальні розлади; безпека; репродуктивне та сексуальне здоров'я.

Тема 1.3. Вплив надзвичайних ситуацій в Україні на проєктування та організацію безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Проблема рівного доступу до освіти в умовах воєнного стану в Україні. Сутність безпеки як стану діяльності, для якого з достатньо високою ймовірністю виключені потенційні прояви джерел небезпек, виявлені та враховані ризики дії небезпечних чинників, що дає змогу уникати створення небезпечних ситуацій, які здатні наносити шкоду здоров'ю людини. Освітнє середовище учасників освітнього процесу як педагогічно організована цілісна система умов, якими забезпечується активна взаємодія в межах закладу освіти, спрямована на особистісний розвиток та освітню діяльність. Поняття умови як обставини забезпечення безпеки життєдіяльності людини, спрямовані на становлення і розвиток її складових. Термін «воєнний стан» як піддання населення країни високому ризику в небезпечних ситуаціях збройного протистояння. Аналіз нормативно-правових актів, які дають змогу керівникам, працівникам освітніх закладів, батькам учнів правильно планувати діяльність щодо здійснення якісної освіти, попереджувати та вчасно вносити корективи в освітню діяльність у випадках виникнення надзвичайних ситуацій. Особливості створення безпечних умов для здійснення освітнього процесу в закладах освіти. Шляхи підвищення обізнаності в питаннях культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та їхньої здатності до прогнозування й вибору адекватних способів дій у разі виникнення небезпечних ситуацій.

Забезпечення облаштування безпечного простору у закладі (укриття, запасні виходи). Особливості організації та проведення превентивних заходів щодо мінної безпеки (інформування учнів, спільні заходи із залученням ДСНС). Методика розробки шляхів евакуації учасників освітнього процесу (зокрема й до найближчого укриття, якщо таке не обладнане у школі). Особливості

ознайомлення з алгоритмом дій працівників та учнів закладу освіти під час евакуації.

ЗМІСТОВИЙ СУБМОДУЛЬ 2. Організаційно-педагогічні умови проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Тема 2.1. Психосоціальна підтримка та гра як компоненти безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Запровадження в освітню діяльність закладами загальної середньої освіти моделі проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. Підтримувальне освітнє середовище – одне з першочергових завдань закладу освіти. Вплив надзвичайних ситуацій на розвиток, навчання та благополуччя учнів початкової школи та вчителя; вплив надзвичайних ситуацій на благополуччя, розвиток та навчання молодших школярів; психічне здоров'я та психосоціальна підтримка; етика психосоціальної підтримки; види та рівні психосоціальної підтримки; роль гри у підтримці благополуччя молодшого школяра; ресурс вільної гри у збереженні психічного здоров'я учнів початкової школи та вчителя.

Тема 2.2. Вплив стресу на креативний, соціальний, когнітивний, емоційний і фізичний розвиток учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Аспекти благополуччя учнів початкової школи та вчителя; вікові індикатори переживання стресу; роль психосоціального благополуччя в житті; вплив стресу на креативний, соціальний, когнітивний, емоційний і фізичний розвиток учнів молодшого шкільного віку; психологічно безпечне освітнє середовище; чинники успішного розвитку та навчання дітей молодшого шкільного віку в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану.

Тема 2.3. Учителі як суб'єкти проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану.

Успішні стратегії психосоціальної підтримки в закладі освіти; створення безпечного ігрового освітнього середовища; стратегії підтримки позитивної поведінки дітей у закладі освіти (техніка чутливого підходу до вибору текстів для читання, тем обговорення через різний і часто травматичний досвід, який можуть мати діти (обстріли, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні)); добору стратегії взаємодії педагогів з учнями класу, зокрема з дітьми із посттравматичним стресовим розладом; сприяння позитивній соціальній взаємодії у закладі освіти; розвиток копінг-стратегій та соціально-емоційних умінь; план підтримки благополуччя дітей молодшого шкільного віку у закладі освіти; особливості проведення тренінгу «[Перша допомога дітям. Тренінг для дитячих закладів](#)»; алгоритм роботи з батьками у разі ймовірних надзвичайних ситуацій та дій школи за таких умов, зокрема проведення евакуації, комунікації з учасниками освітнього процесу, вмісту дитячого наплічника тощо.

IV. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Формами та методами контролю є: метод усного контролю, метод письмового контролю, метод тестового контролю, метод самоконтролю.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

V. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

VI. ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

Основні:

1. Безпека життєдіяльності: підручник / О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 448 с.

2. Дикань С. А., Іваницька І. О. Безпека людини. Університетський курс: підручник для студ. вищ. закл. усіх спец. ОЛР «Бакалавр». Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. 279 с.

3. Плахтій П. Д., Савчук А. М., Підгорний В. К., Бурдейний І. М. Безпека життєдіяльності в запитаннях і відповідях: навч. посібник / за ред. П. Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. 255 с.

4. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затв. Наказом № 3736 Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року. (2020). URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

5. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» від 9.01.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.09.2021).

6. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26.06.2013 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.11.2021).

7. Тушина О. Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі: практичний посібник. Запоріжжя: ЗОІППО, 2013. 145 с.

8. Концепція «Безпечна школа Полтавської області» (2022) / Л. В. Литвинюк (кер. роб. групи) / ПАНО ім. М. В. Остроградського, ГУ ДСНС України у Полт. обл., ГУ НП в Полт. обл., УПО в Полт. обл., ГУ Держпродспожив служби в Полт. обл. Полтава : ПАНО, 51 с.

9. Лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 09.12.2022).

10. Наказ МОН України «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення 12.09.2022).

11. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затв. Наказом № 3736 Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року. (2020). URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

12. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». (2022)
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 13.09.2022).

Додаткові:

1. Варивода К. С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017, вересень. № 9.1 (49.1). С. 17–20.

2. Водолазська Т. В. Вплив освітнього середовища на емоційне благополуччя молодшого школяра. *Освіта полтавщини*. 2011. № 23–24. С. 39–45.

3. Кізь О. Початкова школа – простір без насилля: психологічна підготовка майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*. 2014. С. 188–191.

4. Коцур Н. І. Психологічна безпека школярів в освітньому середовищі. *Безпека життєдіяльності, екологія і охорона здоров'я дітей і молоді XXI*

сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи: зб. матеріалів Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф., 29–30 вер. 2016 р. С. 40–43.

5. Мешко Г. М. Підготовка майбутніх учителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища у школі в контексті завдань педагогіки здоров'я. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. Збірник наукових праць*. 2011. № 2(5). С. 290–296.

6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

7. Холодова Н. О. Безпека життєдіяльності дитини – це стиль життя. *Педагогічна майстерня*. 2014. № 5. С. 32–39.

8. Вікторова П. Є., Цина А. Ю. (2022). Ідеї педагогіки «вільного виховання» в організації дистанційного навчання учнів в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*, 3 (204), 106–110.

URL:<http://isp.poippo.pl.ua/article/view/257321/256485>

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-106-110](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-106-110)

9. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року: електрон. навч.-метод. посіб. (2022) / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. Полтава : ПАНУ, 34 с.

10. Яким має бути навчання під звуки сирен? Відповідають МОН, експерти, батьки. (2022). URL:

<https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/> (дата звернення 07.07.2022).

Інформаційні ресурси:

1. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

2. Поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у часи невизначеності та стресу». Поради для батьків.

3. Поради від експертів ЮНІСЕФ «Як батькам підтримати дитину в укритті? Рекомендації щодо спілкування з дітьми під час переховування».

4. Поради від експертів ЮНІСЕФ «7 порад, як підтримати дитину в дорозі. Як батькам допомогти дитині перенести примусове переміщення?»;

5. Поради батькам під час війни – брошура з важливою інформацією для батьків, які переживають війну разом зі своїми дітьми.

6. Онлайн-семінари для фахівців психологічної служби щодо психологічної допомоги учасникам освітнього процесу:

- «Казкотерапія в роботі психолога» (<https://youtu.be/PikGps6oGqU>).
- «Запобігання та протидія проявам домашнього насильства: діяльність закладів освіти. Системний підхід» (https://youtu.be/wb0_h4FUdB8).
- «Сила і руйнівна дія страхів. Частина II» (<https://youtu.be/aX9UPFgtcvw>).
- «Вплив психологічної травми на тіло людини (<http://youtu.be/npITLw4s20Y>).
- «Сила і руйнівна дія страхів» (<https://youtu.be/ZXYqZIT0VVU>).
- «Сексуальне насильство як воєнний злочин. Психологічний аспект надання допомоги постраждалим» (https://youtu.be/Flb_MuiMbU).
- «Мандала в роботі психолога» (<https://youtu.be/WPhboj67AI4>).

- «Конфлікти у школі, які виникають між вчителями і учнями. Впровадження відновного підходу в освітній процес» (<https://youtu.be/-p7JHp1DsIc>).
- «Дозволь собі бути щасливим» (<https://youtu.be/F0vuS2vnf28>).
- «Протидія та реагування на випадки насильства над дітьми в умовах дистанційного навчання в період війни» (<https://youtu.be/bgZP2qUIIKs>).
- «Депресія і агресія – дві сторони однієї медалі» (<https://youtu.be/GRkfNqvToxM>).
- «Психосоматика у дітей та дорослих» (https://youtu.be/1AW_wFjF4uQ).
- «Експрес-техніки зняття психоемоційного напруження» (https://youtu.be/Gx_J86bTajo).
- «Поняття психології травми» (<https://youtu.be/IuQyszcequQ>).
- «Надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в період військових подій. Практичний досвід Луганської області» (https://youtu.be/0_Cpl3QrgYI).
- «Психосоматичні розлади та емоції нашого тіла у дні війни: як допомогти дитині. Арттехніки та вправи» (<https://youtu.be/hu4IW90C7zQ>).
- «Тіло та емоції як інструменти допомоги в роботі фахівців психологічної служби у системі освіти України» (<https://youtu.be/c4GWujlaC0Q>).
- «Як надавати психологічну допомогу і залишатися в ресурсі» (<https://youtu.be/n2cMi1nxaQQ>).
- «Арт методики в кризових інтервенціях з дітьми» (<https://youtu.be/-232e6-GYBs>).
- «Практичні вправи та техніки для дітей при психотравмуючій події» – (<https://youtu.be/geMAvkBR2K8>).
- «Резилієнс і травма. Практика організації роботи в закладі освіти з дитиною, яка пережила травмуючу подію» (<https://youtu.be/wEP1j8xNFkw>).
- «Базові основи формування резилієнсу (життєстійкості) у дітей» (<https://youtu.be/Js8DXaEbNwY>).
- «Як говорити з дитиною про війну. Техніки психологічної допомоги дитині» (https://youtu.be/l_a1NBhztOs).
- «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (<https://youtu.be/mj0iRXkjGR8>).

**Зміст і структура готовності майбутніх учителів до реалізації
безпечного освітнього середовища
у початковій школі**

Стандартні вимоги до готовності	Стандартні вимоги до готовності	Стандартні вимоги до готовності	Стандартні вимоги до готовності	Стандартні вимоги до готовності	Стандартні вимоги до готовності
ЗК Здатність до збереження та розвитку морально-етичних, полікультурних, академічних цінностей і надбань галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та її ролі у фундаментально- та конкретно-науковій методології безпеки життєдіяльності					
СК Здатність до аналізу суспільних процесів та соціального розвитку держави; застосування правових механізмів наглядю за соціальним захистом населення; обґрунтування полікультурних проблем соціальної різноманітності; оцінювання якості соціальних послуг; організації соціального забезпечення	СК Здатність застосування нормативно-правової бази для інформаційної/кібер безпеки; впровадження та підтримки комплексних систем захисту інформації; аналізування загроз уразливості інформаційного простору	СК Відповідальність у дотриманні досягнень національного і міжнародного екологічного права безпеки; здатність встановлення стану екологічних ситуацій, ідентифікації екологічних ризиків; екологічного управління, забезпечення доступу громадськості до інформації про стан екологічної безпеки; екологічного проєктування	СК Здатність до селекціонування критичного аналізу та систематизації психологічної інформації з різних джерел; організації і надання індивідуальної та групової психологічної підтримки; просвітництва та психопрофілактичного доглядництва; дотримання норм психологічної етики	СК Здатність забезпечувати здоров'я зберігати спроможність особистості засобами рухової активності, здорового харчування та здоров'я і безпеки способу життя; надавати домедичну допомогу в умовах здоров'я загрожуючих ситуацій, організувати навчання, виховання та соціалізацію особистості у сфері безпеки, фізичної культури і спорту	СК Спроможність до впровадження профілактичних планів здоров'я збереження та надання долікарської допомоги, протидії та уникненню зневаги та виявів насильства
СК Здатність до аналізу суспільних процесів та соціального розвитку держави; застосування правових механізмів наглядю за соціальним захистом населення; обґрунтування полікультурних проблем соціальної різноманітності; оцінювання якості соціальних послуг; організації соціального забезпечення	СК Здатність застосування нормативно-правової бази для інформаційної/кібер безпеки; впровадження та підтримки комплексних систем захисту інформації; аналізування загроз уразливості інформаційного простору	СК Відповідальність у дотриманні досягнень національного і міжнародного екологічного права безпеки; здатність встановлення стану екологічних ситуацій, ідентифікації екологічних ризиків; екологічного управління, забезпечення доступу громадськості до інформації про стан екологічної безпеки; екологічного проєктування	СК Здатність до селекціонування критичного аналізу та систематизації психологічної інформації з різних джерел; організації і надання індивідуальної та групової психологічної підтримки; просвітництва та психопрофілактичного доглядництва; дотримання норм психологічної етики	СК Здатність забезпечувати здоров'я зберігати спроможність особистості засобами рухової активності, здорового харчування та здоров'я і безпеки способу життя; надавати домедичну допомогу в умовах здоров'я загрожуючих ситуацій, організувати навчання, виховання та соціалізацію особистості у сфері безпеки, фізичної культури і спорту	СК Спроможність до впровадження профілактичних планів здоров'я збереження та надання долікарської допомоги, протидії та уникненню зневаги та виявів насильства

Додаток Е

Системний аналіз мети та змісту суміжних дисциплін щодо
змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього
середовища у початковій школі»

Навчальна дисципліна	Навчальний семестр	Мета навчальної дисципліни
Педагогіка	II-IV	Опанувати систему знань: понятійно-категоріальним апаратом з педагогіки та закладання теоретико-методологічних основ для вивчення педагогічних наук і окремих методик зі спеціальності. Курс розрахований на поєднання широких соціальних та особистих мотивів вибору професії недавніх абітурієнтів, надання їм можливості досягнення значущості системи педагогічних наук для реформування сучасного суспільства та створення нового способу людського життя.
Психологія	I-III	Ознайомлення студентів з основними категоріями та поняттями психологічної науки, формування основних вмінь, на яких ґрунтується професійна діяльність вчителя початкової школи.
Культура здоров'я особистості	I	Формування складових компонентів загальної культури людини, знань про матеріальне і духовне середовище життєдіяльності суспільства, опанування цінностями, знаннями, потребами, уміннями та навичками збереження і зміцнення здоров'я людини.
Організація і управління освітнім процесом у НУШ	V-VI	Формування професійної компетентності студентів з наукових основ управління ЗЗСО, організації методичної роботи в Новій українській школі, внутрішньошкільного керівництва і контролю, узагальнення та впровадження в практику досягнень передового педагогічного досвіду та педагогічної науки.
Анатомія, фізіологія дітей з основами генетики та валеології	I	Засвоєння студентами про особливості життєдіяльності організму в різні періоди онтогенезу, цитологічні, біохімічні основи спадковості людини, закономірності успадкування ознак, функції органів, систем органів і організму в цілому в міру його росту і розвитку, своєрідність функції на кожному віковому етапі розвитку людини.
Основи і методика викладання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі	IV-V	Формування систематизованих знань в галузі валеології і безпеки життєдіяльності людини, поглиблення професійної підготовки в рамках формування професійних, загальнокультурних та загальних компетенцій.
Навчальна педагогічна практика	V	Ознайомлення студентів із специфікою функціонування початкової школи.

Опитувальник з обізнаності студентів щодо особливостей проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища

1. Продовжить речення: «Освітнє середовище – це ...»
2. Як Ви розумієте термін «безпека»?
3. Які Вам відомі ознаки безпечного освітнього середовища?
4. Як Ви розумієте термін проєктування?
5. Які дії з проєктування безпечного освітнього середовища молодших школярів Ви можете назвати?
6. Які способи реалізації безпечного освітнього середовища Ви знаєте?
7. Які способи реалізації безпечного освітнього середовища Вами використовуються в повсякденній освітній діяльності?
8. Які особистісно-професійні якості необхідно мати для ефективного проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів?
9. Які особистісно-професійні уміння необхідно мати для ефективного проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів?
10. Як Ви вважаєте, чи потрібно зосереджувати увагу на безпечному освітньому середовищі при підготовці майбутніх учителів?

Тест на визначення рівня стресу (за В. Щербатих)

Інструкція: перед вами ознаки стресу - інтелектуальні, поведінкові, емоційні та фізіологічні. За наявністю у себе одного із інтелектуальних і поведінкових ознак - ставте собі - 1 бал; емоційних - 1.5 бали, а фізіологічних - 2 бали.

Інтелектуальні ознаки стресу

1. Переважання негативних думок.
2. Труднощі зосередження.
3. Погіршення показників пам'яті.
4. Постійне і безплідне обертання думок навколо однієї проблеми.
5. Підвищене відволікання.
6. Труднощі прийняття рішень, тривалі коливання при виборі.
7. Погані сни, кошмари.
8. Часті помилки, збої в обчисленнях.
9. Пасивність, бажання перекласти відповідальність на когось іншого.
10. Порушення логіки, сплутане мислення.
11. Імпульсивність мислення, поспішні і необґрунтовані рішення.
12. Звуження «поля зору», коли «бачиться» менше можливих варіантів дії.

Поведінкові ознаки стресу

1. Втрата апетиту або переїдання.
2. Зростання помилок при виконанні звичних дій.
3. Більш швидка або, навпаки, уповільнена мова.
4. Тремтіння голосу.
5. Збільшення конфліктних ситуацій на роботі або в сім'ї.
6. Хронічна нестача часу.
7. Зменшення часу, що приділяється на спілкування з близькими і друзями.
8. Втрата уваги до свого зовнішнього вигляду.
9. Антисоціальна, конфліктна поведінка.
10. Низька продуктивність діяльності.
11. Порушення сну або безсоння.
12. Більш інтенсивне куріння і вживання алкоголю.

Емоційні симптоми

1. Занепокоєння, підвищена тривожність.
2. Підозрілість.
3. Похмурий настрій.
4. Відчуття постійної туги, депресія.
5. Дратівливість, напади гніву.
6. Емоційна «тупість», байдужість.
7. Цинічний, недоречний гумор.
8. Зменшення почуття впевненості в собі.
9. Зменшення задоволеності життям.
10. Почуття відчуженості, самотності.

11. Втрата інтересу до життя.
12. Зниження самооцінки, поява почуття провини або невдоволення собою або своєю роботою.

Фізіологічні симптоми

1. Болі в різних частинах тіла невизначеного характеру, головні болі.
2. Підвищення або зниження артеріального тиску.
3. Прискорений або неритмічний пульс.
4. Порушення процесів травлення (запор, діарея, підвищене газоутворення).
5. Порушення свободи дихання.
6. Відчуття напруги в м'язах.
7. Підвищена стомлюваність.
8. Тремтіння в руках, судоми.
9. Поява алергії чи інших шкірних висипань.
10. Підвищена пітливість.
11. Швидке збільшення або втрата ваги тіла.
12. Зниження імунітету, часті нездужання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Таким чином, загальна максимальна сума за всім списком теоретично може досягати 66.

Показник від 0 до 5 балів вважається хорошим - означає, що в даний момент життя вагомий і стрес відсутній.

Показник від 6 до 12 балів означає, що людина відчуває помірний стрес, який може бути компенсований за допомогою раціонального використання часу, періодичного відпочинку і знаходження оптимального виходу з ситуації, що склалася.

Показник від 13 до 24 балів вказує на досить виражене напруження емоційних і фізіологічних систем організму, що виникло у відповідь на сильний стресовий фактор, який не вдалося компенсувати. В цьому випадку, потрібно застосувати спеціальні методи подолання стресу.

Показник від 25 до 40 балів вказує на стан сильного стресу, для успішного подолання якого бажана допомога психолога або психотерапевта. Така величина стресу говорить про те, що організм близький до межі можливостей, може чинити опір стресу.

Показник понад 40 балів свідчить про перехід організму до третьої, найбільш небезпечної стадії стресу – виснаження запасів адаптаційної енергії.

Питання тесту «Чи цілеспрямована ви людина?»

Методика визначення рівня цілеспрямованості містить 10 питань. Оберіть один з варіантів відповідей: «безумовно так», «мабуть, так», «мабуть, ні», «безумовно ні».

1. Якщо Ви беретеся за щось, то завжди доводите це до кінця?
2. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?
3. Ви можете назвати себе цілеспрямованою людиною?
4. Ви сумніваєтеся в своїх силах, здібностях?
5. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?
6. Чи може Ваша думка про самого себе не раз змінитися під впливом будь-яких нових обставин?
7. Обговорюючи важливі життєві проблеми, помічаєте Ви, що Ваші життєві погляди не визначилися?
8. Для Вас в будь-якій справі важливіше не виконання, а кінцевий результат?
9. У житті у Вас було більше успіхів, ніж невдач?
10. Навіть у звичайній роботі Ви намагаєтеся удосконалити деякі її елементи?

Ключ до тесту «Чи цілеспрямована Ви людина?» – правила нарахування балів:

Питання 1, 2, 3, 8, 9, 10: «безумовно так» – 1, «мабуть, так» – 2, «мабуть, ні» – 3, «безумовно ні» – 4.

Питання 4, 5, 6, 7: «безумовно так» – 4, «мабуть, так» – 3, «мабуть, ні» – 2, «безумовно ні» – 1.

Результати тесту для оцінки рівня цілеспрямованості:

Від 28 до 16 балів – Вам слід точніше формулювати свої цілі і подумати про те, як можна підвищити свою мотивацію.

Від 15 до 7 балів – можливо, Ви іноді не все доводите до кінця, але Ви цілеспрямована людина, що дозволяє Вам досягати успіху.

Додаток И

Тестові завдання з «Основ педагогічної майстерності»

Виберіть одну правильну відповідь на поставлене питання із запропонованих:

1. Якому поняттю відповідає визначення: «Комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі»:
 - а) педагогічна діяльність;
 - б) педагогічна майстерність;
 - в) педагогічна техніка;
 - г) педагогічна творчість.
2. Цілі, об'єкт, суб'єкт, засоби і результат є компонентами:
 - а) педагогічної творчості;
 - б) педагогічної діяльності;
 - в) педагогічної майстерності;
 - г) процесу самовдосконалення.
3. Об'єктом педагогічної діяльності є:
 - а) вихователь;
 - б) вихованець;
 - в) методи навчання і виховання.
4. Суб'єктом педагогічної діяльності є:
 - а) вихователь;
 - б) вихованець;
 - в) методи навчання і виховання.
5. Засобом виховання дітей дошкільного віку є:
 - а) художня література;
 - б) зображувальне мистецтво;
 - в) різні види дитячої діяльності;
 - г) приклад дорослих;
 - д) педагогічне спілкування.
6. Який компонент педагогічної майстерності є фундаментом, основою цього комплексу:
 - а) педагогічні знання;
 - б) педагогічні здібності;
 - в) гуманістична спрямованість;
 - г) педагогічні вміння.
7. Який компонент педагогічної майстерності забезпечує швидкість оволодіння майстерністю:

- а) педагогічні знання;
 - б) педагогічні здібності;
 - в) гуманістична спрямованість;
 - г) педагогічні вміння.
8. Який компонент педагогічної майстерності виконує інтегруючу функцію:
- а) педагогічні знання;
 - б) педагогічні здібності;
 - в) гуманістична спрямованість;
 - г) педагогічні вміння.
9. Педагогічну техніку вихователя складають:
- а) дві групи умінь;
 - б) три групи умінь;
 - в) чотири групи умінь.
10. Яке вміння педагогічної техніки дозволяє грамотно керувати процесом спілкування:
- а) вміння створювати естетично-привабливий зовнішній вигляд;
 - б) вміння взаємодіяти з вихованцями, їх батьками та колегами;
 - в) вміння самовдосконалення.
11. Міміка, жестика, пантоміміка, праксеміка, такесика, візуальний контакт є засобами:
- а) вербальної взаємодії;
 - б) невербальної взаємодії.
12. Норми часової, просторової орієнтації партнерів по спілкуванню вивчає:
- а) жестика;
 - б) кінестика;
 - в) праксеміка;
 - г) пантоміміка.
13. Моторику всього тіла: позу, ходу, нахили, поставу відображає:
- а) міміка;
 - б) жестика;
 - в) праксеміка;
 - г) пантоміміка.
14. Якому поняттю відповідає це визначення: «Це відчуття надмірної м'язової напруги в певній частині тіла людини, яке супроводжується великим хвилюванням»:
- а) м'язовий затискач;
 - б) м'язова свобода;
 - в) робоче самопочуття.

15. Якому методу психофізичної саморегуляції відповідає визначення: «Психотерапевтичний метод, заснований на самонавіюванні й саморегуляції, під час якого людина спочатку оволодіває тими функціями, які не піддавалися свідомій регуляції, а потім веде наступ на свої переживання, позбавляючи їх підтримки організму»:

- а) самонавіювання;
- б) аутотренінг;
- в) бібліотерапія;
- г) імітаційна гра.

16. Дихання, голос, дикція і темпоритм – це:

- а) комунікативні якості мовлення;
- б) складові техніки мовлення,

17. На якому етапі спілкування відбувається свідомо і цілеспрямована організація взаємодії з корегуванням процесу спілкування відповідно до визначеної мети:

- а) комунікативна атака;
- б) прогностичний етап;
- в) керування спілкуванням;
- г) аналіз спілкування.

18. На якому етапі спілкування головним завданням є співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, моделювання подальшого спілкування:

- а) прогностичному;
- б) комунікативна атака;
- в) керування спілкуванням;
- г) аналіз спілкування.

19. Позитивно-стійке, позитивно-пасивне, нестійке, відкрито-негативне, пасивно-негативне –це:

- а) стилі спілкування вихователя з вихованцями;
- б) стилі керівництва дитячим колективом;
- в) стилі ставлення вихователя до вихованців.

20. Для якої взаємодії вихователя з дітьми характерна установка: лише вимогливість та суто ділові стосунки можуть забезпечити успіх у навчально-виховній роботі та сухий, офіційний тон, брак емоційного забарвлення:

- а) позитивно стійке ставлення;
- б) нестійке;
- в) позитивно-пасивне;
- г) відкрито-негативне;
- д) пасивно-негативне;

21. Яка взаємодія вихователя і дітей характеризується частим використанням покарань, погроз, негативних непрямих вимог, відсутністю привітності і довіри:

- а) позитивно стійке ставлення;
- б) нестійке;
- в) позитивно-пасивне;
- г) відкрито-негативне;
- д) пасивно-негативне;

22. Якому стилю спілкування відповідає ця характеристика: «Формальність стосунків, хоча ставлення до дітей позитивне, але переважає авторитарний стиль керівництва»:

- а) партнерське спілкування;
- б) захоплення спільною творчою діяльністю;
- в) спілкування-дистанція;
- г) спілкування-залякування.

23. Якому стилю спілкування відповідає ця характеристика: «Спілкування базується на демократичному стилі керівництва дитячим колективом. Вихователь враховує можливості, бажання і потреби кожної дитини. Педагог і вихованець займають рівні психологічні позиції у взаємодії»:

- а) партнерське спілкування;
- б) захоплення спільною творчою діяльністю;
- в) спілкування-дистанція;
- г) спілкування-залякування.

**Тест на діагностику лідерських здібностей
(за Є. Жаріковим, Е. Крушельницьким)**

Інструкція. Вам пропонується 50 висловлювань, на які потрібно дати відповідь «так» чи «ні». Середнього значення у відповідях непередбачено. Довго не замислюйтесь над висловлюваннями. Якщо сумніваєтеся, все-таки зробіть позначку на «+» або «-» («а» або «б») на користь тієї альтернативної відповіді, до якого ви найбільше схильєтеся.

Тест-опитувальник:

1. Часто ви буваєте в центрі уваги оточуючих?
 - а) так;
 - б) ні.
2. Вважаєте ви, що багато з оточуючих вас людей займають більш високе положення по службі, ніж ви?
 - а) так;
 - б) ні.
3. Знаходячись на зборах людей, рівних вам по службовому становищу, відчуваєте ви бажання не висловлювати своєї думки, навіть коли це необхідно?
 - а) так ;
 - б) ні.
4. Коли ви були дитиною, подобалося вам бути лідером серед однолітків?
 - а) так;
 - б) ні.
5. Чи відчуваєте ви задоволення, коли вам вдається переконати когось у чомусь?
 - а) так;
 - б) ні.
6. Чи бувають випадки, коли вас називають нерішучою людиною?
 - а) так;
 - б) ні.
7. Чи погоджуєтесь ви з твердженням: «Все саме корисне у світі є результатом діяльності невеликого числа видатних людей»?
 - а) так;
 - б) ні.
8. Чи є у вас потреба у пораднику, який міг би спрямувати вашу професійну активність?
 - а) так;
 - б) ні.
9. Чи втрачали ви іноді контроль над собою у розмові з людьми?
 - а) так;
 - б) ні.
10. Чи відчуваєте ви задоволення від того, що оточуючі побуюються вас?
 - а) так;

- б) ні.
11. Чи намагаєтеся ви займати за столом (на зборах, в компанії і т. п.) таке місце, яке дозволяло б вам бути в центрі уваги і контролювати ситуацію?
- а) так;
б) ні.
12. Чи вважаєте ви, що справляєте на людей значне (імпозантна) враження?
- а) так;
б) ні.
13. Чи вважаєте ви себе мрійником?
- а) так;
б) ні.
14. Чи губитесь ви, коли інші висловлюють незгоду з вами?
- а) так;
б) ні.
15. Чи займалися ви за власною ініціативою займатися організацією трудових, спортивних та інших команд і колективів?
- а) так;
б) ні.
16. Якщо те, що ви намітили, не дало очікуваних результатів, то ви:
- а) будете раді, якщо відповідальність за цю справу покладуть на когось іншого;
б) візьмете на себе відповідальність і самі доведете справу до кінця.
17. Яка з двох думок вам ближче?
- а) справжній керівник повинен сам робити ту справу, якою він керує, і особисто брати участь в цьому;
б) справжній керівник повинен тільки вміти керувати іншими і не обов'язково робити справу самому.
18. З ким ви хочете працювати?
- а) з покірними людьми;
б) з незалежними і самостійними людьми.
19. Чи намагаєтеся ви уникати гострих дискусій?
- а) так;
б) ні.
20. Коли ви були дитиною, чи часто ви стикалися з авторитаризмом вашого батька?
- а) так;
б) ні.
21. Чи вмієте ви в дискусії на професійну тему схилити на свою сторону тих, хто раніше був з вами не згоден?
- а) так;
б) ні.
22. Уявіть собі таку сцену: під час прогулянки з друзями по лісу ви загубили дорогу. Наближається вечір і потрібно приймати рішення. Як ви вчините?

- а) надасте можливість ухвалювати рішення найбільш компетентному з вас;
б) просто не будете нічого робити, розраховуючи на інших.
23. Є така приказка: «Краще бути першим на селі, ніж останнім умісті». Чи справедлива вона?
а) так;
б) ні.
24. Чи вважаєте ви себе людиною, що може впливати на інших?
а) так;
б) ні.
25. Чи може невдача в прояві ініціативи змусити вас більше ніколи цього не робити?
а) так;
б) ні.
26. Хто, з вашої точки зору, істинний лідер?
а) сама компетентна людина;
б) той, у кого найсильніший характер.
27. Чи завжди ви намагаєтеся зрозуміти і справедливо оцінити людей?
а) так;
б) ні.
28. Чи поважаєте ви дисципліну?
а) так;
б) ні.
29. Який з наступних двох керівників для вас найважливіший?
а) той, хто все вирішує сам;
б) той, який завжди радиться і прислухається до думок інших.
30. Який з наступних стилів керівництва, на вашу думку, найкращий для роботи в установі того типу, в якій ви працюєте?
а) колегіальний;
б) авторитарний.
31. Чи часто у вас створюється враження, що інші використовують вас?
а) так;
б) ні.
32. Який з наступних портретів більше нагадує вас?
а) людина з гучним голосом, виразними жестами, за словом в кишеню не полізе;
б) людина зі спокійним, тихим голосом, стримана, задумлива.
33. Як ви поведете себе на зборах і нараді, якщо вважаєте свою думку єдиною правильною, але інші з вами не згодні?
а) промовчите;
б) будете відстоювати свою думку.
34. Чи підкорюєте ви свої інтереси і поведінку інших людей справі, якою займаєтеся?
а) так;
б) ні.

35. Чи виникає у вас почуття тривожності, якщо на вас покладено відповідальність за якусь важливу справу?
- а) так;
 - б) ні.
36. Чого б ви хотіли?
- а) працювати під керівництвом хорошої людини;
 - б) працювати самостійно, без керівників.
37. Як виставитеся до твердження: «Для того щоб сімейне життя було хорошим, необхідно, щоб рішення в сім'ї приймав один із членів подружжя?»
- а) згоден;
 - б) не згоден.
38. Чи траплялося вам купувати що-небудь під впливом думки інших людей, а не виходячи з власної потреби?
- а) так;
 - б) немає.
39. Чи вважаєте ви свої організаторські здібності добре розвинутими?
- а) так;
 - б) ні.
40. Як ви поводите себе, зіткнувшись з труднощами?
- а) опускаєте руки;
 - б) з'являється сильне бажання їх подолати.
41. Чи дорікаєте ви людям, якщо вони цього заслуговують?
- а) так;
 - б) ні.
42. Чи вважаєте ви, що ваша нервова система здатна витримати життєві навантаження?
- а) так;
 - б) ні.
43. Як ви вчините, якщо вам запропонують реорганізувати вашу установу чи організацію?
- а) введу потрібні зміни негайно;
 - б) не буду поспішати і спочатку все ретельно обдумаю.
44. Чи зможете ви перервати занадто балакучого співрозмовника, якщо це необхідно?
- а) так;
 - б) ні.
45. Чи погоджуєтеся ви з твердженням: «Для того щоб бути щасливим, треба жити непомітно»?
- а) так;
 - б) ні.
46. Чи вважаєте ви, що кожна людина повинна зробити що-небудь видатне?
- а) так;
 - б) ні.
47. Ким би ви хотіли стати?

- а) художником, поетом, композитором, вченим;
 б) видатним керівником, політичним діячем.
48. Яку музику вам приємніше слухати?
 а) могутню й урочисту;
 б) тиху і ліричну.
49. Чи відчуваєте ви хвилювання, очікуючи зустрічі з важливими і відомими людьми?
 а) так;
 б) ні.
50. Ви часто зустрічали людей з більш сильною волею, ніж ваша?
 а) так;
 б) ні.

Оцінка результатів тестування

Сума балів за ваші відповіді підраховується за допомогою ключа до опитувальника.

Ключ до опитувальника

1а, 2а, 3б, 4а, 5а, 6б, 7а, 8б, 9б, 10а, 11а, 12а, 13б, 14б, 15а, 16б, 17а, 18б, 19б, 20а, 21а, 22а, 23а, 24а, 25б, 26а, 27б, 28а, 29б, 30б, 31а, 32а, 33б, 34а, 35б, 36б, 37а, 38б, 39а, 40б, 41а, 42а, 43а, 44а, 45б, 46а, 47б, 48а, 49б, 50б.

За кожну відповідь, що співпадає з ключовим, випробуваний отримує один бал, в іншому випадку – 0 балів.

Оцінка лідерства

Якщо сума балів виявилася менш 25, то якості лідера виражені слабо.

Якщо сума балів у межах від 26 до 35, то якості лідера виражені середньо.

Якщо сума балів виявилася від 36 до 40, то лідерські якості виражені сильно.

Якщо сума балів більше 40, то дана людина як лідер схильний до диктату

Додаток І

Розрахунок χ^2_{emp} - когнітивного критерію готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формульального експерименту

п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k \cdot f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		До початку експерименту, f'_k	Після завершення експерименту, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	27,2	26,2	1,0	1,0	0,04
2.	Середній (колективно-орієнтований)	33,0	32,1	0,9	0,8	0,02
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	39,8	41,7	-1,9	3,6	0,09
	Разом	100	100	0	$\chi^2 = 0,15$	

Суттєвість розбіжностей у рівнях вияву когнітивної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формульального експерименту, стала вихідною умовою для прийняття одного з припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів когнітивної готовності студентів контрольних груп є недостатньо значущими;
- H_1 : різниця у рівнях когнітивної готовності студентів контрольних груп є достатньо значущою.

За наведеними у таблиці значеннями рівнів когнітивної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів знайдемо відносні значення цих рівнів до початку (f'_k) та після (f'_y) формульального експерименту.

За таблицею χ^2 -критерію [157] з'ясуємо, що відповідне до двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит}$ на 95,0% рівні вірогідності дорівнює 5,99. Оскільки знайдене нами при обчисленні значення $\chi^2_{emp} = 0,15$ є меншим за $\chi^2_{крит}$, то нульову гіпотезу можна прийняти: розбіжності оцінок рівнів вияву когнітивної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формульального експерименту є недостатньо значущими та суттєвими. У цьому випадку можна, приймаючи нульову гіпотезу, говорити про відсутність розбіжностей, схожість рівнів вияву когнітивної готовності майбутніх учителів контрольних груп, зумовлену використанням традиційних технологій професійно-педагогічної підготовки під час проведення формульального експерименту.

Додаток Й

Розрахунок χ^2_{emp} – операційно-діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту

п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		До початку експерименту, f'_k	Після завершення експерименту, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	22,4	23,3	-0,9	0,8	0,03
2.	Середній (колективно-орієнтований)	38,8	39,8	-1,0	1,0	0,03
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	38,8	36,9	-1,9	3,6	0,1
	Разом	100	100	0	$\chi^2 = 0,16$	

Суттєвість розбіжностей у рівнях вияву операційно-діяльнісної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту, стала вихідною умовою для прийняття одного з припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів операційно-діяльнісної готовності студентів контрольних груп є недостатньо значущими;
- H_1 : різниця у рівнях операційно-діяльнісної готовності студентів контрольних груп є достатньо значущою.

За наведеними у таблиці значеннями рівнів операційно-діяльнісної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів знайдемо відносні значення цих рівнів до початку (f'_k) та після (f'_y) формувального експерименту.

За таблицею χ^2 -критерію [157] з'ясуємо, що відповідне до двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит}$ на 95,0% рівні вірогідності дорівнює 5,99. Оскільки знайдене нами при обчисленні значення $\chi^2_{emp} = 0,16$ є меншим за $\chi^2_{крит}$, то нульову гіпотезу можна прийняти: розбіжності оцінок рівнів вияву операційно-діяльнісної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту є недостатньо значущими та суттєвими. У цьому випадку можна, приймаючи нульову гіпотезу, говорити про відсутність розбіжностей, схожість рівнів вияву операційно-діяльнісної готовності майбутніх учителів контрольних груп, зумовлену використанням традиційних технологій професійно-педагогічної підготовки під час проведення формувального експерименту.

Додаток К

Розрахунок χ^2_{emp} – особистісно-емпатійного критерію готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту

п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		До початку експерименту, f'_k	Після завершення експерименту, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	27,2	30,1	-2,9	8,4	0,28
2.	Середній (колективно-орієнтований)	42,7	44,7	-2,0	4,0	0,09
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	30,1	25,2	4,9	24,0	0,95
	Разом	100	100	0	$\chi^2 = 1,32$	

Суттєвість розбіжностей у рівнях вияву особистісно-емпатійної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту, стала вихідною умовою для прийняття одного з припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів особистісно-емпатійної готовності студентів контрольних груп є недостатньо значущими;
- H_1 : різниця у рівнях особистісно-емпатійної готовності студентів контрольних груп є достатньо значущою.

За наведеними у таблиці значеннями рівнів особистісно-емпатійної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів знайдемо відносні значення цих рівнів до початку (f'_k) та після (f'_y) формувального експерименту.

За таблицею χ^2 -критерію [157] з'ясуємо, що відповідне до двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит}$ на 95,0% рівні вірогідності дорівнює 5,99. Оскільки знайдене нами при обчисленні значення $\chi^2_{emp} = 1,32$ є меншим за $\chi^2_{крит}$, то нульову гіпотезу можна прийняти: розбіжності оцінок рівнів вияву особистісно-емпатійної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту є недостатньо значущими та суттєвими. У цьому випадку можна, приймаючи нульову гіпотезу, говорити про відсутність розбіжностей, схожість рівнів вияву особистісно-емпатійної готовності майбутніх учителів контрольних груп, зумовлену використанням традиційних технологій професійно-педагогічної підготовки під час проведення формувального експерименту.

Додаток Л

Розрахунок χ^2_{emp} – компетентісно-педагогічного критерію готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту

п/п	Рівні готовності	Відносна оцінка в % середнього рівня		$f'_k - f'_y$	$(f'_k - f'_y)^2$	$\chi^2 = \frac{(f'_k - f'_y)^2}{f'_y}$
		До початку експерименту, f'_k	Після завершення експерименту, f'_y			
1.	Високий (особистісно-орієнтований)	29,2	31,7	-2,5	6,25	0,2
2.	Середній (колективно-орієнтований)	36,9	38,8	-1,9	3,61	0,09
3.	Початковий (репродуктивно-орієнтований)	33,9	29,5	4,4	19,36	0,66
	Разом	100	100	0	$\chi^2 = 0,95$	

Суттєвість розбіжностей у рівнях вияву компетентісно-педагогічної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту, стала вихідною умовою для прийняття одного з припущень:

- H_0 : розбіжності рівнів компетентісно-педагогічної готовності студентів контрольних груп є недостатньо значущими;
- H_1 : різниця у рівнях компетентісно-педагогічної готовності студентів контрольних груп є достатньо значущою.

За наведеними у таблиці значеннями рівнів компетентісно-педагогічної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів знайдемо відносні значення цих рівнів до початку (f'_k) та після (f'_y) формувального експерименту.

За таблицею χ^2 -критерію [157] з'ясуємо, що відповідне до двох ступенів свободи значення $\chi^2_{крит}$ на 95,0% рівні вірогідності дорівнює 5,99. Оскільки знайдене нами при обчисленні значення $\chi^2_{emp} = 0,95$ є меншим за $\chi^2_{крит}$, то нульову гіпотезу можна прийняти: розбіжності оцінок рівнів вияву компетентнісно-педагогічної готовності майбутніх учителів контрольних груп до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану до початку та після завершення формувального експерименту є недостатньо значущими та суттєвими. У цьому випадку можна, приймаючи нульову гіпотезу, говорити про відсутність розбіжностей, схожість рівнів вияву компетентнісно-педагогічної готовності майбутніх учителів контрольних груп, зумовлену використанням традиційних технологій професійно-педагогічної підготовки під час проведення формувального експерименту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. **Бєляєва Н. П.** Проблема готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. Вип. 31. Полтава. С. 17-21.

2. **Бєляєва Н. П.** Модель формування готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Молодь і ринок*. 2023. № 6–7(214-15). С. 125–130.

3. **Бєляєва Н. П.** Підготовка майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища учасників освітнього процесу. *Педагогічні науки: науковий журнал*. 2023. Вип. 81. С. 06-110.

*Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях,
вднесених до міжнародних наукометричних баз даних*

4. **Bieliiaieva N.,** Holiiad, I., Dynko V., Mogilat A. Developin and Implementing a Distance Learning Model for Training Specialists of the Future (Розробка та впровадження моделі дистанційного навчання для підготовки спеціалістів майбутнього). *Futurity Education*. 2023. 3(2). С. 182-198.

5. **Bieliayeva N.,** Zatserkovna O., Mohylat A., Lukashenko K. Scientific-pedagogical research on a safe educational environment (Науково-педагогічні дослідження безпечного освітнього середовища). *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2024. № 127.С. 48-55.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. **Бєляєва Н. П.,** Зацерковна О.П., Ребрина М.В. Проектування безпечного освітнього середовища в умовах реформування нової української школи. *Наукові дослідження та методи їх проведення: світовий досвід та вітчизняні реалії: міжнародний науковий журнал «Грааль науки» VI заочної міжнародної науково-практична конференції*. № 30, 04.08.2023. Вінниця, Відень. С. 288–292.

7. **Бєляєва Н. П.** Стан підготовленості майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти*: збірник наукових праць Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 24-25.05.2023. Полтава. С. 123-124.

8. **Бєляєва Н. П.,** Пінаєва О.Ю., Московчук О.С. Розвиток соціальної активності у підготовці майбутнього фахівця. *Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30.03.2023. Кропивницький. С. 67-70.

9. **Бєляєва Н. П.** Організаційно-педагогічні умови формування безпечної поведінки майбутніх учителів в умовах повно масштабної війни в Україні. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України*: Матеріали ІХ Всеукраїнської заочної науково – практичної конференції. 28.04.2023. Київ. С. 17-18.

10. **Бєляєва Н. П.** Підготовка майбутніх учителів до впровадження цінностей безпечної освіти в практику закладів загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 30.05.2023. Кременець. С. 16–19.

11. **Бєляєва Н. П.** Проєктування безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: збірник матеріалів XV-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції присвяченій 95-й річниці з Дня народження академіка Національної академії педагогічних наук С. У. Гончаренка, 20-24.06.2023. Кропивницький. С. 101–102.

12. **Бєляєва Н. П.** Формування готовності майбутніх учителів до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових*

досліджень: матеріали V Міжнародної наукової конференції, 7.07.2023. Тернопіль. С. 201-203.

13. **Бєляєва Н. П.,** Корець М.С. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища. *Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 29.08.2023. Полтава. С. 237-240.

Опубліковані праці апробаційного характеру

14. **Бєляєва Н. П.** Вибіркова навчальна дисципліна «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану» підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 013 Середня освіта (Початкова освіта). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. 11 с.

Апробація результатів дисертації.

Основні положення, висновки, рекомендації та результати дослідження були оприлюднені та обговорені на наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях різних рівнів, зокрема:

- *міжнародних*: «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (Київ, 2020); «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (Кропивницький, 2023); «Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень» (Тернопіль, 2023р.);

- *всеукраїнських*: «Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України» (Київ, 2023); «Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти» (Кременець, 2023); «Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» (Полтава, 2023); «Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів» (Кропивницький, 2023); «Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи» (Полтава, 2023).

Довідки про впровадження результатів дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2, тел. (04744) 3-45-82, факс (04744)
 3-45-82, E-mail: post@udpu.edu.ua УДПУ імені Павла Тичини р/р UA14 820172 0343 12100 22 0000 4420,
 банк одержувача Державна казначейська служба України, м. Київ МФО 820172, код 02125639

273/01 № 23.02.2023

На № _____ від _____

Довідка

Г про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Беляєвої Наталії Петрівни
 на тему: «Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.04 – Теорія та методика професійної освіти

Результати дисертаційного дослідження Беляєвої Наталії Петрівни на тему: «Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі» успішно пройшли апробацію на кафедрі фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у 2022/2023 н. р.

Упровадження запропонованих дисертанткою результатів дослідження (модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного середовища у початковій школі в умовах воєнного стану, програма навчального змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі», методичні рекомендації для викладачів педагогічних закладів вищої освіти «Підготовка майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі в умовах воєнного стану», комплекс діагностичного інструментарію для здобувачів освіти) здійснювалося в межах підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Середня освіта (Початкова освіта).

У процесі впровадження моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища в початковій школі в умовах воєнного стану та програми навчального змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» було відзначено якісні зміни, які відбулися у професійній підготовці майбутніх учителів, що дає підстави стверджувати про її ефективність використання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Основні положення і результати дослідження Беляєвої Наталії Петрівни на тему: «Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі» обговорено і схвалено на засіданні кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету (протокол № 11 від 15 лютого 2023 р.).

Перший проректор

Андрій ГЕДЗИК

10027

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Тел. 3-36-10
E-mail: chnpu@chnpu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125674

№ 02/2023 № 118 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бєляєвої Наталії Петрівни «Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 - теорія та методика професійної освіти

Впродовж 2022-2023 навчального року в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка впроваджувались розроблені Бєляєвою Н.П. організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища та авторська модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього у початковій школі в умовах воєнного стану. Модель, що впроваджувалася розроблена за принципами комплексного підходу (поєднанням особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного та системного підходів) до навчально-виховного процесу в сучасних педагогічних закладів вищої освіти, особливістю якого виступає інтеграція педагогічних технологій проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

Успішно пройшли перевірку критерії та показники готовності: когнитивний (теоретична підготовленість до проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища для молодших школярів), операційно-діяльнісний (методичні вміння з проєктування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в умовах воєнного стану), емоційний (сформованість особистісних якостей, навичок soft skills, уміння групової роботи, толерантність, ампатійність, гнучкість та наполегливість); психолого-педагогічний (педагогічна компетентність щодо володіння педагогічним тактом, технікою, мовленням). Ефективність яких підтверджена в ході її реалізації в умовах освітнього процесу.

Основні положення і результати дослідження обговорені і схвалені на засіданні кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності, Навчально-наукового інституту професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, протокол № 1 від 01 вересня 2023 р., та можуть бути рекомендовані іншим закладам вищої освіти.

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

Горубара О.М.
(04622) 3-31-73

Наталія ГОСОВЕЦЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2 м. Полтава, 36003, тел. (0532) 52-58-67

E-mail: allmail@pnpri.edu.ua код ЗКІПО 31035253

16.07.2023 № 1563/01-35/57 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Беляєвої Наталії Петрівни

«Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі»

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 - *теорія та методика професійної освіти*

Реалізація безпечного освітнього середовища є важливою складовою діяльності сучасних закладів освіти. Актуальним для сьогодення є процес формування готовності майбутніх педагогів до створення такого простору у власній професійно-педагогічній діяльності.

Впродовж 2022-2023 навчального року в університеті впроваджувалась обґрунтована Беляєвою Н.П. модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в початковій школі, яка розроблена та впроваджується за принципами комплексного підходу (поєднанням особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного та системного підходів) до навчально-виховного процесу в сучасних педагогічних закладах вищої освіти. Особливістю даної моделі виступає інтеграція педагогічних технологій реалізації безпечного освітнього середовища здобувачів початкової освіти.

Запропонована здобувачкою модель формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища в початковій школі сприяє формуванню індивідуального підходу до проектування освітнього середовища, креативної діяльності та творчої активності студентів.

У навчальному процесі Полтавського національного педагогічного

університету було використано, відповідно до програми підготовки бакалаврів (нормативна дисципліна «Безпекознавство») та магістрантів (нормативна дисципліна «Цивільний захист») у II семестрі 2022–2023 н. р., авторську програму навчального змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» та розроблену Н. Беляєвою до неї методичні рекомендації для викладачів ЗВО.

Успішно пройшли перевірку критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в початковій школі.

Ефективність запропонованої моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища в початковій школі підтверджена в ході її реалізації в умовах реального освітнього процесу.

Результати впровадження в освітній процес запропонованої моделі засвідчили достатній рівень сформованості готовності майбутніх учителів до проектування та реалізації безпечного освітнього середовища молодших школярів в початковій школі.

Положення і висновки дослідження можуть бути достатньо успішно використані в системі підготовки майбутніх учителів для освітньої галузі «Освітні, педагогічні науки».

Результати дисертаційної роботи Беляєвої Н.П. обговорено і схвалено на засіданні кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 11 від «20» червня 2023 року).

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Проректор з наукової роботи

Василь ФАЗАН

УКРАЇНА
Тернопільська обласна рада
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Вул. Ліцейна, 1, м. Кременець,
Тернопільська обл., 47003
тел/факс: (035-46) 2-19-91
ел. пошта: kogpa_docs@ukr.net

UKRAINE
Ternopil Regional Council
Kremenets Taras Shevchenko Regional
Academy of Humanities and Pedagogy
1, Litseina St. Kremenets,
Ternopil Region, 47003
phone/fax: (035-46) 2-19-91
e-mail: kogpa_docs@ukr.net

№ 05-16/140

« 30 » 11 2023 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
БЕЛЯЄВОЇ НАТАЛІЇ ПЕТРІВНИ
«Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього
середовища у початковій школі»

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 - теорія та методика професійної освіти

Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища є важливою складовою діяльності сучасних закладів освіти. Актуальним для сьогодення є також і процес формування готовності майбутніх педагогів до створення такого простору у власній професійно-педагогічній діяльності.

З метою забезпечення готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища на базі Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка у 2022-2023 навчальному році проводилася апробація авторської розробки організаційно-методичного супроводу (програми навчального змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» та комплексу діагностичного інструментарію.

Проведена дослідно-експериментальна робота виявила дієвість запропонованих авторкою методів навчання, спрямованих на набуття студентами досвіду проектно-технологічної діяльності, які відповідають вимогам сьогодення до модернізації професійної підготовки, забезпечують ефективну мотивацію, особистісний розвиток студентів, дають змогу успішно прогнозувати становлення професійної готовності майбутнього вчителя, про що свідчать отримані результати впровадження.

У процесі впровадження результатів дисертаційного дослідження здійснено модифікацію змісту освітнього процесу, впроваджено інтерактивні форми та методи навчання з урахуванням контексту професійної діяльності вчителя початкової школи.

Апробація результатів дисертаційного дослідження підтверджує його високий теоретико-методологічний рівень та доцільність подальшого впровадження цих результатів в теорію і практику фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти України.

Результати дисертаційної роботи Беляєвої Н.П. обговорено і схвалено на засіданні кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти (протокол № 7 від 22.11.2023 р.)

Проректор із стратегічного планування
та наукової роботи

Микола КУРАЧ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Телефон: 234-11-08

E-mail: rector@udu.edu.ua

24.10.2023р. № 219/2
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
БЕЛЯЄВОЇ НАТАЛІЇ ПЕТРІВНИ
«Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного
освітнього середовища у початковій школі»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі
спеціальності 13.00.04 *теорія та методика професійної освіти*

Матеріали та висновки дисертаційної роботи Беляєвої Н.П. з теми «Формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі» впроваджувалися в освітній процес Педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова впродовж 2022-2023 навчального року.

Зокрема, здійснено апробацію розробленого Беляєвої Н.П. змістового модуля «Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі» підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 013 Початкова освіта. Результати його впровадження свідчать про те, що теоретичні й практичні узагальнення з обраною дослідницею проблеми є актуальними в умовах Нової української школи, оскільки сприяють формуванню готовності майбутніх вчителів початкової школи до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, а особливо в умовах воєнного стану.

Проведена дослідно-експериментальна робота підтвердила дієвість запропонованої моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі.

У процесі впровадження організаційно-педагогічної моделі формування готовності майбутніх учителів до реалізації безпечного освітнього середовища у початковій школі, дають підстави стверджувати про її ефективність та цілісність.

Отже, матеріали дисертаційного дослідження є актуальними, мають значуще теоретичне і практичне значення в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Результати дисертаційної роботи Беляєвої Н.П. обговорено і схвалено на засіданні кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки Педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова (протокол № 3 від «20» жовтня 2023 року).

Проректор з наукової роботи
УДУ імені Михайла Драгоманова,
доктор фізико-математичних наук, професор

Григорій ТОРБІН

Заступник декана з наукової роботи та
міжнародних зв'язків педагогічного факультету
УДУ імені Михайла Драгоманова,
доктор педагогічних наук, професор

Олена МАТВІЄНКО